

Na úvod

Po vyše polstoročí rozličných unifikácií znovu objavujeme seba samých a svoju vlastnú identitu. Je náročným poslaním vedy a vzdelávania navrátiť nielen to, o čom nám nebolo dovolené rozprávať, ale správne sa pozrieť aj na to, čo potieral pražský liberalizmus prvej ČSR a následne totalitné systémy 20. storočia. Objektívny pohľad na pravdu o sebe samých nás prirodzene a spontánne nasmeruje k tomu, aby sme boli hrdí na našu krajinu, všetky etnické a náboženské komunity, na našu minulosť, prítomnosť i budúcnosť. Je len málo takých jedinečných maličkých prostredí na svete ako je práve východ Slovenska. Musíme si priznať, že je to tak. Napriek tejto mnohorakosti tu nikdy neboli väčšie napätia, práve naopak, panuje tu relatívne vysoká tolerancia, pretože je to samozrejmosť.

Druhým najdominantnejším náboženstvom v tomto prostredí je východné kresťanstvo či už v katolíckom alebo ortodoxnom vyznaní. Aj keď je to tak, máme na tom stále čo objavovať.

Tematika Východnej cirkvi je pomerne bohatá, preto jej venujeme až dve čísla, ktoré ale spolu súvisia. Publikované články môžu čitateľovi pomôcť hlbšie vniknúť do „východnej“ duše, do jej prežívania viery, do jej minulosti, do jej krásy.

V tomto v poradí už štvrtom čísle Verba theologica na posledných stranách publikujeme písomný prepis slávnostnej inaugurácie našej Teologickej fakulty; slávnostné zhromaždenie sa konalo v sobotu 8. novembra 2003 v Košiciach. Robíme tak z úcty k histórii, aby sme sa v prípade potreby mohli kedykoľvek pri osobnej lektúre vrátiť k prameňom.

Eliáš v Sarepte. Poslušnosť Božiemu slovu v 1Kr 17,7 – 16

Peter KENTOŠ

Elijah in Sarepte

Chapter 17 is intricately woven together in order to highlight Yahveh's powerful control over both life and death. The chapter contains numerous challenges posed by death, challenges which grow in intensity as the chapter proceeds. The first threat is that Elijah will starve during drought. The second threat to Elijah's life comes when the Wadi Cherith dries up. This is followed by the threat to the widow and her son when their supply of flour and oil is about to be exhausted. The final and most intense challenge posed by death comes when it suddenly seizes the widow's son, depriving him of life. When the widow proves incapable of feeding Elijah, herself, and her son, Yahveh ceases commanding others and instead acts himself, causing the supply of flour and oil to be sustained. The word of Yahveh had directed Elijah to move in order to save his life. *According to the word of Yahveh which he spoke by the hand of Elijah (1 Chr 17,16).*

Keywords: Elijah, exegese, obedience to God's word

1Kr 17,1 – 24 obsahuje niekoľko ohrození spôsobených smrťou, ohrození, ktoré sa v kapitole stupňujú. Prvým je hrozba, že Eliáš zomrie od hladu počas sucha, o ktoré sa sám zaslúžil. Hrozba je spojená s ohrozením Eliášovho života, lebo Achab je nahneváný („*Skry sa*“ v. 3). Druhá hrozba života pre Eliáša nastáva, keď vyschne potok Karit. Potom nasleduje ohrozenie vdovy a jej syna, keď sa im míňajú zásoby múky a vody. Posledná a najintenzívnejšia hrozba smrti prichádza, keď náhle ochorie syn vdovy, a berie mu život. Na tieto štyri hrozby smrti Jahve odpovedá štyrmi odpoveďami, ktoré odpovedajú darovaním života. Odpoveďou na nadchádzajúce sucho a Achabov hnev, ktorý sa dal predpokladať, Jahve nariaduje Eliášovi skryť sa pri potoku Karit a piť vodu z potoka. Jahve prikázal krkavcom, aby ho živili. Odpoveďou na vyschnutie potoka je Jahveho príkaz vdove živiť proroka. Keď vdova preukáže neschopnosť nasýtiť Eliáša, seba a svojho syna, Jahve nedáva ďalšie rozkazy a namiesto vlastného konania zabezpečuje dostatok múky a oleja. A konečne, keď chlapca ohrozuje smrť, Jahve rázne zakročil a vrátil chlapcovi život. A tak, ako ohrozenia smrti vzrastajú na intenzite, aj sám Boh sa stáva aktívnejším v zachraňovaní života. Už viac neprikazuje iným, ale sám preberie iniciatívu v boji so smrťou a prevládajúcimi smrteľnými hrozbami.¹

¹ Por.: HAUSER A. J., GREGORY R., *From Carmel to Horeb (Elijah in Crisis)*, Sheffield Academic Press 1990 s. 20 – 22; BRUEGGEMANN W., *1, 2 Kings*, Atlanta 2000, s. 207 – 217.

Pozrime sa teda na strednú časť 17 kapitoly, 1Kr 17,7 – 16, kde čítame o príchode proroka Eliáša do Sarepty a zázračnom nasýtení jeho, vdovy i jej syna.

7 Po istom čase potok vyschol, lebo v krajine nebolo dažďa.

8 Vtedy ho Pán oslovil:

9 "Vstaň a choď do Sarepty, ktorá je pri Sidone, a osad' sa tam, lebo som tam prikázal istej vdove, aby ťa živila!"

10 Vstal teda a odišiel do Sarepty. Keď prichádzal k mestskej bráne, bola tam práve akási vdova, ktorá zbierala drevo. Izavolal na ňu: "Prines mi v nádobe trochu vody, aby som sa napil."

11 Keď mu ona išla načrieť, zavolal za ňou: "Dones mi, prosím, so sebou aj smidku chleba!"

12 Ona na to odpovedala: "Ako žije Pán, tvoj Boh, nemám nič upečené; mám iba za priehrstie múky v hrnci a trochu oleja v krčahu. Práve zbieram zo dve triesky dreva, potom pôjdem a pripravím to sebe a svojmu synovi. Keď to zjeme, môžeme zomrieť."

13 Eliáš jej povedal: "Neboj sa! Choď a urob ako hovoríš, lenže najprv z toho priprav malý pecník pre mňa a dones mi ho! Sebe a svojmu synovi pripravíš potom."

14 Lebo toto hovorí Pán, Boh Izraela: "Múky z hrnca nebudne a z krčaha nebude chýbať olej až do dňa, keď Pán dá na zem dažď."

15 Išla a urobila podľa Eliášovho slova. A jedla ona, on i jej dom a od toho dňa

16 múky z hrnca nebudlo a z krčaha nechýbal olej podľa Pánovho slova, ktoré povedal prostredníctvom Eliáša.

Sarepta bolo Sidonské mesto, t. j. teritórium, ktoré každý považoval za oblasť uctievania Bala, nie Jahveho. Avšak sila Boha Izraela spôsobuje sucho aj tam a ochraňuje tých, ktorých Jahve posilňuje zázračným pokrmom podobným manne (Nm 11,8). Téma „slova“ ukazuje, že prorok naozaj hovorí božie slovo moci, a že poslušnosť božiemu slovu získava Jahveho priazeň: Eliáš potvrdzuje slovo vdovy (v. 13), ale pridáva aj svoje vlastné hodnotenie, ktoré potvrdzuje Božím uistením (v. 14). Keď vdova koná v súlade s Eliášovými slovami (v. 15), Božie uistenie sa naplní „podľa slov Jahveho, ktorý hovorí prostredníctvom Eliáša“ (v.16).²

Eliáš sa musí presťahovať, pretože údolie vyschlo. Ide do Sidónskej Sarepty, kde sa stretáva s vdovou a jej synom. Jahve bude teraz živiť nielen jeden, ale až tri životy. O Jahveho moci ako Boha života sa hovorí hlavne v súvislosti so zoslaním dažďa. Očakávaný dažď však nepríde hneď. Túžba po daždi vyvrcholí súbojom na hore Karmel. Tu znova čítame o Jahveho moci, keď sa opakujú

² Por.: WALSH J. T., BEGG CH. T., „1 – 2 Kings“, v: BROWN R. E., FITZMYER J. A., MURPHY R. E. (ed.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Prentice Hall 1999, s. 171.

kľúčové slová a frázy z predošlej scény 1Kr 17,2 – 6. Ale v. 10 – 12 sú ďalšou vážnou výzvou jeho moci, a výzva bola prekonaná vo v. 13-16, kde sa píše o dostatku potravín.

A – v. 11 Keď mu ona išla načriť, zavola za ňou: dones mi prosím aj smidku chleba

B – v. 12 Ako žije Pán, tvoj Boh, nemám nič upečené.

C – v. 13 Eliáš jej povedal: *Neboj sa! Choď a urob, ako hovoríš, ale...*

B' – v. 14 Lebo toto hovorí Pán Boh Izraela: Múky z hrnca neubudne...

A' – v. 15 Išla a urobila podľa Eliášovho slova

V centre C (v. 13) nájdeme **poslušnosť Božiemu slovu**. Scéna sa otvára Jahveho slovom, ktorého adresátom je zase Eliáš, a použili sa tu presne tie isté slová, ako vo v. 2: „*vtedy ho Pán oslovil...*“ Ako aj predchádzajúcej scéne, iniciatívu k udržaniu Eliášovho života preberá Jahve, hovorí k prorokovi v imperatívoch: „*Vstaň a choď*“. Práve tak ako Jahve rozkazuje krkavcom, aby sa postarali o Eliáša (v. 4), tak teraz prikazuje vdove, aby sa postarala o proroka (v. 9). Aj sloveso je to isté, ako vo v. 4 „*živiť*“. Tak po hrozbe, ktorú predstavoval vyschnutý potok (v. 7) máme zase predstavu o Bohu, ktorý má kontrolu vo svojich rukách, ktorý je oboznámený a pripravený na všetky okolnosti a riadi veci podľa seba. Ale aj keď Jahveho životodarná moc sa znovu zdôrazňuje, koná sa tak z tváre do tváre vzrastajúcemu suchu. Eliáš sa predtým sýtil chlebom a mäsom, ktoré mu krkavce priniesli dvakrát denne, a pil z potoka plného vody. Teraz pristúpil k vdove a hovorí: „*Prines mi v nádobe trochu vody, aby som sa napil.*“ Zopakovanie slova *piť* z v. 4 a 6 len podčiarkuje kontrast medzi hojnosťou vody, ktorú mal z potoka a trochu vody, o ktorú požiadal vdovu teraz. Eliáš pokračuje, a žiada vdovu o „*smidku chleba*“ (v. 11). Prorok, ktorého dvakrát denne výdatne krmili krkavce a pil plným dúškom z potoka, teraz redukuje svoju požiadavku na žobranie minima od vdovy. Ak Jahve nariaďuje vdove, aby nakrmila proroka (v. 9), je jasné, že to bude omnoho skromnejšie, ako to, čo mu nosili krkavce. Scéna dostáva nečakaný zvrat vo v. 12. Vdova, ktorej Jahve nariaďuje kŕmiť Eliáša, a ktorá mu bola ochotná priniesť vodu, odmieta Eliášovu prosbu o smidku chleba, pretože ona sama je už takmer mŕtva od hladu. Na konci v. 12 je opísaný jej nedostatok jedla obzvlášť silne: „*Prípravím to sebe a svojmu synovi. Keď to zjeme, môžeme zomrieť.*“ Slovo „*jest'*“ aj slovo „*zomrieť*“ sa tu vyskytujú po prvýkrát v kap. 17, a ich použitie jasne poukazuje na vysoký stupeň ohrozenia v tejto kapitole: Boh prikazuje krkavcom živiť Eliáša, a jedol dobre (v.2 – 6). Boh prikazuje vdove živiť Eliáša, ale poskytnúť mu môže iba vodu. Pre vdovu a jej syna to nie je záležitosť prežitia alebo požívania jedla: je to len otázka zjedenia toho, čo zostalo s následnou smrťou. Kombinácia slovies *jest'* (tu je použité so silným ironickým podtextom) a *zomrieť* je dôkazom zväčšovanie sa sucha a hladomoru, ako referencia na rýchle vyschnutie potoka. (v. 7). Štruktúra v. 12 zdôrazňuje rozsah hladomoru, ktorý sa dramaticky stupňuje až po konečné vyjadrenie. Úvodné slová vdovy „*Ako žije Pán, tvoj Boh*“ svedčia o presvedčení vdovy, že Jahve je Boh života, zvlášť keď odrážajú Eliášove slová z v. 1. Slová však majú sarkastický podtext,

keď sa vzápätí stávajú samozrejmy, keď vdova pokračuje v opise situácie do detailov: „*Nemám nič upečené, mám len za priehrštie múky v hrnci a trochu oleja v krčahu.*“ Naozaj, je taká chudobná, že dve triesky dreva budú stačiť na prípravu jedla. Slová vdovy si môžeme vysvetliť aj v tom zmysle, že ak Jahve je Boh života, ona si určite neužila dobrodení z jeho darov. Jej posledné slová ukazujú, že nemá žiadnu dôveru v Jahveho moc udržať život, pretože sa zmieriila so svojou i synovou smrťou. Verš sa rýchle mení z verša, kde sa zdá, že vkladá dôveru v Jahveho moc ako Boha života, na verš ktorý vážne spochybňuje túto moc, až na slová zavŕšenia a dôrazu: „*môžeme zomrieť*“. Toto posledné, prenikavé slovo vdovy zdôrazňuje veľkosť hrozby, ktorú smrť stelesňuje. Božia sila zachovať život bola tak vážne narušená. Jeho pokus zachrániť Eliášov život tým, že ho pošle na nové miesto a prikážuc vdove živiť ho sa zdá byť slabá a neefektívna. Vyzerá to, ako keby Jahve bol bezmocný premôcť vzrastajúcu hrozbu smrti, ktorá ohrozuje vdovu a jej syna, a možno aj Eliáša. Príbeh dosahuje svoje maximum na konci v. 12. Zostávajúce štyri verše si uchovávajú presvedčenie, že Jahve je schopný vysporiadať sa s ohrozením života. Eliáš hovorí vdove: „*Neboj sa*“ a uvedomuje si, ako si je vdova vedomá blízkosti smrti. Hovorí jej, aby pokračovala v príprave jedla pre seba i pre syna, ale najprv aby priniesla malú porciu jemu. Potom povedal Jahveho slovo, ktoré znamená istotu: „*Múky z hrnca nebudne a z krčaha nebude chýbať olej až do dňa, keď Pán dá na zem dažď*“. A nielen tieto slová sú pre vdovu, jej syna a Eliáša potvrdením, že sú mimo nebezpečenstva života. Tieto slová opäť potvrdzujú, že Jahve má kontrolu nad životodarným dažďom, ktorý zošle, keď bude chcieť. Vdova, ktorá predtým odmietala na Eliášovu prosbu priniesť mu chleba, teraz poslušne pripravuje jedlo, keď sa uistila o Jahveho úmysle zachovať život. Na rozdiel od druhej scény, ktorá sa končí v. 7 vyschnutím potoka a tým sa smrť stáva vážnym ohrozením Eliášovho života, tretia scéna sa končí splnením Jahveho slov. Prvá časť v. 16 opakuje slovo po slove uistenie, ktoré vdova dostala vo v. 14, že múky a oleja nebudne:

(v. 14) „*Múky z hrnca nebudne, a z krčaha nebude chýbať olej.*“

(v. 16) „*Múky z hrnca nebudlo, a z krčaha nechýbal olej.*“

Potom nasleduje zakončenie: „*Podľa Pánovho slova, ktoré povedal prostredníctvom Eliáša*“. To uzatvára vzor podľa slova Jahveho, z v. 8. Vo v. 8 Jahveho slovo nariaďuje Eliášovi odsťahovať sa, aby si zachránil život. Vdova však dočasne blokovala Jahveho slovo, keď odmietala nakŕmiť proroka. Bolo potrebné druhé Jahveho slovo (v. 14) aby sa veci dostali späť do starých koľají a traja ľudia mali čo jesť. Verš 16 končí tak, že čitateľ má dojem, že veci sa stali podľa toho, ako Jahve rozkázal, podľa jeho slova. Hoci do tejto chvíle sa zachránilo len zopár ľudí, Jahve má stále moc udržovať život aj keď sa pozerá smrti do tváre, aj napriek vyschnutému potoku a biede vdovy. Rozdielnosť od scény druhej, ktorá končí vážnym ohrozením Jahveho moci, scéna tretia sa zakončuje Jahveho kontrolou. Na rozdiel od v. 7 a 8, nie je potrebné Jahveho slo-

vo v úvode nasledujúcej scény, aby sa čelilo hrozbe. Namiesto toho tretia scéna sa zakončuje slovom od Jahveho, ktoré sa splnilo.³

Verš 10: „Keď prichádzal k mestskej bráne, bola tam práve akási žena, ktorá zbierala drevo.“ MT (masoretský text) je dynamickejši, prechádza od *zorného uhla autora k vnútornej perspektíve*: „Prichádzal k mestskej bráne a hľa, žena, vdova tam zbiera drevo.“ „Prines mi.“ V pôvodnom texte je Eliáš zdvorilejší: „Prines mi, prosím / Mohla by si mi priniesť?“

Verš 11: „Smidka“, hebr. פַּת *pat*; por. Ž 147,17: „omrvinka“.

Verš 12: „Ako žije Pán, tvoj Boh.“ Doslovne: „živý (je) Pán, tvoj Boh.“ SPSiNZ vyjadruje dobre zmysel hebrejského textu, lebo reč má formu prísahy. Doslovný preklad nám zasa umožní rozoznať paralely v texte.

Verš 13: „Eliáš jej povedal.“ Doslovne: „A povedal jej Eliáš.“ Hebr. אֵלִיָּאֵשׁ אָמַר לָהּ 'élehá 'élijjáhu, mohli by sme prečítať: „s ňou môj Boh JHWH“. „Urob, ako hovoríš.“ Doslovne: „Urob, podľa svojho slova.“

Verš 15: „Ona, on i jej dom“ číta Tg, Syr a Q. Najlepšie manuskripty MT majú iné poradie vo vete „on, ona i jej dom“. O jej dome sa doteraz nehovorilo nič, spomína sa až vo v. 17. No stojí za povšimnutie podobnosť medzi hebr. výrazmi „jej dom“ a „jej syn“: בֵּיתָהּ *bétáh* בְּנָהּ *benáh*, ktoré sa mohli ľahko zameniť. Zaujímavé je, že aj LXX číta „a jej syn“. Siedmy verš posúva čas („po istom čase“) k ďalšiemu zauzleniu: wadi Kerít vysychá pre nedostatok dažďa. Tento verš je z naratívneho hľadiska *tranzíciou* a obsahuje *počiatok akcie* novej epizódy. Samotná epizóda sa začína podobne ako prvá. Pánovo slovo prichádza k Eliášovi s *príkazom* a *prísľubom*. Eliáš poslúcha bezprostredne. Schéma „rozkaz – vyplnenie“ predstavuje v tejto epizóde oveľa dramatickejšiu dejovú osnovu ako v prvej. Pánov rozkaz je dvojité: „Vstaň a chod“ ... „bývaj tam“, k čomu sa pripája uistenie: „Poveril som tam ženu, vdovu, aby ťa krmila.“ Eliáš „vstal a šiel“. Jeho poslušnosť druhému príkazu sa opisuje podrobnejšie. Eliáš ide do Sarepty, mesta na fénickom území severne od Izraela. Prichádza k mestskej bráne. *Narátor* umožňuje čitateľovi aby sa pozeral okom Eliáša (*vnútorná perspektíva*): „A hľa, žena, vdova tam zbiera drevo.“ Eliáš si prosí (pozri. filologickú diskusiu ohľadom zdvorilejšej formulácie) iba „trochu vody“ a „smidku chleba“ (alebo „omrvinka“: Ž 147,17). Vdovine slová sa začínajú prísahou v mene Eliášovho Boha. Nie je to nič neobvyklé v polyteistickej kultúre. Z jej slov vidno, že je pozorná, rozoznala Eliášov izraelský pôvod a hoci sama nie je čiteľkou Jahveho, má úctu voči presvedčeniu pocestného. No necíti sa schopná pohostiť Eliáša. Nemá nič pečené, len „za hrst múky“ a „trochu oleja v krčahu“. Posledné zásoby mieni použiť pre seba a pre svojho syna: „Pripravím to sebe a svojmu synovi a zjeme to a zomrieme.“ Jej slová sa pohli od života („Živý [je] Jahve, tvoj Boh“; v. 12) k smrti: „a zomrieme“. Vyjadruje jedinú víziu svojej

³ Por.: HAUSER A. J., GREGORY R., *From Carmel...*, s. 14 – 18, Por.: BRONNER L.,: *The stories of Elijah and Elisha*, Leiden 1968, s. 1 – 7.

a synovej budúcnosti: odsúdenie k zániku. Eliášova odpoveď na beznádejnú námietku vdovy má podobnú formu ako reč, ktorú mu adresoval Pán na začiatku epizódy: *rozkaz a prísľub nádeje*. Eliáš schvaľuje návrh vdovy pripraviť jedlo sebe a svojmu synovi, ale nalieha, že skôr, ako urobí *podľa svojho slova*, musí niečo zo zásob pripraviť jemu a doniesť mu to (v. 13). Konštrukcia „najprv“ ... „potom“ vyostreňuje kontrast a poukazuje na extrémnu obeť, ku ktorej Eliáš vyzýva vdovu. Nasleduje *prísľub* vo forme klasického prorockého výroku (v. 14). Formulácia „*lebo takto hovorí Jahve, Boh Izraela*“, je štandardný spôsob, akým proroci uvádzajú Božie *orákulum* prísľubu, či odsúdenia. Opis vdovinho počínania (v. 15) zodpovedá Eliášovmu rozkazu: „*A jedla on (Eliáš), ona i jej dom/syn* (viď poznámky k textu a prekladu v. 15). Poslušnosťou príkazu uskutočnila vdova prechod od „*choď a urob, podľa tvojho slova*“ k „*šla a urobila podľa Eliášovho slova*“. Avšak pre poslušnosť Eliášovmu slovu všetko sa jej splnilo „*podľa Pánovho slova*“ (v. 16): múky neubudlo a olej nechýbal. Záverečný verš potvrdzuje, že Eliáš hovoril v mene Jahveho. Eliášovo slovo je slovo, „*ktoré prostredníctvom neho povedal Pán*“. Eliášovo slovo vyšlo z Božích úst, presne tak, ako to bolo predpovedané o mojžišovskom prorokovi: „*Svoje slová vložím do jeho úst*“ (Dt 18,18). Aj s Mojžišom Pán hovoril „*od úst k ústam*“ (Nm 12,8). Hádám v tomto duchu možno chápať enigmatický výraz „*ústa môjho slova*“ (t. j. Pánove ústa). Toto je zdroj autority Eliášovho slova. Motív *najnutnejšieho pokrmu* vedľa motívu *bezvýhradnej poslušnosti Božiemu slovu* môže mať hlbší teologický význam. Vo v. 13 sa spomínalo slovo קָמַח „*ugá*“ „pecník“ a vo v. 14 slovo שֶׁמֶן „olej“. Pripomína to prozreteľnostné sytenie Izraela na púšti po východe z Egypta. V Nm 11,8 ľudia pripravovali z manny „osúchy“ (קָמַח „*ugá*“) a chutilo to ako pečené na „oleji“ (שֶׁמֶן „*šemen*“). Podobný motív prozreteľnostného nasýtenia na púšti je azda i na pozadí záhadného 6. verša, kde „*krkavce mu (Eliášovi) prinášali chlieb a mäso ráno a chlieb a mäso večer*“. V Ex 16,8.12 je totiž podobný text: „*V predvečer budete jesť mäso a ráno sa nasýtite chlebom ... večer prileteli prepelice*“.⁴

---

⁴ RINDOŠ J., „Prorok Eliáš“, v: SOLČIANSKY A. a kol., *Proroci a úvod do prorockých spisov*, Bratislava 2000, s. 31-33

Theosis na Východe

Andrej SLODIČKA

Theosis in the East

Teachings about divination of man and of all creatures is one of the most serious treatises of the Eastern theology. The main role within divination is assigned to the Holy Spirit. The aim of being of a Christian in the Oriental meaning is participation on divine nature through the community with the mystery of the Holy Trinity. The teachings of the Greek Fathers was accepted by the Russians. The typical expression is 'god-mankind'. The teachings about man was connected with the teachings about redemption. Within the Eastern teachings about redemption the main emphasis is on the total transfiguration of our complex nature.

Keywords: theosis (divination), God's grace, redemption

Náuka o zbožštení človeka alebo celého stvorenia tvorí jeden z najväznejších traktátov východnej teológie. Kristus nás spasil a vrátil človekovi stratenú podobnosť s Bohom. Otcovia chápali spásu v kategóriách účasti (*methexis*) alebo spoločenstva (*koinonia*) s prebožstveným človečenstvom vteleného Slova. Na Východe sa tomu najviac venovali svätý Simeon Nový Teológ a Gregor Palamas.¹ V prebožštení a vo svätých tajomstvách pripisuje východná teológia zvláštnu úlohu Svätému Duchu. Mocou Ducha prebývajúceho v človekovi prebožštenie sa začína už tu na zemi, stvorenie zostáva premenené a Božie kráľovstvo sa začína. Náuka kapadóckych Otcov o prebožštení prešla do tradície všetkých východných cirkví. Sv. Irenej sa vyjadril, že Boh sa stal Synom človeka, aby človek sa stal Božím Synom. Teológia prebožštenia je drahá kresťanskej východnej myšlienke. Mučeníci a svätí nás sprevádzajú na putovaní prebožštenia. Medzi nimi zvláštne miesto zaujíma Mária Panna, je Matkou, Prečistou, ikonou Cirkvi, symbolom ľudstva, vzorom a nádejou pre všetkých, ktorí smerujú k nebeskému Jeruzalemu. Z vtelenia Božieho Slova čerpá svetlo samo stvorenie. V Kristovi, pravdivom Bohu a pravdivom človekovi, zjavuje sa plnosť ľudského povolania: Slovo prijalo človečenstvo, aby človek sa mohol stať Bohom. V človekovi, v ktorom existuje ohraničenie a hriech, obžaloba a strach, koná Božia moc. Kristus prijal človečenstvo bez oddeľovania ho od božskej prirodzenosti ani tiež bez pomiešania sa s ňou, vďaka čomu človek nie je ponechaný sám na seba: existuje svätyňa chvály, najsvätejšia Osoba Ježiša Krista, kde sa stretáva božské s ľudským.

---

¹ W. HRYNIEWICZ, *Misterium Eucharystii w świetle teologii prawosławnej*, Ataneum kapłanskie 75 /1983/ z. 448, s. 376.

Slovo sa stalo telom vo všetkom okrem hriechu. Naplňuje božskosťou choré srdce ľudskosti a udeľujúc Otcovho Ducha, usťochopňuje človeka, aby sa milosťou stalo Bohom. Máme možnosť priblížiť sa k tajomstvu Otca, ktorý je počiatkom jednoty láskou. Presväta Trojica je spoločenstvom lásky. Dejiny spásy sú dejinami Božej lásky k stvoreniu, ktoré on miloval a si vyvolil.³

Cieľom bytia kresťana v orientálnom pojatí je účasť na božskej prirodzenosti skrze spoločenstvo s tajomstvom Najsvätejšej Trojice. V nich možno poznať jedinú vládu Otca a pojatie spásy podľa ekonómie spásy, ako ju vykladá východná teológia podľa svätého Ireneja z Lyonu a kapadóckych Otcov. Náuka kapadóckych Otcov o zbožštení prešla do tradície všetkých východných cirkví a predstavuje podstatnú súčasť ich spoločného dedičstva. Svätý Irenej to vyslovil v jednej vete: Boh sa stal dieťaťom človeka, aby človek sa stal dieťaťom Boha. Teológia zbožštenia zostáva jedným z výdobytkov, ktoré sú východnému kresťanskému mysleniu zvlášť drahé. Na tejto ceste zbožštenia predchádzajú nás tí, ktorí milosťou a ochotou nasledovať Krista stali sa mu najpodobnejší: mučeníci a svätí. Iba Boh môže spasiť človeka, aj keď čaká na jeho spoluprácu. To svedčí o veľkosti človeka, že môže spolupracovať s Bohom. Pravda, podľa ktorej je človek pozvaný na spoluprácu, aby naplnil konečný cieľ svojho života, čiže aby sa spasil a zbožštil, našlo v orientálnej tradícii vyjadrenie v takzvanom synergizme. Človek spolu s Bohom «tvorí» svet, človek je spolu s Bohom «tvorcom» svojej osobnej spásy. Zbožštenie človeka pochádza od Boha. Ale aj tu človek musí spolupracovať s Bohom.⁴ Keď grécki Otcovia hovoria o zbožštení (*theopoiesis*), odvolávajú sa radi na výrok z evanjelia: „Vo vašom zákone je predsa napísané: *Ja som povedal: Ste bohovia*“ (Jn 10, 34).⁵

Scholastická teológia sa snažila v osobe rozdeľovať, čo je božské od toho, čo je v ňom ľudské, prirodzené od nadprirodzeného. V histórii sa kládli rozdielne akcenty na Východe a na Západe v chápaní milosti. Pri gréckych Otcoch vládla myšlienka, že milosť spôsobuje zbožštenie človeka (*theiosis, theopoiesis*). Sv. Irenej spomína v *Adversus haereses*, že Boh sa stal človekom, aby sa človek stal Bohom. To isté zdôrazňoval sv. Atanáž v boji proti arianizmu a sv. Gregor Nyský proti duchoborcom. S tým je spojená spásodejinná, trinitárna perspektíva: Milosť je identická so spásodejinným pôsobením trojediného Boha; zbožstvenie človeka sa uskutočňuje skrze prebývanie troch božských Osôb v človekovi. Západ ovplyvnil Augustín. V spore s pelagianizmom Augustín chápe milosť prevažne ako *adiutorium*, pomoc v duši človeka. Tak ju odtrháva od Boha a robí z nej antropologickú, psychologickú veličinu. Na druhej strane stavia Božiu milosť do protikladu k slobode človeka. Oproti pelagiánskemu zdôrazňo-

---

² JÁN PAVOL II., *Orientale lumen*, Vatikán 1995, 6, 15

³ JÁN PAVOL II., *Orientale lumen*, Vatikán 1995, 6, 15.

⁴ JÁN PAVOL II., *Prekročiť prah nádeje*, Bratislava 1995, s. 169 – 173.

⁵ T. ŠPIDLÍK, *Prameny světa*, Velehrad 1995, s. 18 – 19.

vaniu schopnosti výkonu ľudskej vôle kladie samopôsobenie Boha v spásnom konaní.⁶

Biblia chápa milosť ako celé spásne konanie Boha, to prevzala aj ranná kresťanská teológia, to sa zachovalo u cirkevných otcov Východu. Východní Otcovia nazývali milosťou všetko spásne konanie Boha so svetom a vo svete. Je to proces, ktorý zahŕňa stvorenie i vykúpenie, prírodu, ľudské dejiny, jednotlivého človeka a celé ľudstvo. Apoštolskí Otcovia (sv. Irenej z Lyonu), teológovia Alexandrie, Kapadócie a Antiochie vnímali dejiny ako παιδεία, postupný pedagogický proces, v ktorom Boh skrze dejinné udalosti, vyvrcholiace v zjavení sa jeho Syna v tele, obnovuje svoj obraz v človeku, vedie ho k väčšej podobnosti so sebou. Milosť (χαρις) znamená výchovné sprostredkovanie pravého poznania, pravého príkladu, ktoré vyzýva k nasledovaniu. Podľa sv. Ireneja Ježiš musel prejsť všetkými stupňami ľudskeho vývoja, aby ich posvätil a dal ľuďom príklad. Božská pedagogika pokračuje ďalej skrze účinkovanie Svätého Ducha a skrze Cirkev. Sloboda v sebe nesie od stvorenia prítlačivú silu smerom k cieľu človeka a to znamená stať sa podobným Bohu.

Už od sv. Ignáca Antiochejského sa na Východe presadilo presvedčenie, že cieľom Božej výchovy je zbožštenie človeka (θειοσις) podľa slov sv. Atanáza, že Boh sa stal človekom, aby sa človek stal Bohom. Človek sa skrze zbožštenie dostáva k plnosti svojho človečenstva. Súhrne povedané, východní Otcovia vysvetľovali milosť v kontexte celkového Božieho plánu spásy a vykúpenie chápali ako obnovenie pôvodného stavu človeka pred hriechom, ktoré sa deje v rámci Božieho výchovného procesu. Vlastným konajúcim subjektom v procese spásy je Boh resp. Božský Logos, pričom v plnej miere je zachovaná sloboda človeka. Cieľom celého procesu spásy je zbožštenie človeka. Preto je pochopiteľné, že vo východnej teológii neexistovala zvláštna náuka o milosti, a preto ani teoretické rozlišovanie medzi prirodzenosťou a milosťou, stvorením a vykúpením, ako tomu bolo na Západe. Na Západe sa kresťanstvo chápalo ako náboženstvo Božieho práva. Milosť sa chápe ako niečo na človeku a v človeku. Východný človek vnímal seba ako súčasť veľkého kozmického celku, v rámci ktorého sa aj jeho dotýka rozsiahly spásodejinný proces a milosť, ktorá ho vedie k spásu. Západný človek vtedajšej doby prežíval svoju subjektivitu, individualitu, slobodu.⁷

Gréci Otcovia a svätý Gregor Palamas vo svojej náuke o prebožštení sa odvolávali na stvorenie človeka na Boží obraz a podobnosť, na vtelenie Slova

---

⁶ G. KRAUS, *Gnade*, In: W. BEINERT, *Lexikon der katholischen Dogmatik*, Freiburg im Breisgau 1987, s. 201 – 214. „Stavanie sa Bohom“ sa nachádza v srdci východnej teológie. Človek je povoláný, aby mal účasť na Božom živote. A. POPLAWSKY, *Wprowadzenie do wydania polskiego*, In: G. I. MANTZARIDIS, *Przebóstwienie człowieka*, Lublin 1997, s. 7 – 13.

⁷ P. MIKLUŠČÁK, *Tajomstvo daru*, Dolný Kubín 1996, s. 28 – 36.

Boha, na moc spoločenstva človeka s Bohom vo Svätom Duchu. Človek nevytrval v spoločenstve s Bohom, zhrešil. Prebožštenie ľudskej prirodzenosti cez *Logos* Boha, ktoré sa stalo človekom, dovolilo dosiahnuť podobenstvo s Bohom a prebožštenie. Človek má účasť na tom dare cez Svätého Ducha, ktorý žije a koná v Cirkvi. Celou existenciou človek je obrazom Boha. Konsekvenciou hypostatickej únie v Kristovi bolo prebožštenie ľudskej prirodzenosti, ktorú prijal Kristus. Telo Krista, ktoré je telom vteleného *Logosa* Boha, je bodom stretnutia človeka s Bohom a ukazuje cestu do nebeského kráľovstva. Mária, Panna stojac na hranici stvorenej a nestvorenej prírody ako prvá zrealizovala v svojom živote fakt ľudskeho prebožštenia, preto predstavuje vzor a prototyp človeka nasmerovaného na Boha. Najvyššia a posledná forma Božského zjavenia, t. j. vtelenie Božieho Slova, ktoré prebožstvalo ľudskú prirodzenosť, sa uskutočnilo Svätým Duchom.

Podľa patristickej doktríny obnova a prebožštenie sa neuskutočňujú stvorenými prostriedkami. Boží Duch dokonuje prebožštenie človeka energiou a jemu prirodzenou milosťou. Milosť Svätého Ducha preniká dušu človeka. Duchovný značí nového človeka, zrodeného vďaka obnovujúcej milosti Svätého Ducha. Sväté tajomstvá sú stvorenými symbolmi odvdávania nestvorenej Božej milosti. Božskosť je ukrytá vo vnútri svätých tajomstiev. Následkom tajomstva krstu nastáva prebožštenie a obnova v Kristovi. V krste a Eucharistii sa dopĺňa teandrická ekonómia spásy. Simeon Nový Teológ hovorí, že každý pokrstený sa oblieka v Krista podľa sv. apoštola Pavla («Lebo všetci, čo ste pokrstení v Kristovi, Krista ste si obliekli», Gal 3, 27). Ako je možné, že niekto nahý na duši necíti nič, keď sa prioblieka v Boha? Alebo Boh neexistuje, alebo človek je necitlivý čiže mŕtvy. Krstom obraz v človekovi zostáva očistený, eucharistia nasmeruje rozvoj človeka k podobenstvu a k plnému zjednoteniu s Kristom. Jednota v eucharistii je reálnou jednotou s jeho prebožšťujúcou milosťou a energiou. Toto prebožštenie sa uskutočňuje v Cirkvi. Cieľom Cirkvi je prebožštenie jeho údov a Palamas nazýva Cirkev spoločenstvo prebožštenia. Cirkev sa opiera na spoločenstve Boha s človekom, ktoré vzniká vďaka nestvorenej Božej milosti. Keby milosť bola stvorená, ako tvrdili protivníci Palamasa, neexistovalo by spoločenstvo Boha a človeka a potom by neexistovala opravdivá Cirkev. Keby na druhej strane človek nemal účasť na Božej milosti, ale na jeho podstate, potom by sme nemali spoločenstvo prebožštenia, ale spoločenstvo bohov. Cieľom neustálej modlitby je spoločenstvo s Bohom a vďaka tomu videnie Božieho svetla. Ustavičná pamäť o Bohu cez neustálu modlitbu môže byť tiež opísaná ako prebývanie Boha v človeku.

Mnisi hesychasti praktizovaním čistej modlitby smerovali k videniu Božieho svetla. Svetlo je nestvorenou milosťou a energiou Boha. Ako slnko osvecuje zem pomocou prirodzenej svetlosti, taktiež Boh pomocou prirodzenej sebe milosti a energie osvecuje ľudí. Boh sa zjavuje človekovi ako svetlo. Zjavenie chvály Boha v Starej zmluve nielen poukazujú na jeho skutočnú prítomnosť v histórii, ale tiež určujú typy a symboly teofánie na hore Tábor. Podobne svetlo premenenia Krista je prirodzeným zjavením jeho božskej prirodzenosti a tiež

symbolom a prelúdiou chvály budúceho veku. Nestvorené svetlo je podľa Palamasa a hezychastov prebožšťujúcim darom Svätého Ducha. Nestvorené svetlo ako chvála a energia prirodzená Božej podstate, je nekonečné a nezahrňujúce. Nekonečný a nezahrňujúci Boh prijal ohraničenia tela; taktiež prirodzený jas sa vtelením skoncentroval v Kristovi ako v žriedle. Svetlo, ktoré videli učeníci na hore Tábor, existovalo v Kristovi pred a po premenení, ako prirodzený jas jeho božskosti. Kristus pri premenení im zjavil časť jasnosti, ktorá bola v ňom od počiatku. Oči učeníkov premenené mocou Svätého Ducha mohli postrehnúť nestvorené svetlo premenenia.

Celý človek má účasť na prebožšťujúcom dare. Podľa svätého Ireneja vôľa a energia Boha sú príčinou stvorenia a udržiavania všetkých časov, miest, vekov a prirodzenosti. Podľa svätého Bazila jednoduchá podstata Boha je prameňom mnohosti energií. Ľudské poznanie Boha sa dokonáva cez energie, Božská podstata zostáva nedostupná. To samé tvrdia svätý Gregor Nysský a Dionýz Areopagita. Svätý Maxim Vyznavač tvrdí, že existencia v Kristovi dvoch energií je prirodzená konsekvencia existencie dvoch prirodzeností. Podstata podľa Palamasa pochádza z existencie Boha. Podľa svätého Bazila prichádzame k viere v podstatu z dôvodu energií.⁸ V Kristovi Boh prijal celého človeka, jeho dušu i telo a človek bol zbožštený. V modlitbe, v svätých tajomstvách, v celom živote Cirkvi ako spoločnosti človek je Bohom vyzvaný, aby sa zúčastnil na božskom živote a táto účasť je aj pravdivým poznávaním Boha. Človek zbožštením podľa Palamasa sa môže stať Bohom jedine z lásky čiže z energie.⁹

Simeon Nový Teológ vo svojich hymnoch prosí Boha, aby sa stal jedno s jeho Duchom. Cieľom takého zjednotenia je, aby bol podobný Bohu, Príčine a Vládcovi všetkého, aby bol podobný Kristovi, aby sa ocitol v stave zbožštenia. Podľa svätého Makária Egyptského ľudská prirodzenosť nemá nič spoločného s Božskou prirodzenosťou a predsa je povolaná k zbožšteniu. Podľa Gregora Palamu dosahujeme účasť na Božej prirodzenosti, hoci ona je pre nás úplne nedostupná. Človek sa usiluje o vyslobodenie, o vyliečenie hlbokkej rany, ktorá sa nachádza v centre jeho bytosti, v jeho srdci a ranila aj jeho podobu s Bohom.¹⁰

---

⁸ G. I. MANTZARIDIS, *Przebóstwienie człowieka*, Lublin 1997, s. 22 – 65, 109 – 120. Podľa Bulgakova meno Ježiš, ktoré je prítomné v srdci človeka, dáva človekovi moc prebožštenia. Modlitba Ježišova je prostriedkom zbožštenia. V hesychatskej tradícii zbožštenie predchádzal vonkajší stav skúsenosti Božieho svetla. Bolo to skutočným svetlom. Je to Božie svetlo, skutočné, ktoré svietilo apoštolov v čase jeho premenenia. Por. S. HRYCUNIAK, *Modlitwa Jezusowa*, In: K. LEŚNIEWSKI, J. LEŚNIEWSKA (red.), *Prawosławie*, Lublin 1999, s. 157 – 159.

⁹ P. ALEŠ, I. BELEJKANIČ, *Pohlady do dejín pravoslávnej dogmatickej teológie*, Prešov 1989, s. 63 – 66.

¹⁰ Š. PRUŽINSKÝ, M. NADZAM, *Teologické východiská pravoslávnej cirkevnej misie*, Prešov 1994, s. 215 – 219.

Idea zbožštenia nie je *novum*, jej potvrdenie a platnosť nájdeme napr. u sv. Petra, ktorý píše, že Kristus nás obdaroval vzácnymi a veľkými príslubami, aby sme sa stali účastníkmi na Božskej prirodzenosti a vyslobodili sa zo sveta skazeného zlou žiadostivosťou (2 Pt 1, 4). Idea zbožštenia má vo východnej cirkvi ústredné miesto v soterológii. Človek sa nemôže stať bohom sám, ale iba za účinnej pomoci milosti Svätého Ducha. Samotné zbožštenie spočíva v reálnom prebývaní Boha v ľudskej bytosti. Mnohé bohoslužobné texty vyjadrujú myšlienku zbožštenia. *Christos obožajet mja voploščajajsja. Da čelovieka Boha sodelaješ, čeloviek byl jesi preblahij Christe. Božestvennoje telo i obožajet i pitajet, obožajet duch.*¹¹

Pre zbožštenie človeka má veľký význam Premenenie Pána. Ukazuje, akým premenením musí prejsť ľudská prirodzenosť v procese poznania Boha. Završenie toho procesu je zbožštenie ľudskej prirodzenosti Božskou. Pri Premenení vidíme ľudskú prirodzenosť preniknutú Božskými energiami (podľa svätého Gregora Palamasa). Zbožštenie môže dosiahnuť každý, kto verí v Krista, kto je pokrstený, kto žije v Cirkvi, pretože Cirkev je prostredím spásy. Len synergický človek môže dosiahnuť *theosis*.¹² Len Svätý Duch môže umožniť spoločenstvo s Ježišom Kristom.

Keď si uvedomíme, že Eucharistia sa na Východe prežíva ako skutočná Päťdesiatnica, spoznáme, že kresťan môže dosiahnuť zbožštenie aj v Božskej Eucharistii. Na Východe kresťan, ktorý prijíma Ducha, kráča tromi etapami: očistením, osvietením a zbožštením vďaka životodárnemu Duchu. Duch premieňa ľudskú podstatu v liturgii a tajomstvách. V kulte Cirkvi nastáva *theosis*. Človek bol stvorený na obraz Boha, hriechom sa narušilo podobenstvo s Bohom, ale v Kristovi nadobúda prvotnú podobu. Zbožštenie sa dá chápať ako prenesenie a vliatie zbožšťujúcej energie; odtiaľ pochádza aj pomenovanie Eucharistie u Otcov ako liek nesmrteľnosti. Kto prijíma Eucharistiu, premieňa sa na substanciu Kráľa, hovorí Kabasilas. Podľa svätého Jána Zlatoústeho prijíma kresťan v Eucharistii oheň lásky. Je to skrytý zmysel pojmu *perichoresis*. Podľa biskupa Inocenta nielen my sa spájame s Kristom, ale Kristus sa taktiež spája s nami. Boh sa vteľuje a človek sa stáva duchovným v Bohu. Vteleniu zodpovedá zduchovenie a zbožštenie človeka.¹³

¹¹ M. SPIŠÁK, *Theosis*, In: *Pravoslávny teologický zborník VII.*, Praha 1980, s. 81 – 87.

¹² I. BELEJKANIČ, *Katolícky katechizmus z pohľadu pravoslávnej teológie*, Prešov 1998, s. 66, 71 – 72. Čnosti sú určitou mierou nášho zbožštenia. Origenes spája čnosti s Kristom. On je čnosťami, my ich len vlastníme. Ako sa Mojžiš schúlil v dutine skaly, aby bez oslepenia mohol vidieť prichádzajúceho Boha, tak my musíme hľadať útulok v Skale, vo vtelenom Slove, aby sme mohli prijať aspoň odlesk Boha, konštatuje svätý Gregor Naziánsky. T. ŠPIDLÍK, *Spiritualita kresťanského Východu*, Velehrad 1999, s. 227.

¹³ P. EVDOKIMOV, *Prawosławie*, Warszawa 1964, s. 270 – 335. Myšlienka prijatia človeka za syna Boha tvorí základ zbožšťujúcej premeny človeka. Mocou Svätého Ducha nastáva návrat do raja. Vďaka vteleniu Boha človek získal nielen to, čo stratil

Podľa Otcov Cirkvi (sv. Maxim Vyznavač, sv. Atanáz z Alexandrie, sv. Irenej Lyonský) vtelenie nebolo determinované ľudským pádom. Boh stvoril svet preto, aby sa v ňom stal človekom a aby sa človek pomocou milosti stal bohom – *theosis*, zbožštenie. Podľa Sergeja Bulgakova «pre našu spásu» v Nicejsko-carhradskom vyznaní viery znamená zbožštenie. Celý človek je stvorený na Boží obraz, vrátane hmotnej stránky je Božím obrazom. Bol stvorený podľa Krista, podľa Božej ikony, podľa toho, ako chcel v budúcnosti Kristus vyzerat'.¹⁴ Práve premena kozmu, ktorá začína realizovať nové nebo a novú zem, sa začína zbožštením jednotlivých ľudí. Svätý Duch je hlavným iniciátorom pri zbožštení.¹⁵ Skrze Ducha máme účasť na Bohu, udelením Ducha dostávame účasť ne Božej prirodzenosti, len tí, v ktorých prebýva Duch, sú zbožštení.¹⁶ Aj narodenie Ježiša Krista je považované za sviatok zbožštenia človeka. Pri zbožštení Východ má na mysli posledný cieľ celého diela spásy. Prostredníctvom vtelenia je naplnená Adamova túžba stať sa podobným Bohu. Človek môže znova získať raj.¹⁷

Náuku gréckych Otcov prijali aj Rusi. Už sama sloboda je pokladaná za božský prvok. Pojem zbožštenie (*oboženie, obožanie*) sa ale vyskytuje zriedkavo. Typický ruským výrazom je *bogočelovečestvo* (bohoľudstvo). Kresťanstvo to je viera v Boha, viera v možné uskutočnenie božského v človeku. Človek je zdokonalená všejednota, ktorú má v Bohočloveko-vi, je to získaná všejednota. Kráľovská cesta nášho zbožštenia: Boh nás tvorí skrze Syna a posväcuje v Duchu a v Duchu skrze Syna vystupujeme k Otcovi. Zbožštenie je synonymum zduchovenia (*oduchotvorenia*). Podstatou života v Ježišovi Kristovi, duchovného života, je premena duše a tela, ich uvedenie do sféry Svätého Ducha, získavanie Svätého Ducha. Bez Ducha neexistuje nijaká srdečnosť, Duch stáva sa dušou ľudskej duše. Jedná sa tu o *synérgeia*. Boh pôsobí tam, kde sa prejavuje jeho sila, *energia*, na ktorú človek odpovedá úkonom *sinergia*. Konat' všetko, čo je v našej moci a zároveň si uchovať dôveru v samého Boha. *Theotókos* je uskutočnením diela, akého je schopný tvor, ktorý koná spolu s Bohom. Živé pocity nie sú jediným ani neklamným prejavom Božieho života v človekovi, ale predsa

---

hriechom Adama, ale získal viac. Mocou Svätého Ducha získal adopciu zbožštenia, vďaka ktorej mu zostalo vrátené prvotné spoločenstvo s Bohom. Svätý Duch je žriedlom postupnej deifikácie človeka. D. WACŁAWIK, *Sakramenty źródłem uświęcenia człowieka według Bazylego Wielkiego*, Poznań 1994, s. 38 – 40.

¹⁴ *Dokumenty prvých dvoch ekumenických koncilov*, Préšov 1999, s. 20. Cieľom čnostného života je stať sa podobným Bohu. GREGOR NYSSKÝ, *De beatitudinis, Oratio 1*, (PG 44, 1200). Cituje Katechizmus katolíckej Cirkvi 1803.

¹⁵ J. MISIUREK, *Zarys duchowości chrześcijańskiej*, Lublin 1992, s. 155.

¹⁶ ATANÁZ z Alexandrie, *Epistula ad Serapionem, 1, 24*: *Patrologia Graeca* 26, 585 – 588.

¹⁷ C. VASIL', *Christos raždajetsja – slavite jeho*, In: Gréckokatolícky kalendár, Michalovce 2000, s. 41.

sú znamením dokonalého duchovného zdravia. Duchu musíme dať v duši veľký priestor, aby v nej mohol žiť a aby duša skutočne cítila jeho prítomnosť.¹⁸

Pečať Svätého Ducha pri myropomazaní zachováva a ochraňuje našu celistvosť, je to znamenie nášho vysokého povolania, je to počiatok zbožštenia (*theosis*).¹⁹ Prijímaním (príčasťm, účasťstvom) tela a krvi Krista vo veriacich vzrastá tajomné prebožštenie, ktoré realizuje, že mocou Svätého Ducha prebývajú veriaci v Synovi ako deti Otca.²⁰ Eucharistiou získavame večný život, účasť na Božom živote, ktorý je večný a zároveň účasť aj na jeho prirodzenosti. Eucharistiou podľa svätého Jána Damaského prijímame preto, aby sme sa stali účastní na Božej prirodzenosti. Podľa slov svätého Gregora Nyského Ježiš Kristus nerobí z ľudí iba divákov, ale predovšetkým účastníkov na Božej sile a prichádzajúcich k nemu vovádza do príbuzenstva s najdokonalejším Bytím. V príčasť sa nestáva Kristus súčasťou našej prirodzenosti, ako je to v prípade obyčajného chleba, ale my sme súčasťou jeho tela, my sa stávame podobní Kristovi, utvrdzuje sa a prehlbuje sa naše postavenie údv tela Cirkvi. Celý človek sa mení, obnovuje a posväčuje. Duchovnosť kresťana podľa svätého Ireneja je založená na tom, že mu je daný závdavok Ducha (*pignus Spiritus*). Nezriekame sa tela, ale iba telesných vášní, aby sme boli naplnení Svätým Duchom. Spása tela spočíva v znovuzrození, v dare neporušiteľnosti (*incorruptibilitas*), je založená na tom, že človekovi je daná možnosť prijímať telo a krv Krista, čím sa stávame údmi jeho tela (lebo sme údmi jeho tela – Ef 5, 30).²¹ Usporiadaná prirodzenosť, zbožštená, dovoľuje uzrieť Božiu krásu cez ľudskú tvár Krista a cez tvár Štefana, ktorá sa podobala na anjela (Sk 6, 15). Svätý Serafim opisoval cieľ kresťanského života ako získavanie Svätého Ducha. Motovilov sa ho pýtal na stav milosti, keď sa pozeral na neho, svätý Serafim sa mu ukázal odetý v slnko. Svätý prežíval nevypovedateľnú radosť, pokoj; k tomu sa pridružilo videnie oslepujúceho svetla a nezvyklý pocit horúca a vône. Táto extáza je predzvesťou premeny celej ľudskej podstaty. Zmysly sa zúčastňujú na tej skúsenosti. *Theosis* svätého Atanáza zahrňuje dušu a telo človeka. Otcovia o prežitej milosti hovoria ako o pocitu sladkosti, pokoja, radosti a svetla. Je to premena zmyslov.²²

Náuka o človeku sa spája s náukou o vykúpení. Vo východnej náuke o vykúpení spočíva dôraz na plnom premenení našej zloženej prirodzenosti. Gréci Otcovia a Alexandrijčania sa neobmedzujú na hriech, hriješnosť a na zmierenie stvorenia so Stvoriteľom. Zdôrazňujú pozitívny aspekt spásy cez nové stvorenie, nesmrteľnosť a zbožštenie. Otcovia ako Irenej, Atanáz, Cyril

¹⁸ T. ŠPIDLÍK, *Ruská idea*, Velehrad 1996, s. 35 – 42.

¹⁹ P. KORMANÍK, *Základné sväté tajiny pravoslávnej Cirkvi*, Prešov 1996, s. 61.

²⁰ JÁN PAVOL II., *Wspólna deklaracja Jana Pawła II i prawosławnego patriarchy syryjskiego Antiochii*. Rzym, 23 czerwca 1984 r., L'osservatore Romano 5 (1984) č. 6, s. 6, poľské vydanie.

²¹ P. EVDOKIMOV, *La prière de l'Église d'Orient*, Mulhouse 1966, s. 71.

²² P. EVDOKIMOV, *Sztuka ikony. Teologia piękna*, Warszawa 1999, s. 30.

Alexandrijský, Kapadóčania, Maxim Vyznavač, Ján Damaský učia, že prvý krok k vykúpeniu je inkarnácia, ktorá obnovuje ľudskú prirodzenosť, ktorá ju nanovo stvorila a vrátila ju jej pôvodnému určeniu. Podľa Gregora Nyského Kristus ustanovil Eucharistiu, aby človek, keď sa zjednotí s Nesmrteľným, aj sám mal účasť na nesmrteľnosti. Podľa Maxima Vyznavača sme zbožštení z milosti. Všetky stupne vykupiteľského skutku Kristovho, nielen obeta kríža, ale aj vtelenie, učenie, utrpenie v Getsemanskej záhrade, vzkriesenie slúžia určite zničeniu našich hriechov, ale predovšetkým slúžia obnove pôvodného určenia, slúžia k účasti na Božskom živote, k pozeraniu sa na Boha, k zbožšteniu. To je následok Božieho obrazu. Boží obraz sa hriechom ne Stratil, len zatemnil, oslabil, ale cez vykupiteľské dielo sa obnovil. Treba sa otvárať pre Svätého Ducha. Veľkosť Božej lásky, ktorá spôsobuje vykúpenie a zbožštenie, nevylučuje nikdy spoluprácu človeka; Otcovia hovorili o *synergia*. Podľa svätého Jána Damaského ako celý prijal ma celý, zjednotil sa ako celý s celým, aby všetkému priniesol záchranu. Tiež ľudské telo sa zúčastňuje na vykúpení, na zbožštení ako oslávené telo. Smrť a vzkriesenie Spasiteľa sú nerozlučiteľne spojené. Toto vykupiteľské dielo je začiatok zbožštenia vo videní Boha. Začlenením sa do Krista tvorí vykúpené ľudstvo Cirkve. Cirkev je Kristovým telom na zemi, predstavuje nové ľudstvo, na čele ktorého stojí Kristus ako nový Adam. Podľa Bulgakova Cirkev nie je inštitúcia, ale nový život v Kristovi. Cirkev predstavuje nové pokolenie.²³ Lebo toto je vrchol dobrodení, ktoré sme dostali od Krista, toto je zjavenie tajomstva, vyprázdnenie prirodzenosti, Boh a človek, zbožštenie prijatého človeka.²⁴

---

²³ L. SERTZORIUS, *Orthodoxe Theologie im 20. Jahrhundert*, In: H. VORGLIMLER, R. VANDER GUCHT (red.), *Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert*, Freiburg im Breisgau 1969, s. 170–172.

²⁴ ANDREJ KRÉTSKY, *Oratio I*: PG 97, 806–816.

Problém pápežského primátu v katolícko-pravoslávnom dialógu

Terézia ŽIGOVÁ

Problem of the papal primacy in the Catholic-Orthodox dialogue

The teachings of the Catholic Church about the papal primacy and infallibility, dogmatized at the First Vatican Council, belongs, from the ecumenical point of view, to one of the most problematic questions. The pope, Leo XIII., explained the Catholic dogmatic teachings in his encyclic *Praeclara gratulationes* in 1894 and challenged the Christian East on the unification with the Holy See and the Catholic Church. The patriarch of Constantinople Antimus VII. rejected this offer in 1895. The pope, Paul VI., pointed out that this problem is the most serious obstacle on the way of ecumenism. In his speech to the cardinals (June, 28, 1969) he acknowledged that he cannot stay indifferent to the critical voices about papacy towards the Holy See. In the Jubilee year 2000 expressed the pope John Paul II his wish that the third millennium of Christianity be the millennium of the 'total unification' of the Christian churches.

Key words: orthodoxy, unionism, ecumenism

Náuka Katolíckej cirkvi o primáte a neomylnosti pápeža, ktorá bola zdogmatizovaná na Prvom vatikánskom koncile, patrí z ekumenického hľadiska k najproblematickejšim otázkam. Pápež Pavol VI. označil tento problém za najvážnejšiu prekážku na ceste ekumenizmu. V príhovore ku kardinálom (28. júna 1969) potvrdil, že nemôže byť ľahostajný ku kritickým hlasom na adresu Apoštolskej stolice, ktoré sa týkajú úradu pápeža. Idúc v ústrety týmto názorom by bol ochotný urobiť zmeny čisto právnej stránky pápežskej služby, nakoľko by sa to ukázalo rozumné.¹ Súčasné badania podstaty a spôsobu používaného spravovania všeobecnej jednoty cirkvi naberajú nový dynamizmus po uverejnení ekumenickej encykliky Jána Pavla II. *Ut unum sint*. Pápež sa obrátil na „všetkých pastierov a teológov našich cirkví“ (UUS 95) s prosbou, aby sa s ním spojili „v trpezlivom a bratskom dialógu na túto tému“ (UUS 96). Dialóg by mal vyústiť do predstavenia vlastných názorov a návrhov jednotlivých cirkví na otázku vykonávania služby rímskeho biskupa, pričom sa treba vyvarovať neplodných sporov a mať na zreteli len Kristovu vôľu pre jeho cirkev, aby sa splnila výzva „aby všetci jedno boli... aby svet uveril, že si ma ty posla“ (Jn 17, 21; por. UUS 96). Ján Pavol II. túži po tom, aby sa „spoločne hľadali formy, v ktorých by sa táto služba stala službou lásky uznávanou všetkými zúčastnenými“ (UUS 95).

¹ Por. GLAESER Z., *Ku eklezjologii „Kościołów siostrzanych“*, Opole, 2000, s. 265

Vývoj pápežského primátu

V prvých storočiach existencie cirkvi nie je možné hovoriť o pápežstve v dnešnom slova zmysle. Rímsky biskup spolu s rímskou obcou mal medzi ostatnými výnimočné postavenie, ktoré bolo odvodené od zvláštneho postavenia Petra v zbore apoštolov. Jemu Kristus prisľúbil, že ako skala bude základom stavby cirkvi (por. *Mt* 16, 18); Peter dostal od Krista príkaz, aby utvrdzoval svojich bratov vo viere (por. *Lk* 22, 32); jemu Kristus odovzdal pastiersky úrad (por. *Jn* 21, 15 – 17). Peter si bol vedomý svojho postavenia a ostatní apoštoli to akceptovali. Na podoprenie stanoviska je poukazované na to, že Peter ako prvý dal podnet na voľbu Mateja (por. *Sk* 1, 15 – 26), prvý kázal pri zoslaní Ducha Svätého (por. *Sk* 3, 1 – 12), prijal prvého pohana do cirkvi (por. *Sk* 10, 17 – 48), hovoril v mene všetkých apoštolov pred veľradou (por. *Sk* 5, 29 – 35), predsedal na prvom cirkevnom sneme v Jeruzaleme (por. *Sk* 15, 1 – 29), vo všetkých štyroch zoznamoch apoštolov je Peter na prvom mieste (por. *Mt* 10, 2; *Mk* 3, 16; *Lk* 6, 14; *Sk* 1, 13), hoci nebol prvý ani vekom ani povolaním k apoštolskému úradu. Petrovi sa išiel predstaviť aj Pavol po svojom obrátení (por. *Gal* 1, 18). Rímska obec považovala Petra za svojho zakladateľa, pretože svojou apoštolskou plnou mocou upevnil už existujúcu obec, a tak ju založil „na základe apoštolov“ (*Ef* 2, 20). To vedie k predpokladu, že Peter bol v Ríme a tam aj zomrel. Túto skutočnosť potvrdzujú listy rímskeho biskupa Klementa a listy biskupa Ignáca Antiochijského. Klement vo svojom liste z r. 96 sa opiera o petrovskú tradíciu a odvodzuje vedúcu moc z neprerušenej kontinuity od apoštola Petra. Aj listy antiochijského biskupa Ignáca spomínajú zvláštnu pevnosť vo viere a charitatívnu činnosť rímskej obce, založenej na pôsobení Petra a Pavla. Rímska obec je tak od svojho začiatku spojená so sv. Petrom a označuje ho za svojho zakladateľa.

Svoje zvláštne postavenie, ktoré Peter mal v zbore apoštolov, si zachoval aj po príchode do Ríma. Rím bol metropolou vtedajšieho sveta, preto sa aj rozšírenie cirkvi po celom svete spájalo s Rímom. Svet uznal nielen zvláštne postavenie Petra, ale aj z neho vyplývajúcu pozíciu rímskej obce. Do rímskej obce patrili významní muži a ženy, postavenie obce sa však nezakladalo na nich, ale na zvláštnom spojení obce s Petrom. Apoštolská sukcesia a zvláštne postavenie rímskej obce zohrávali v dejinách cirkvi dôležitú úlohu. Napr. Ireneus z Lyonu hľadal okolo r. 180 istý základ pre pravdivosť hlásania evanjelia. Našiel ho „v najväčšej a najstaršej a všeobecne uznávanej cirkvi, založenej a vybudovanej oboma slávnymi apoštolmi Petrom a Pavlom v Ríme“, z čoho vyvodzoval: „S rímskou cirkvou sa musí pre jej zvláštnu prednosť zhodovať každá cirkev, t.j. veriaci odvádial, pretože v nej bola vždy uchovaná apoštolská tradícia“ (*Adv. Haer.* III. 3, 3). Tertulián ako prvý použil na prelome 2. a 3. storočia k svedectvu Petrovho prioritného postavenia vo veciach viery a života cirkvi úryvok z *Mt* 16, 18 a spojil ho s úradom Petra, nie však s jeho osobou. Tertulián a spolu s ním aj cirkev v Afrike uznali prednosť cirkvi v Ríme, ktorú založil Peter. Z týchto svedectiev vyplýva, že rímska obec mala zvláštne postavenie medzi ostatnými obcami. Vychádzajúc z tejto skutočnosti chránili rímski biskupi svoje postavenie, čo sa odzrkadlilo napríklad v spore o dátum Veľkej noci

(Viktor I.), v spore o krst heretikov (Štefan I.). Svoje právo rozhodovať využili rovnako aj Július I. a Sixtus III. v boji proti arianizmu. Po Milánskom edikte bol vývoj rímskeho primátu spojený s teologickými spormi o znenie vyznania viery na I. všeobecnom koncile v Niceji. Do úvahy treba brať aj skutočnosť, že na Západe bol len jeden patriarcha, kým na Východe dvaja, neskôr traja, ktorí si vzájomne konkurovali. Titul patriarchu sa objavil až v 6. storočí. Aj titul pápež prešiel dlhým vývojom. Zo začiatku sa biskupi často označovali ako *papas*, tento titul sa však stal výsadou rímskeho biskupa až od 6. storočia. V tej istej dobe si carhradský patriarcha prisvojil titul *ekumenického patriarchu*. Obidva tituly (patriarcha a pápež) sa tak stali výrazom nároku na univerzálny primát. Pravá rivalita bola len medzi Rómom a Carihradom, v Alexandrii a Antiochii také ambície neboli. Všeobecný koncil v Niceji r. 325 ustanovil, že biskupi Alexandrie, Antiochie a ostatných eparchií majú na svojich územiach rovnaké tradičné práva, aké má rímsky biskup na svojom území. Východorímsky cisár mal želanie, aby takúto právomoc mal aj carhradský biskup. Na všeobecnom koncile v Carihrade r. 381 získal biskup tohto mesta hodnosť patriarchu, tak sa dostal na druhé miesto hneď po rímskom biskupovi, proti čomu rímsky biskup protestoval. Na všeobecnom koncile v Chalcedóne 451 dostal carhradský patriarcha nakoniec rovnaké práva ako patriarchovia Antiochie a Alexandrie. Aj proti tomu vzniesol pápež Lev I. Veľký protest. Vývoj pápežského primátu bol v prvých storočiach veľmi zložitý. Najprv bol uznávaný len primát patriarchátu, pozícia patriarchu na jeho území a v jeho pôsobnosti. Univerzálny primát pre celú cirkev bol pôvodne len v Ríme, nie v iných patriarchátoch (túto požiadavku vzniesla až Byzancia). Preto je potrebné v nároku rímskeho biskupa vždy veľmi starostlivo rozlíšiť, čo prehlasoval a uplatňoval ako rímsky biskup a metropolita rímskej cirkevnej provincie, a čo ako patriarcha Západnej cirkvi alebo ako správca Petrovho úradu. Najväčším problémom bolo rozlíšenie primátu patriarchálneho od primátu univerzálného. Od 4. storočia (pápež Siricius) sa prejavovalo vedomie prioritného postavenia rímskeho biskupa vo vzťahu k ostatným biskupom. Táto skutočnosť sa prejavila najmä v štýle písania listov rímskeho biskupa ostatným biskupom, ktorý už nie je bratsky napomínajúci, ale zaväzujúci a vyžadujúci poslušnosť. Pápežské dekréty mali rovnako záväzný charakter ako záverečné ustanovenia koncilu. Pápež Siricius chcel urobiť z toho, čo platilo o disciplíne a náuke v Ríme, normu pre celú oblasť patriarchátu. Na začiatku 5. storočia sa stal učiteľský aj juridický primát Ríma samozrejmosťou. Určité ukončenie vývoja primátu priniesol Lev I. Veľký, ktorý je nazývaný aj prvým pápežom na Petrovom stolci. *Liber Pontificalis* hovorí, že svoje rozhodnutia vydal *mocou vlastnej autority*. Odvolával sa pritom na Mt 16, 18, a postavil proti politicky odôvodneným nárokom carhradského patriarchu nábožensky zdôvodnené učenie o primáte.

Čo platilo pre Petra, platí aj pre jeho nástupcov, lebo Peter žije ďalej vo svojich nástupcoch na Petrovom stolci (cathedra Petri) v Ríme. Podobne ako Peter musí mať aj pápež plnú moc nad cirkvou: je zodpovedný za celú cirkev a nevylučuje vedenie diecéz jednotlivými biskupmi, ale riadi a zjednocuje ich. Vo svojich záveroch sa Lev I. Veľký odvolával aj na Lk 22, 32, kde Ježiš Petra

poveruje, aby bol posilou svojim bratom. Lev I. presadil svoje myšlienky aj do životnej praxe cirkvi: v boji proti nestorianizmu, menicheizmu, priscillianizmu a pelagianizmu. Pápež Gregor I. Veľký pripomenul carihradskému patriarchovi Kristov príslub Petrovi (Mt 16, 18). V protiklade k pyšnému titulu carihradského patriarchu sa nazval „služobník služobníkov Božích“. Tento titul používajú pápeži dodnes. Vývoj rímskeho primátu bol v zásade ukončený.²

Pápežský primát v učení Katolíckej cirkvi

Katolícka cirkev sa odvoláva na biblické svedectvo o zvláštnom postavení Petra, kde nachádza počiatok svojho učenia o primáte pápeža. Druhý vatikánsky koncil v dôsledku učenia o kolegiálnite biskupov postavil primát do novej interpretačnej roviny. Zabránil tak jednostrannému a izolovanému chápaniu primátu. Primát sa má rozumieť ako služba spoločenstvu a ako záväzok jednoty cirkvi. Táto služba jednoty je predovšetkým službou pre jednotu vo viere.

Kresťanské cirkvi učia, že cirkev založil Ježiš Kristus. Zhromažďoval okolo seba veriacich, vyvolil si apoštolov a odovzdal im trojaký úrad: učiteľský, kňazský a pastiersky; ustanovil namiesto seba apoštola Petra za najvyššiu viditeľnú hlavu cirkvi (por. Mt 16, 18 – 19), a poveril ho pásť ovečky a baránkov (por. Jn 21, 15 – 17). Práve na týchto textoch a slovách Ježiša Krista stavia Katolícka cirkev svoje učenie o primáte pápeža. Tak ako Petrovi bola daná najvyššia moc a prvé miesto v cirkvi, podobne to má byť aj pri pápežovi. Ak berieme do úvahy skutočnosť, že cirkev má trvať ustavične až do skončenia vekov, vyplýva z toho, že Peter musí mať nástupcu v primáte a apoštoli nástupcov v apoštoláte. Petrovým nástupcom je pápež. Okrem pápeža sú nástupcami apoštolov biskupi, ktorí sú s pápežom zjednotení. Biskupom pomáhajú v ich úrade kňazi. Veriaci potrebujú učiteľov a pastierov, aby sa mali o koho oprieť najmä vo viere. Autorita pápežského úradu má slúžiť slabým vo viere ako spoľahlivá opora. V priebehu dejín sa postavenie a autorita pápežov upevňovala. Niektorí pápeži kládli dôraz viac na svetskú moc, prejavili sa u nich tendencie pokladať samých seba za viac ako ostatných ľudí. Napríklad pápež Inocent III. vyhlásil: „Pápež je menej ako Boh, ale viac ako človek“³. Týmto výrokom dal najavo, že sa považuje za človeka s nadľudskými hodnotami. Aj iní pápeži (Štefan V., Bonifác VIII.) sa vyjadrovali podobne. Týmto výrokmi a svojím postavením pobúrili mnohých panovníkov. V čase reformácie vyvrcholila kritika pápežského primátu a u Luthera vyústila až do hanlivého titulu Antikrist (por. ŠMČ IV.). V čase Tridentského koncilu došlo k novému chápaniu osoby aj kompetencie pápeža. Primát a úrad pápeža sa definoval a vykladal trieslivejšie. Aby nedochádzalo k prehnánym výkladom právomoci pápeža, vyhlásil Prvý vatikánsky koncil neomylnosť cirkvi a jej predstaviteľa pápeža, ale len v otázkach viery a mravov, teda nie v otázkach sociálnych a politických. Pápež odvtedy nie je predstavovaný ako poloboh, ale skôr ako otec, ktorý sa pokladá za služobníka.

² Por. FISCHER-WOLPEERT R.: *Malý teologický slovník. Přehled papežů*. Praha 1995, s. 118 – 121.

³ ŠPIRKO J., *Cirkevné dejiny I.*, Bratislava, 1943, s. 347.

Autorita jeho úradu sa opiera „o moc lásky Kristovej a nie o ľudskú lásku k moci“.⁴ Z toho vyplýva, že pápež je závislý na moci Kristovho prisľúbenia a na pravde Ducha Svätého, a že jeho autorita sa viaže výlučne na otázky viery a mravov, aby v cirkvi nedochádzalo k bludom v učení, k rozporom v štruktúre cirkvi a k chaosu v morálnom konaní veriacich. Táto charakteristika je pochopiteľná a prijateľná aj pre protestantov. Pre mnohých evanjelických teológov, podobne ako to bolo u Filipa Melanchtona, ostáva trvale aktuálnou a reálnou otázkou uznať pápeža ako najvyššieho reprezentanta organizovanej kresťanskej moci.⁵

Zvláštne postavenie pápeža, rímskeho biskupa, bolo potvrdené na 20. všeobecnom koncile vo Vatikáne (I. vatikánsky koncil) v definícii o neomylnosti. 21. všeobecný koncil vo Vatikáne (II. vatikánsky koncil) ju prijal: „*Tento svätý cirkevný snem, kráčajúc v šľapajach I. vatikánskeho koncilu, spolu s ním učí a vyhlasuje, že Ježiš Kristus, večný Pastier, založil svätú Cirkev, vyšlúc apoštolov, ako on sám bol vyslaný od Otca (por. Jn 20, 21); a chcel, aby ich nástupcovia, totiž biskupi, boli v jeho Cirkvi pastiermi až do skončenia vekov. Aby však episkopát bol len jeden a jednotný, postavil na čelo ostatných apoštolov blaženého Petra a ustanovil ho za večný a viditeľný princíp a základ jednoty viery a spoločenstva*“ (LG 18).

Keď Kristus ustanovil Dvanásťich, „*ustanovil ich na spôsob kolégia alebo trvalého zboru*“ (LG 19), v ktorom má Peter prvé miesto (por. Mk 3, 16; 9, 2; Lk 24, 34; 1 Kor 15, 5). Ježiš zveril Petrovi výnimočné poslanie. Postavil ho na čelo kolégia. Pre vieru, ktorú Peter vyznal, zostane neotrasiteľnou skalou cirkvi. Poslaním samotného Petra a všetkých jeho nástupcov je strážiť vieru, aby nikdy neochabla, a posilňovať v nej svojich bratov (por. LG 22). Pápež, rímsky biskup a nástupca svätého Petra, „*je stálym a viditeľným princípom a základom jednoty biskupov, ako aj množstva veriacich*“ (LG 23). Pápež, ako Kristus zástupca a pastier celej cirkvi, má „*plnú, najvyššiu a univerzálnu moc nad Cirkvou*“ (LG 22; CHD 2; 9), ktorú môže slobodne vykonávať. Pán urobil skalou svojej cirkvi jedine Petra, ktorému odovzdal od nej kľúče (por. Mt 16, 18 – 19), a ktorého ustanovil za pastiera celého stáda (por. Jn 21, 15 – 17). Moc zväzovať a rozväzovať, ktorú dostal Peter (por. Mt 16, 19), bola udelená aj „*apoštolskému zboru, spojenému so svojou hlavou (por. Mt 18,18; 28, 16 – 20)*“ (LG 22). Toto poslanie Petra a apoštolov patrí k základom cirkvi. V spomínanom poslaní pokračujú biskupi pod primátom rímskeho biskupa, pápeža. Biskupi nastúpili z Božieho ustanovenia na miesto apoštolov ako pastieri cirkvi. Tak ako trvá úrad, ktorým poveril Ježiš Petra a ktorý sa prenáša na jeho nástupcov, pápežov, tak trvá aj úrad apoštolov, ktorý sa preniesol na biskupov (por. LG 20). Zbor biskupov má autoritu iba v tom prípade, ak ho chápeme spolu s pápežom. Pápež, rímsky biskup, je hlavou celého biskupského zboru. Takto chápané biskupské kolégium „*je aj nositeľom najvyššej a plnej moci nad celou Cirkvou. Táto moc sa môže*

⁴ FILO J., *Ekumenický dialóg*, Prešov, 1997, s. 77.

⁵ Por. FILO J., *Ekumenický dialóg*, s. 78.

vykonávať iba so súhlasom rímskeho pápeža“ (LG 22; por. CIC 336). Svoju moc vykonáva kolégium biskupov slávnostným spôsobom na ekumenickom koncile. Koncil je ekumenický, ak ho potvrdí alebo aspoň prijme Petrov nástupca (por. CIC 337).

Biskupské kolégium, keďže sa skladá z mnohých, vyjadruje rozmanitosť a univerzálnosť Božieho ľudu; keďže je aj zhromaždením pod jednou hlavou, zároveň vyjadruje jednotu Kristovho stáda. Jednotliví biskupi sú viditeľným princípom a základom jednoty vo svojich partikulárnych cirkvách. Svoju pastoraálnu správu vykonávajú nad tou časťou Božieho ľudu, ktorá im bola zverená; v tejto práci im pomáhajú kňazi a diakoni. Keďže sú biskupi aj členmi biskupského kolégia, majú mať na zreteli aj starostlivosť o všetky ostatné partikulárne cirkvi. Svoje poslanie a správu vykonávajú tak, že dobre spravujú svoju cirkev ako časť všeobecnej cirkvi, a tým prispievajú „k dobru celého tajomného Tela, ktoré je zároveň telom jednotlivých cirkvi“ (LG 23). Biskupi sa môžu schádzať na synodách alebo provinciálnych konciloch. Aj biskupské konferencie môžu účinným spôsobom prispieť k tomu, aby kolegiálnosť našla svoje uplatnenie.

V kolégiu biskupov má výnimočné postavenie rímsky biskup, pápež, o čom už bola reč. Jeho úrad je chápaný v Katolíckej cirkvi ako zvláštna služba jednoty v spoločenstve. Aby mohol pápež zastávať tento úrad, dostal s charizmou plnej, najvyššej a všeobecnej moci aj charizmu neomylnosti, čo sa týka viery a mravov. Pápežský primát je potrebné vidieť v kontexte s biskupským kolégiom a celou cirkvou. Normou primátu a neomylnosti je Sväté písmo a Tradícia, a tiež sviatostná a episkopálna štruktúra cirkvi.⁶

Postoj pravoslávnych k pápežskému primátu

Pápež Lev XIII. v roku 1894 v encyklike *Praeclara gratulationis* vysvetlil katolícku dogmatickú náuku a vyzýval kresťanský Východ k jednote s Apoštolskou stolicou a Katolíckou cirkvou. V roku 1895 carihradský patriarcha Antimos VII. odmietol túto ponuku a vymedzil rozdiely, ktoré rozdeľujú Katolícku a pravoslávne cirkvi:

- náuka, že Duch Svätý vychádza aj zo Syna
- pripojenie vložky Filioque k Symbolu viery
- pripravovanie hostií z nekvaseného chleba
- popretie účinnosti epiklézy
- prijímanie pod jedným spôsobom
- oheň v očistci, odpustky, odmeny spravodlivých pred vzkriesením tela, posledný súd
- definícia článku o nepoškvrnenom počatí Panny Márie
- rímsky primát

⁶ Por. DOLA T., *Kościół rzymskokatolicki*, v: *Ku chrześcijaństwu jutra*, Lublin, 1996, s. 90.

- definícia o pápežskej neomylnosti

Na tieto námietky odpovedal grécky katolícky kňaz Maxim Malatakis spisom „*Cirkev východná a západná – vieroučné rozdiely*“. V súčasnosti zo spomínaných rozdielov sú už len dva, ktoré sú závažné, a ktoré sú predmetom v katolícko-pravoslávnom dialógu: učenie Katolíckej cirkvi o primáte pápeža a otázka Filioque.⁷

Ešte pred Druhým vatikánskym koncilom sa S. Bulgakov zamýšľal nad problémom primátu. Jeho pohľad by mohol poslúžiť pri formovaní nového obrazu tejto služby v cirkvi. Je toho názoru, že rozhodnutia zboru biskupov ohlasuje jeho hlava, ktorou je pre miestnu cirkev patriarcha alebo prvý z hierarchov, a pre celú všeobecnú cirkev jej prvý hierarcha, hoci aj *primus inter pares*, ktorým zhodne s kánonmi bol rímsky biskup. Také uznanie zo strany pravoslávnych by mal pápež rovnako aj dnes, ako prvý hierarcha cirkvi. Pravoslávne cirkvi nikdy nenegovali prvé miesto rímskej katedry, potvrdené skrze kánonov všeobecných koncilov.⁸ Problémom pápežského primátu sa zaoberalo aj sympóziom na tému: *Petrova služba a autorita v cirkvi*, ktoré sa konalo v Ríme v roku 1997. Za pravoslávnu stranu predniesol referát na túto tému I. Zizioulas, ktorý ukázal, že problémom primátu sa zaoberal dlhý čas. Podal aj návrh, ako by bolo možné vyriešiť v cirkvi funkciu primátu. Podľa neho je potrebný návrat nejakej formy *inštitúcie*, ktorá by vyjadrovala všeobecnú sestersko-bratskú jednotu existujúcu medzi miestnymi cirkvami. Inštitúcia, o ktorej hovorí, nemôže byť chápaná ako sebestačná skutočnosť, ktorá môže interpretovať zjavené pravdy sama od seba. Rovnako nemôže byť uprednostňovaná v udalosti komúnie. I. Zizioulas sa vo svojich úvahách na tému primátu v cirkvi zameril na to, že je potrebné nájsť rovnováhu medzi jednotou, ktorej znakom musí byť služba primátu, a mnohosťou, realizovanou v mnohých formách a prejavoch cirkevného života. Pravoslávie nemá skúsenosti s primátom v takej forme, aká je počas storočí rozvinutá v Katolíckej cirkvi. Neznamena to vnútornú nemožnosť akceptácie akejkoľvek služby pre dobro všeobecnej jednoty. Kritika pravoslávnych teológov sa obracia predovšetkým proti právnemu chápaniu primátu vo forme, akú ustanovila Katolícka cirkev po Prvom vatikánskom koncile. I. Zizioulas tvrdí, že bezprostredné vykonávanie právnej moci rímskym biskupom prináša zasahovanie do vnútorných záležitostí miestnych cirkví, spôsobujúc nedocenenie ich katolíckosti a celistvosti. Vyzdvihuje tiež, že docenenie kolegiality a synodálnosti v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu určuje pozitívnu korektúru a dôležitú etapu na ceste likvidácie pyramidálnych štruktúr a monarchistickej koncepcie primátu v rímskokatolíckej ekleziiológii.⁹

Ďalší pravoslávny teológ T. Nikolaou je názoru, že vďaka pokoncilovému ekumenickému nadšeniu potvrdenému aj docenením kolegialnosti biskupov sa zrodila nádej, že v Rímskokatolíckej cirkvi bude viac docenený význam miest-

⁷ Por. VYSTRČIL J., *Křesťanský východ*, Olomouc, 1992, s. 62.

⁸ Por. BULGAKOV S., *Pravosławie*, Białystok–Warszawa, 1992, s. 92.

⁹ Por. GLAESER Z., *Ku eklezjologii „Kościołów siostrzanych“*, s. 266 – 267.

ných cirkví, a že jednotlivé konferencie biskupov budú určovať protiváhu pápežskému centralizmu. V súčasnosti sa uvažuje o spomalení alebo zastavení procesu konciliarity v Rímskokatolíckej cirkvi. Dôkazom toho sú kánony Kódexu cirkevného práva z roku 1983 (CIC 330n), ktoré definujú vzťah medzi pápežom a biskupmi, na druhej strane sú známe prípady menovania biskupov napriek protestom lokálnych cirkví. Tu je namieste otázka, či nádej, ktorá bola povzbudená koncilom, je potrebné považovať za predčasnú a neodôvodnenú.¹⁰ Nádej však netreba strácať. Nikolaou predstavuje svoj návrh, ktorý by mohol byť užitočný pri pravoslávno-katolíckych dialógoch o prvenstve rímskeho biskupa. V prvom rade potvrdzuje, že pravoslávne cirkvi ostanú verné prvotnej Tradícii a priznajú pápežovi výsostné postavenie v prípade, ak bude preukázané plné spoločenstvo sesterských cirkví. Ide tu o čestný a nie právny primát. Odvoláva sa na Carihradský koncil (879 – 880), na ktorom bolo prijaté pravidlo *zlatá regula*, ktoré je potrebné aj v dnešnej dobe akceptovať: „*Rozhodnutia rímskeho biskupa zaväzujú biskupa carihradského a naopak*“.¹¹ Znamená to, že ani jeden ani druhý nemajú právomoc, primát, nad druhými. Každý biskup je povinný predovšetkým slúžiť svojej diecéze. Nikolaou zdôrazňuje, že pravoslávno-katolícke vzťahy ako aj oficiálny dialóg potrebujú odvahu zo strany historikov cirkvi a teológov, aby vyriešili spor medzi teologickou pravdou a historickými štruktúrami cirkvi. Týka sa to najmä pápežského primátu.¹²

Otázkou primátu sa zaoberajú aj ďalší významní teológovia (N. A. Nissiotis, O. Clémens). V koncepciách obracajú pozornosť na tajomstvo Najsvätejšej Trojice, ktorá je vzorom, a o ktorú sa opiera náuka cirkvi. Ona má dôležitú úlohu aj pri rôznych službách v cirkvi. Je potrebné vrátiť sa ku spoločným koreňom náuky a existencie cirkvi. Uznávajú, že je potrebný primát v nejakej forme, ale najmä kvôli tomu, aby cirkev mohla hovoriť jedným hlasom. Otvorená ostáva otázka o forme primátu. Funkciu primátu rímskeho biskupa by bolo možné ohraničiť ako prvenstvo v láske, cti a svedectve. Aj pravoslávni patriarchovia majú vo svojich diecézach viac ako len čestný titul. Môžu zvolávať synody, určovať ich program. Ich prítomnosť na synode zaručuje, že budú môcť byť prijaté záväzné rozhodnutia. Podobné právomoci by mohol mať aj budúci pápež v zjednotených cirkvách. Dôležitú úlohu zohráva prvenstvo pri eucharistických zhromaždeniach. Znakom jednoty je osoba toho, ktorý predsedá zhromaždeniu. Otázkou primátu je potrebné riešiť aj z toho hľadiska. Je mnoho otvorených tém, ktoré potrebujú dialóg, aby sa dosiahla jednota v názoroch o postavení pápeža.¹³

Záver

Rímski biskupi sa v prvých storočiach stávali centrom kresťanského sveta. Rozdelením Rímskeho impéria na staré (západné) a nové (východné) sa začalo

¹⁰ Por. GLAESER Z., *Ku eklezjologii „Kościołów siostrzanych“*, s. 268.

¹¹ GLAESER Z., *Ku eklezjologii „Kościołów siostrzanych“*, s. 268.

¹² Por. GLAESER Z., *Ku eklezjologii „Kościołów siostrzanych“*, s. 268.

¹³ Por. GLAESER Z., *Ku eklezjologii „Kościołów siostrzanych“*, s. 270 – 271.

všetko komplikovať. Nicejský koncil r. 325 hovorí o troch veľkých kresťanských centrách: Ríme, Alexandrii a Antiochii. V r. 330 malé mestečko Byzantion dostalo meno Carihrad. O 51 rokov neskôr koncil pripísal Carihradu titul „*nový Rím*“. Rímska ríša sa začala deliť politicky a kultúrne aj teologicky. Začali sa meniť aj postoje k pápežovi a jeho výsadnému postaveniu. Začali sa aj prvé schizmy, počnúc od achájskej v rokoch 484 – 519 až po tú najväčšiu v roku 1054. Západ sužovali niektorí byzantskí panovníci, Východ trpel najmä v období križiackych výprav. K tomu prišla v roku 623 mohamedánska invázia. Úsilie o vzájomné zmierenie však nikdy nechýbalo. Východný rozkol z 11. storočia nebol ani všeobecný, ani nenapraviteľný. K definitívnej tragédii medzi Východom a Západom došlo po dobytí Carihradu Turkami v roku 1453.

Latinskí teológovia naďalej uznávali pápežský primát, byzantskí tvrdili, že pápež je síce nástupcom Petra v rímskom episkopáte, ale nie v jeho primáte. Cirkev mali podľa nich riadiť piati patriarchovia – z Ríma, Carihradu, Alexandrie, Antiochie a Jeruzalema, pričom pápežovi by prislúchal len tzv. čestný primát. Avšak aj medzi samotnými pravoslávnyimi sa našli takí, čo pápežovo prvenstvo naďalej uznávali. Napríklad v 15. storočí sv. Šimon Solúnsky napísal: „*Rímsky primát nie je škodlivý pre Cirkev. Dokazuje sa ním len jeho vernosť Petrovej viere. Nech mu teda patria všetky Petrove privilégia.*“ E. Miniatis roku 1727 zaznamenal: „*Pápež je autentický nástupca apoštolov a patrí mu prvá katedra v hierarchii univerzálnej Cirkvi, ako to bolo potvrdené posvätnými koncilmi.*“ Súčasný grécky ortodoxný teológ I. Zizioulas predpovedá Tretí vatikánsky koncil na vysvetlenie a úpravu služby pápeža v cirkvi, čo bude zaiste jednou z veľkých úloh kresťanského sveta pre budúcnosť.

Už Prvý vatikánsky koncil však odmietol predstavy len o čestnom primáte bez prvenstva právomoci. Zavrhol aj učenie tvrdiace, že pápež nemá primát nad celou cirkvou, nad všetkými biskupmi a veriacimi, ako aj teórie o tom, že na výkon svojej moci potrebuje súhlas celej cirkvi. Primát rímskeho pápeža je v jeho učiteľskom, pastierskom a kňazskom úrade, ktorý nie je vo vzťahu k úradu iných biskupov v protiklade, ale v pôvodnom podstatnom súlade.¹⁴

V Jubilejnom roku 2000 pápež Ján Pavol II. vyjadril želanie, aby sa tretie tisícročie kresťanstva stalo tisícročím „*úplného zjednotenia*“ kresťanských cirkví. „*Pokiaľ ide o rímsky biskupský úrad, žiadam Svätého Ducha, aby na nás zoslal svetlo a osvietil všetkých pastierov a teológov našich cirkví, aby sme spoločne mohli hľadať formy, na základe ktorých by rímsky pápežský úrad mohol poskytnúť službu lásky pre všetkých,*“¹⁵ povedal Ján Pavol II.

¹⁴ Por. web stránka týždenníka *Katolícke noviny*, stiahnuté 28.4.2002.

¹⁵ Por. web stránka denníka *Republika*, stiahnuté 26.2.2000.

Ustanovenia Kódexu kánonov východných cirkví o prostriedkoch spoločenskej komunikácie a ich aplikácia na Slovensku

Marek PRIBULA

CCEO provisions about mass media and their application in Slovakia

Greek Catholic (Slavonic) Church in Slovakia has had a tradition for several centuries. In canon 651 – 666 of CCEO there are specific provisions about mass media which Slovak Catholics of Byzantine rite try to practice in every day life, especially from 1990. The bishop of the Eparchy of Prešov Msgr. Ján Hirka appointed several priests who are specialized in the fields of mass media. That helps the minority Church to visualize itself.

Keywords: Eparchy of Prešov, Slovak Greek Catholics, mass media, Ján Hirka

1. Gréckokatolícka cirkev na Slovensku

V novodobých dejinách slovenskí gréckokatolíci až do roku 1818 patrili pod správu Mukačevského biskupstva, kým pápež Pius VII. bullou *Relata semper* nezriadil gréckokatolícke biskupstvo v Prešove. Toto novozriadené biskupstvo malo 194 farností a približne 152 000 veriacich. Prvým biskupom sa stal kanonik Gregor Tarkovič.¹

Dňa 28. apríla 1950 sa v Prešove uskutočnil tzv. Prešovský sobor. Jeho cieľom bola likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi v Československu. Podľa neho sa všetko duchovenstvo aj veriaci včlenili do lona pravoslávnej cirkvi.² Čo všetko zlé z tohoto aktu vzišlo, sa nedá celkom vypovedať, ani opísať. Jedno je však isté: „*Gréckokatolíci rokom 1950 začali písať dejiny gréckokatolíckej cirkvi zlatými písmenami... V tejto historickej dobe obstáli sme, vďaka Bohu, dobre... Postavili sme sa ako celok otvorene proti marxizmu – leninizmu, proti brachiálnej moci komunistického štátu, ktorý nás postavil mimo zákon, zahnal nás do katakomb, ale nezničil.*“³

O osemnásť rokov neskôr – 10. apríla 1968 sa v zasadacej sieni Rímskokatolíckeho biskupského úradu v Košiciach zišlo 133 z ešte 172 žijúcich gréckokatolíckych kňazov na čele s biskupom ThDr. Vasiľom Hopkom.⁴ Tam uzrela

¹ Porov.: ŠTURÁK, P.: *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945 – 1989*. Prešov: PETRA, 1999, s. 26 – 27.

² Porov.: ŠTURÁK, P.: Prešovský sobor. In: *SLOVO – časopis gréckokatolíckej cirkvi*. Prešov : Náboženské vydavateľstvo PETRA, 2000, č. 8, s. 11.

³ Porov.: SEMAN, J.: *A znova žijeme*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1997, s. 68 – 69.

⁴ Porov.: tamže, s. 70.

svetlo sveta rezolúcia požadujúca obnovenie gréckokatolíckej cirkvi. Krivdu z 28. apríla 1950 napravila éra Alexandra Dubčeka vládnym uznesením č. 205/1968 Zb. a vládnym nariadením č. 70/1968 Zb. z 13. júna 1968.⁵ Gréckokatolícka cirkev na Slovensku mohla opäť začať oficiálne pôsobiť a vykonávať svoju činnosť.

Dňa 20. decembra 1968 pápež Pavol VI. vymenoval Mons. Jána Hirku za ordinára Gréckokatolíckej cirkvi v ČSSR s právami rezidenčného biskupa a apoštolského administrátora. Ján Hirka spravoval prešovskú eparchiu (od roku 1989 ako biskup) do 11. decembra 2002, keď pápež Ján Pavol II. vymenoval za prešovského eparchu Mons. ThDr. Jána Babjaka SJ.

Dňa 21. februára 1997 pápež Ján Pavol II. ustanovil, vyčlenením z Prešovskej eparchie, bullou *Ecclesiales communitates* Gréckokatolícky apoštolský exarchát so sídlom v Košiciach. Zároveň Kongregácia pre východné cirkvi oznámila, že za prvého apoštolského exarchu tohto nového cirkevnoprávneho subjektu pápež menoval dovtedy pomocného prešovského biskupa Mons. Milana Chautura.

Pápežská ročenka *Annuario Pontificio 2000* zaraďuje Gréckokatolícku cirkev na Slovensku medzi východné katolícke cirkvi *Konštantínopolskej resp. Byzantskej tradície* a označuje ju ako Slovenskú cirkev. Ide teda o jednu z 21 východných svojprávnych (sui iuris) cirkví,⁶ pre ktoré je záväzný *Kódex kánonov východných cirkví* (CCEO) promulgovaný pápežom Jánom Pavlom II. Apoštolskou konštitúciou *Sacri Canones* dňa 18. októbra 1990. Do platnosti vstúpil o rok neskôr, presnejšie 1. októbra 1991.⁷

2. CCEO o prostriedkoch spoločenskej komunikácie

Problematikou prostriedkov spoločenskej komunikácie a ich využitia pre potreby Cirkvi sa kódex zaoberá v kánonoch 651 – 666, v ktorých stanovuje:

- Pri ohlasovaní evanjelia povinnosť a právo Cirkvi používať spoločenské komunikačné prostriedky a obhajovať slobodu tlače.⁸
- Veriaci, najmä tí, ktorí majú skúsenosti s vytváraním a sprostredkovaním správ spolupracujú s biskupmi a snažia sa naplniť používanie týchto prostriedkov Kristovým duchom.⁹
- Eparchiálni biskupi dbajú, aby veriaci boli poučovaní o ich správnom používaní, starajú sa o prípravu odborníkov, odsudzujú zlo, podporujú dobré činnosti najmä knihy, v záujme ochrany neporušiteľnosti viery a mravov bránia veriacim

⁵ Porov.: KUŠNÍR, P.: Prešovský sobor tragické výročie. In: *LOGOS – populárna a liturgická revue gréckokatolíkov*. Košice : PV – Media, 2000, č. 3, s. 24.

⁶ Porov.: NAGY, O.: Interpretácia Kánona 32 Kódexu kánonov východných cirkví. In: *Duchovný pastier – revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : SSV 2001. č. 2. s. 73.

⁷ Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Pauli PP. II promulgatus (CCEO). AAS 82 (1990).

⁸ Porov.: CCEO, can. 651 § 1.

⁹ Porov.: CCEO, can. 651 § 2.

používať tieto prostriedky alebo podieľať sa na ich činnosti, ak to tejto neporušiteľnosti škodí.¹⁰

- Podrobné predpisy o používaní rozhlasu, kina a televízie má stanoviť partikulárne právo.¹¹

V ďalších kánonoch sa kódex zaoberá predpismi všeobecného práva o knihách a písomnostiach alebo iných prejavoch rozširovaných akoukoľvek technikou a určených k zverejneniu. Veriaci majú mať voľný prístup k Svätému Písmu a spolu so svojim duchovnými pastiermi sú povinní šíriť výtlačky Svätého písma, ktoré sú opatrené vhodnými poznámkami.¹² K liturgickým a katechetickým účelom je možné používať len také vydanie Svätého písma, ktoré má cirkevné schválenie. Rovnako to platí aj pri slávení sv. liturgie. Aj ostatné knihy modlitieb a pobožností potrebujú označenie cirkevného schválenia. U nás má právomoc na schválenie liturgických textov v súčasnosti iba Svätá stolica alebo v stanovených medziach eparchiálny biskup.¹³

Cirkevné schválenie majú mať aj:

- Katechizmy a písomnosti určené ku katechetickej výuke v školách všetkých druhov a stupňov, rovnako aj ich preklady.¹⁴

- Knihy pojednávajúce o viere a mravoch, ak sa používajú pre rozšírenie katechetickej výuky.¹⁵

- Knihy vykladajúce katolícku vieru alebo mravy.¹⁶

Schválenie udelené príslušnou autoritou znamená, že text alebo dielo je v súlade s riadnym učením Cirkvi. Ak je požehnané eparchiálnym biskupom alebo vyššou autoritou znamená, že správne vyjadruje učenie Cirkvi a preto sa doporučuje a môže sa verejne používať. Schválenie udeľuje miestny hierarcha autora alebo miesta, kde má byť dielo zverejnené. Tiež ho udeľuje vyššia autorita, ktorej prislúcha výkonná moc voči osobe alebo miestu zverejnenia, čo znamená, že členovia mníšskych spoločností môžu vydávať písomnosti o otázkach viery a mravov len s dovoľením vyššieho predstaveného, podľa ich stanov alebo pravidiel. Treba ešte dodať, že povolenie k vydaniu platí pre pôvodný text, nevzťahuje sa na ďalšie vydania alebo preklady tohto textu. Ak sa jedná o vydanie Svätého písma, alebo iných kníh, ktoré musia mať cirkevné schválenie od jedného miestneho hierarchu, schválenie platí len pre jeho územie alebo osoby. Aby sa mohlo používať v inej eparchii, vyžaduje sa výslovný súhlas hierarchu tejto eparchie. Posudok o knihách a textoch určených na publikovanie, ktorý predchádza udelenie cirkevného schválenia, môže byť zverený preverovateľom – cenzorom, či už komisii alebo konkrétnym osobám, ktoré

---

¹⁰ Porov.: CCEO, can. 652 § 1 a 2.

¹¹ Porov.: CCEO, can. 653.

¹² Porov.: CCEO, can. 654 a 655 § 1 a 2.

¹³ Porov.: CCEO, can. 655 § 3, can. 656 a 657.

¹⁴ Porov.: CCEO, can. 658 § 1.

¹⁵ Porov.: CCEO, can. 658 § 2.

¹⁶ Porov.: CCEO, can. 659.

určí príslušná cirkevná autorita. Preverovatelia resp. cenzori podávajú svoj názor písomne; ak je priaznivý, hierarcha podľa svojho rozhodnutia udelí schválenie výslovne svojím menom. Ak nie, oznámi autorovi dôvody odmietnutia dieľa. Okrem týchto skutočností, kódex upozorňuje kňazov a správcov chrámov, aby dbali na čistotu vo svojich chrámoch a nevystavovali ikony a obrazy cudzie posvätnému umeniu a rovnako nepredávali a nerozširovali knihy nezhodné s kresťanským náboženstvom. Zároveň majú duchovní pastieri a správcovia škôl dbať, aby sa divadelné predstavenia prevádzkované pod ich záštitou vybrali s kresťanskou obozretnosťou. Zároveň sa aj veriaci majú vyvarovať, aby sebe alebo iným nespôsobili škodu kupovaním, predajom, čítaním a rozširovaním vecí nezhodných s vierou a mravmi. Rovnako stanovuje, že duševné dielo autora je pod ochranou práva a zakazuje opätovné vydávanie bez príslušných dovolení a odvoláva sa na príslušné predpisy občianskeho práva o autorských právach. Upozorňuje tiež, že do kalendárov, listov či periodických tlačív, ktoré napádajú katolícke náboženstvo alebo dobré mravy môžu veriaci písať len zo spravodlivej a rozumnej príčiny; duchovní a členovia mníšskych spoločností len s dovoľením príslušných cirkevných autorít.¹⁷

Problematiky spoločenských komunikačných prostriedkov sa kódex dotýka ešte v rámci state o ekumenizme. Hovorí o tom, že hlásatelia Božieho slova a tí, ktorí riadia moderné komunikačné prostriedky ale rovnako aj všetci, ktorí pôsobia ako učители a riaditelia v katolíckych školách, najmä v zariadeniach vyšších stupňov štúdia, sa majú zvlášť snažiť, aby sa jasne prejavilo čo Katolícka cirkev a iné cirkvi alebo náboženské spoločnosti skutočne veria a učia.¹⁸

Kritéria pre ekumenickú spoluprácu v spoločenských komunikačných prostriedoch sú spracované v smernici príslušnej Pápežskej rady pre spoločenské komunikačné prostriedky.¹⁹ Na základe týchto kritérií zhrnul Juraj Spuchľák zásady pre ekumenickú spoluprácu. Jednou z týchto zásad je, že výchova mediálnych pracovníkov musí v sebe zahŕňať aj ekumenickú prípravu a rovnako podstatnou je aj zásada odbornej prípravy na ekumenickú spoluprácu a ľudská zrelosť všetkých katolíckych pracovníkov.²⁰

Porovnateľné ustanovenia ako CCEO obsahuje aj Kódex kánonického práva v tretej knihe O učiacej úlohe Cirkvi, v kánonoch 822 až 832. O tejto oblasti ľudskej činnosti sa kompetentne vyjadruje aj Anton Fabian v článkoch Duchovného Pastiera.²¹

---

¹⁷ Porov.: CCEO, can. 660 – 666.

¹⁸ Porov.: Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritatem Pauli PP. II promulgatus. AAS 82 (1990), can. 906.

¹⁹ PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPOLOČENSKÉ KOMUNIKAČNÉ PROSTRIEDKY: *Criteri di collaborazione et interreligiosa nel campo delle comunicazioni sicilai*. Rím 1989.

URL: http://www.vatic.va/roman_curia/pontifical_councils/pccs/documents. 14.01.2000.

²⁰ Porov.: SPUCHĽÁK, J.: *Služba a úloha Katolíckej cirkvi v spoločenských komunikačných prostriedkoch*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2001, s. 62 – 63.

²¹ Porov. FABIAN, A.: *Evanjelizácia v masmédiách*. In: *Duchovný pastier*, roč. 79, 1998, č. 4, s. 175.

3. Aplikácia ustanovení CCEO o masmédiách v praxi

Uvádzať o oficiálne dokumenty Magistéria Cirkvi do praxe je povinnosťou nie len biskupských konferencií, ale v rámci príslušných kompetencií, aj povinnosťou miestnych hierarchov – biskupov. V nasledujúcich riadkoch sa chcem zaoberať tým, ako predmetné ustanovenia uvádza do praxe Gréckokatolícka cirkev na Slovensku.

Prvým dokumentom Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku, ktorý sa týka masmédií je úvodný príhovor biskupa Pavla Gojdiča, ktorým udeľuje imprimatur časopisu *Cyrl a Metod*, ktorý začal vychádzať v januári 1947 ako mesačník Jednoty sv. Cyrila a Metoda v Michalovciach.²² Do roku 1947 som nenašiel žiaden dokument o masmédiách.

Pri príležitosti 5. výročia založenia dvojtýždenníka *Russkoje slovo* sa biskup Gojdič zamýšľal na tému tlače, ktorá môže mať veľmi negatívny ale aj pozitívny vplyv na čitateľa. Ako kladný vzor predkladá tento časopis, ktorý „učí k úcte ku Katolíckej cirkvi a k východnému cirkevnému obradu.“²³

V nariadení *Ot Jepiskopa Prjaševskoho* požaduje biskup Gojdič podporu gréckokatolíckej tlače a zriaďuje na tento cieľ biskupskú redakčnú radu.²⁴

Po obnovení činnosti gréckokatolíckej cirkvi nájdeme prvý dokument uverejnený v Obežníku č. 2 z roku 1970. V bode podpora tlače je výzva zvýšiť pozornosť voči časopisom *Slovo* a *Blahovistnik*. Ordinariát vyzýva duchovných, aby včasne zasielali správy o významnejších udalostiach zo života jednotlivých farností a filiálok dvojmo a to jednu pre slovenské vydanie a druhú pre ukrajinsko-rusínske vydanie. Rovnako doporučuje, aby každý dekanský a farský úrad odkladal po jednom čísle z každého časopisu a tieto dal na konci roku knižne zviazať a uložiť do archívu. Vo vecí dobrovoľného zasielania darov na cirkevnú tlač je možnosť posielania na ordinariát, ktorý ich odvádza na svoje konto pre účely tlačového fondu ordinariátu.²⁵ O ustanovení takéhoto fondu som však nič podrobnejšie v archívnych materiáloch nenašiel.

V *Obežníku Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove* sa v období do roku 1990 niekoľkokrát vyskytli výzvy na podporu cirkevnej tlače, zasielanie príspevkov, ale žiaden podstatný dokument.

Až v Obežníku č. 4 z roku 1990 sa nachádza dokument, ktorým na podnet pražského arcibiskupa kardinála Miloslava Vlka, biskup Ján Hirka menoval spolupracovníkov pre spoločenské komunikačné prostriedky za prešovskú eparchiu:

- pre tlač, televíziu a rozhlas bol za tlačového referenta menovaný vdp. František Čitbaj, správca farnosti Ruská Nová Ves

²² Porov.: GOJDIČ, P.: Na cestu... In: *Cyrl a Metod*. Michalovce : Jednota sv. Cyrila a Metoda, 1947, č.1. s. 1.

²³ Porov.: BARRIOVÁ, K., BLAŠKOVÁ, E.: *Pavel Gojdič, OSBM – gréckokatolícky biskup (1888 – 1960)*. Košice : Krajská štátna knižnica, 1998, s. 41. čl. 79.

²⁴ Porov.: Tamže, čl. 167.

²⁵ Podpora tlače. In: *Obežník Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove*. Prešov : GKBÚ, 1970, č. 1.

- za technického spolupracovníka Československej televízie bol vymenovaný vdp. Vasil' Kormaník, správca farnosti v Kojšove
- do redakcie Katolíckych novín bol navrhnutý vdp. František Dancák, správca farnosti Kružľov
- do redakcie duchovného pastiera vdp. František Čitbaj, správca farnosti Ruská N. Ves
- pre spoluprácu so Slovenským rozhlasom bol menovaný vdp. Andrej Pribula, správca farnosti Cestice
- pre ukrajinské vysielanie Slovenského rozhlasu v Prešove vdp. Peter Krenický, kaplán v Prešove.²⁶

Členom redakčnej rady *Duchovného pastiera* za Prešovskú eparchiu bol aj vdp. Michal Zorvan a v súčasnosti je to vdp. Peter Sabol. Košický apoštolský exarchát v tejto rade zastupuje vdp. Michal Hospodár, predseda Spolku sv. Cyrila a Metoda.

Od 1. októbra 1997 zabezpečoval kompletnú mediálnu činnosť biskupského úradu v Prešove smerom k externému prostrediu vdp. Marek Pribula, ktorý je v súčasnosti eparchiálnym riaditeľom pre masmédiá. Hovorcom prešovského biskupstva je vdp. Ľubomír Petřík, riaditeľ kancelárie biskupského úradu.

Konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu *Sacrosanctum concilium*,²⁷ sa vyjadruje k používaniu spoločenských komunikačných prostriedkov pri slávení bohoslužieb, keď hovorí o rozhlasových a televíznych prenosoch z posvätných úkonov takto: „Rozhlasové a televízne prenosy z posvätných úkonov najmä ak ide o slávenie omše nech sa uskutočňujú diskkrétne a dôstojne.“²⁸ V zmysle týchto inštrukcií vydal biskup Ján Hirka nariadenie, podľa ktorého „je povinnosťou správcu chrámu, aby fotografovia a kameramani svojou činnosťou nezasahovali do sviatostného charakteru náboženských slávností. Pre nich treba vydeliť miesto v chráme a upozorniť na rešpektovanie posvätného charakteru náboženskej slávnosti.“²⁹

Jedným z najpodstatnejších dokumentov prešovského biskupstva je dekrét o zriadení tlačovej kancelárie biskupského úradu od 1. októbra 1997.³⁰

V súlade s príslušnými ustanoveniami kanonického práva a s prihliadnutím na predpisy o účtovníctve vydal biskup Ján Hirka dňa 3. mája 1999 štatút fondu biskupského úradu v Prešove na podporu masmédií.³¹

---

²⁶ Inštrukcie a oznamy biskupského úradu. In: *Obežník Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove*. Prešov : GKBÚ, 1990, č. 4.

²⁷ *Sacro sanctum concilium* : konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu o posvätnéj liturgii. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava : SSV (CN Bratislava), (1969 – 1972), I. diel s. 107 – 148.

²⁸ Tamže, čl. 20.

²⁹ Fotografovanie počas liturgických slávností. In: *Obežník Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove*. Prešov : GKBÚ, 1995, č. 1.

³⁰ Zriadenie TK GKBÚ. In: *Obežník Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove*. Prešov : GKBÚ, 1997, č. 5.

- Tento účelový fond je určený na podporu spoločenských komunikačných prostriedkov s tým zámerom, aby napomáhali šíreniu náuky Cirkvi, ako ju predkladá Magistérium, ako aj správne a vernému informovaniu o aktivitách partikulárnych cirkví.
- Zdrojmi fondu môžu byť okrem osobitných kostolných zbierok aj dobrovoľné príspevky a dary od právnických osôb, fyzických osôb, úroky z prostriedkov fondu uložených v peňažnom ústave, a podobne.
- Prostriedky na vyššie uvedené účely sa evidujú na účte: *nasledujú konkrétne číselné údaje pre adresovanie finančných prostriedkov.*
- Súhlas na čerpanie prostriedkov z tohto fondu dávajú: vikár pre masmédiá a vedúci hospodársko-prevádzkového úseku BÚ.
- Zahraničné pracovné cesty sa môžu z tohto fondu financovať len po ich schválení diecéznym biskupom.
- Ekonomická rada BÚ sa splnomocňuje rozhodovať o podrobnejších usmereniach k obhospodarovaniu prostriedkov tohto fondu.
- Touto úpravou nie sú obmedzené právomoci generálneho vikára a riaditeľa BÚ, ktorí po predbežnej konzultácii s osobami uvedenými v 4. bode tejto úpravy, sami môžu dať súhlas na čerpanie z tohto fondu.
- Táto úprava nadobúda okamžitú platnosť.

Ďalším dokumentom, ktorý úzko súvisí s využívaním spoločenských komunikačných prostriedkov v miestnej cirkvi je ustanovenie Náboženského vydavateľstva PETRA v Prešove za Oficiálne vydavateľstvo prešovského biskupstva s poverením vydávať časopis SLOVO.

Na požiadanie Programového centra duchovného života Slovenskej televízie Bratislava, biskup. Ján Hirka menoval kňazov pre diskusné relácie v STV:

- pre oblasť všeobecnej teológie vdp. Vojtecha Boháča, vdp. Michala Zorvana a vdp. Miroslava Dancáka;
- pre oblasť cirkevného práva vdp. Juraja Bujňáka;
- pre oblasť histórie vdp. Petra Šturáka;
- pre filozofické otázky vdp. Pavla Dancáka a vdp. Jozefa Voskára;
- pre masmédiá a otázky ekumenizmu vdp. Marka Pribulu.³²

Biskup Ján Hirka dekrétom č. 1549/2001 zo dňa 24. mája 2001, doplnil toto menovanie kňazov pre odbornú spoluprácu so Slovenskou televíziou a stanovil, že *„len tí kňazi prešovskej diecézy sa môžu zúčastniť diskusií o veciach viery a alebo mravov vysielaných rozhlasom alebo televíziou, ktorí dostanú povolenie od svojho ordinára.“* Ďalej sa v tomto dekréte odvoláva na kánon 660 CCEO: *„Do kalendárov, novín a periodickej tlače, ktoré napádajú katolícke náboženstvo alebo dobré mravy, veriaci môžu písať len keď majú spravodlivý dôvod;*

³¹ Štatút fondu na podporu masmédií GKBÚ v Prešove zo dňa 3. 5. 1999. In: Archív autora.

³² Menovanie kňazov pre diskusné relácie v STV. In: *Obežník Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove*. Prešov : GKBÚ, 2000, č. 3.

duchovní a členovia mníšskych spoločností musia mať dovoľenie miestneho ordinára, alebo svojho vyššieho predstaveného podľa pravidiel, respektíve stanov.“³³

Tento dekrét – podľa kánona 1489 § 2 CCEO – nadobúda účinnosť dňom zverejnenia v Obežníku biskupského úradu.

Košický exarcha Milan Chatur menoval dekrétom č. 1084/98 zo dňa 4. 11. 1998 na požiadanie vtedajšieho predsedu Komisie KBS pre masmédiá Mons. Bernarda Bobera za člena tejto komisie vdp. Michal Hospodára. Okrem neho Košický apoštolský exarchát v súčasnej Rađe pre spoločenské komunikačné prostriedky zastupuje Silvia Ďurechová.

V zmysle štatútu KBS menoval prešovský biskup Mons. Ján Hirka, dekrétom č. 1867/2001 do Rady pre spoločenské komunikačné prostriedky za prešovskú eparchiu vdp. Marka Pribulu a Gabriela Paľu.³⁴ Do roku 1998 bol členom vtedajšej Komisie pre masmédiá KBS za Prešovskú eparchiu vdp. Pavol Nižník.

Pre fotografovanie a filmovanie v cirkevných objektoch platia v Prešovskej eparchii od 3. júla 2002 nasledujúce zásady:³⁵

1. Žiadateľ sa obracia prostredníctvom farského úradu na biskupstvo. Vyplní príslušný formulár, kde správca farnosti doplní svoje stanovisko.

2. Bez súhlasu a podmienok, ktoré určí biskupstvo po dohode s farským úradom, nie je filmovanie a fotografovanie dovolené.

3. Výnimkou je úradná dokumentácia vykonaná pamiatkovým ústavom, podľa vopred schváleného poriadku a podmienok.

4. V podmienkach k fotografovaniu a filmovaniu budú uvedené nasledujúce informácie: bezpečnostné riziká, personálne zaistenie, finančné náklady, účel akcie (vedecký, komerčný...).

5. Žiadateľ je povinný odovzdať dve výtlačky publikácie alebo separát z časopisu, alebo dve videokazety (1x pre biskupský úrad, 1x pre farský úrad).

6. Pri komerčných akciách bude finančná úhrada stanovená podľa platného sadzobníka.

7. Publikovanie záberov poriadaných príslušnými inštitúciami, ktoré vykonávajú foto-video dokumentáciu (napr. pamiatkový ústav), ktorá je uložená v ich archívoch je možné po predchádzajúcom súhlasnom stanovisku biskupstva.

K týmto zasadám sa žiada dodať, ako to vyplýva z ich obsahu, že sa vzťahujú na fotografovanie a filmovanie cirkevných objektov alebo ich inventára

³³ Účinkovanie kňazov v masmédiách. In: *Obežník Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove*. Prešov : GKBÚ, 2001, č. 3, čl. 3.

³⁴ Menovania do Rád pri KBS. In: *Obežník Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove*. Prešov : GKBÚ, 2001, č. 3.

³⁵ Porov.: Fotografovanie a filmovanie v cirkevných objektoch. In: *Obežník Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove*. Prešov : GKBÚ, 2000, č. 3, čl. 20.

mimo bohoslužieb a cirkevných slávností, pre komerčné, dokumentačné, výskumné, vedecké a podobné účely.

V oblasti informačných technológií bol koniec 20. storočia významným obdobím, lebo do zoznamu informačných technológií pribudol nový pojem – internet.³⁶ Jestvuje množstvo oficiálnych či neoficiálnych stránok, ktoré môžeme nájsť na slovenskom kresťanskom webe. Medzi ne patria aj oficiálne stránky Prešovského biskupstva <http://www.grkatpo.sk>, neoficiálna stránka Košického apoštolského exarchátu <http://grkat.nfo.sk/Exarchat/index.html>, a ďalšie. V súčasnej dobe môže Cirkev urobiť dôležitú službu pre katolíkov i nekatolíkov tým, že bude vyberať a prenášať užitočné údaje týmto médiami.³⁷

4. Záver

Po preštudovaní mnohých dokumentov Cirkvi, ktoré sa venujú problematike prostriedkov spoločenskej komunikácie už od encykliky pápeža Gregora XVI. *Mirari vos* z roku 1832, kde pápež upozorňuje na negatívne stránky slobody tlače, som dospel k záveru, že Katolícka cirkev, si uvedomuje dôležitosť spoločenských komunikačných prostriedkov a ich nezastupiteľné miesto v spoločnosti. Rovnako na všetkých úrovniach a vo všetkých hierarchických štruktúrach Cirkvi, od pápežov cez Druhý vatikánsky koncil, kongregácie, úrady Rímskej kúrie až po miestnu Cirkev, nájdeme dostatok pokynov, rád a predpisov na využívanie spoločenských komunikačných prostriedkov v evanjelizácii, pastorácii a katechéze.³⁸

CCEO nerieši podrobne všetky otázky spojené so spoločenskými komunikačnými prostriedkami, pretože táto oblasť je úzko spätá s civilnými zákonmi konkrétnej krajiny a rovnako jej národnými, historickými, náboženskými i kultúrnymi špecifikami. Na základe týchto skutočností sa preto CCEO odvoláva na ustanovenia partikulárneho práva. Poznatky, ktoré som získal pri štúdiu danej problematiky naznačujú, že predstavitelia Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku takéto ustanovenia prostredníctvom dekrétov a obežníkov zverejňujú a postupne uvádzajú do praxe.

Konferencia biskupov Slovenska potvrdila dôležitú úlohu spoločenských komunikačných prostriedkov tým, že túto problematiku zaradili do Pastoračného plánu Katolíckej cirkvi pre roky 2001 – 2006. Predstavitelia Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku podporujú snahy Katolíckej cirkvi a jej angažovanie sa v oblasti legislatívnych úprav zákonov o verejnoprávnych médiách, tak, aby v predmetných radách verejnoprávnych prostriedkov mala zastúpenie aj Katolícka cirkev.

---

³⁶ Porov.: PALA, G.: Internet v službe evanjelizácie. In : *Orbis communicationis socialis* 2002. Prešov : PU GBF, 2002, s. 6.

³⁷ Porov.: Tamže, s. 11.

³⁸ Porov. FABIAN, A.: *Teológia ohlasovania*. Košice : Kňazský seminár, 1999, s. 105.

Zostáva ešte vysloviť želanie, aby celá Cirkev i kňazi v pastoračii správne pochopili spoločenské komunikačné prostriedky, aby tak aj prostredníctvom nich plnili úlohu ohlasovať a šíriť vieru ako aj napomáhať pastoračnú činnosť v takých oblastiach, ako je budovanie spoločenstva, charitatívna činnosť, ekumenizmus, vytváranie, usmerňovanie a podpora verejnej mienky, ktorá je v súlade s prirodzeným zákonom, vedou a katolíckym učením, informovanie a správne vysvetľovanie udalostí, ktoré sa dotýkajú činnosti celej Cirkvi.³⁹

---

³⁹ Porov.: ZASEPA, T.: Úvodné slovo. In: SPUCHEĽÁK, J.: *Služba a úloha Katolíckej cirkvi v spoločenských komunikačných prostriedkoch*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtášáka, 2001.

Koptská cirkev v premenách času

Štefan Angelus KURUC

Coptic Church in the course of time

The head of the Coptic Orthodox Church of Egypt is a patriarch. The Church has close relationship with the Church in Syria. Its favorite form of Christianity practice is monhood. The Coptic Church derives its origin from the evangelist Mark who should have brought Christianity to Egypt even during the reign of the emperor Nero. The Copts were accused of monophysitism since they did not accept the teachings of the Chalcedonian Council (451) about two natures in Christ. In 1992 the Church counted about 9 million worshipers (out of 57 million inhabitants of Egypt). Approximately 1 200 000 of Copts live in emigration. The Church comprises of about 60 dioceses in Egypt, Jerusalem, Sudan, western Africa, France, Great Britain and USA. They live in each province of the mentioned countries but do not create the majority of the population. One of the important representatives is Boutros Boutros Ghali, a general secretary of UNO.

Key words: Coptic Church, Egypt, monophysitism

1. Všeobecná charakteristika

Slovo kopt pochádza z gréckeho slova *Aigyptos* – Egypt, ktoré zasa vzniklo od slova *Hikaptah*, čo je jeden z názvov Memfisu, prvého hlavného mesta starovekého Egypta. V súčasnosti sa názov *kopt* používa pre označenie egyptských kresťanov; výraz *koptský* aj na označenie poslednej vývojovej fázy starovekého egyptského jazyka, architektúry a umenia vôbec, ktoré vznikli v Egypte po prijatí kresťanstva.¹

Oficiálny názov cirkvi znie: Kresťanská koptská ortodoxná cirkev Egypta. Koptská cirkev sama seba chápe ako naplnenie proroctva Izaiáša o obrátení Egypta: „*V ten deň bude päť miest v egyptskej krajine, ktoré budú hovoriť rečou Kanaánu a prisahať na Pána zástupov, jedno sa bude volať Mesto slnka. V ten deň bude Pánov oltár v strede egyptskej krajiny a pri jej hranici Pánov pomník. A bude znamením a svedectvom Pánovi zástupov v egyptskej krajine: Ak budú volať k Pánovi pre utlačateľov, pošle im záchrancu a obrancu a oslobodí ich. Pán sa dá Egyptanom poznať; Egyptania v ten deň poznajú Pána a budú mu prisluhovať obety a dary, sľúbia Pánovi sľuby a splnia ich. Pán bude biť Egypt, biť, ale uzdraví. Tak sa obrátia k Pánovi; i dá sa im uprosiť a uzdraví ich.*”² Koptská cirkev vníma seba samú ako významnú obrankyňu kresťanskej viery, keďže nicejské vyznanie viery vzniklo za „spoluautorstva“ sv. Atanáza, neskor-

¹ *Encyclopedia Coptica: The Christian Coptic Orthodox Church of Egypt.*
<http://www.coptic.net/>

² Iz 19,18 – 22.

šieho „*pápeža Alexandrie*“.³ Pre sebavedomie koptskej cirkvi má veľký význam aj pobyt sv. rodiny v Egypte.⁴

Na čele cirkvi stojí patriarcha „*pápež Alexandrie*“, ktorý spolu s biskupmi bdie nad čistotou viery. Biskupi tvoria Svätú synodu. Podľa kánonov cirkvi biskupov zaväzuje celibát, preto sú volení spomedzi mníchov. Patriarcha je autoritou pre všetkých koptov, ale nemá v cirkvi jurisdikčný primát. Kňazi sú povinní pred vysviackou absolvovať teologickú vysokú školu a vstúpiť do manželstva.⁵ Hoci pre kňazov nieje záväzný celibát, musia pred vysviackou stráviť mesiac prípravy v niektorom z púštnych kláštorov.⁶ Za svoju organizáciu vďačí koptská cirkev Jakubovi Baradaiovi a so Sýrskou cirkvou žije v neustálom myšlienkovom kontakte.⁷

Napriek mnohým prenasledovaniám koptská cirkev si vždy udržala nezávislosť od štátu a nebola nikdy pod štátnym dozorom. Na druhej strane je tiež pravda cirkev ani nikdy nevyzývala na boj proti okupantom a voči vládam bola vždy lojálna. Mottom vzťahu koptskej cirkvi voči štátu je *dat' cisárovi, čo je cisárovo a Bohu, čo je Božie*.⁸

Vierouka je v hlavných rysoch zhodná s ostatnými nechalcedónskymi⁹ cirkvami. Koptský a sýrsky patriarcha si po nástupe do úradu vymieňajú doktrínálne vyhlásenie, aby sa uistili o vzájomnej zhode vo viere. Originalita je najmä v rozličných formách zbožnosti. Má prísnu a rozsiahlymi predpismi regulovanú pôstnu prax. Veľká dôvera v uzdravujúcu moc modlitby. Veľkej obľube sa tešia púte na posvätné miesta biblických a kresťanských dejín. Mnišstvo sa v súčasnosti stalo nositeľom reformných snáh a teší sa veľkej obľube a popularite. Funguje 9 kláštorov s asi 400 mníchmi. Rozšírená je obriezka, ktorá síce nie je povinnosťou ale napriek tomu sa často praktizuje pod vplyvom islamu. Kopti sú zrovnoprávnení s ostatným t.j. moslimským obyvateľstvom. Aj dnes však existujú extrémne islamské prúdy nepriateľské voči koptom. Mučeníkom posledných rokov je otec Marcos Khalil.¹⁰

Nadalej je problematický vzťah ku gréckemu ortodoxnému patriarchátu v Alexandrii (zahŕňa Egypt a severnú Afriku, má 14 eparchií asi 300 000 veria-

³ *Encyclopedia Coptica: The Christian Coptic Orthodox Church of Egypt.* <http://www.coptic.net/>

⁴ Mt 2, 13 – 15.

⁵ *Coptic Encyclopedia.* <http://www.pharos.bu.edu/cn/>

⁶ FRÖLICH, R.: *Dva tisíce let dějin církve.* Praha 1999, s. 49.

⁷ FILIPI, P.: *Křesťanstvo. Historie, státníka, charakteristika křesťanských církví.* Brno 2001, s. 52.

⁸ *Encyclopedia Coptica: The Christian Coptic Orthodox Church of Egypt.* <http://coptic.net/>

⁹ *Kopti odmietajú označenie monofyziti, pretože veria v jednu prirodzenosť „vychádzajúcu z dvoch“, „jednu spojenú prirodzenosť“, „kompozitnú prirodzenosť“ alebo „vteľenú prirodzenosť ale nie v jednu prirodzenosť. Vhodnejšie je nazývať ich „mia-fyziti“.*

WAHBA, M.F.: *Monophysitism: Reconsidered.* <http://www.coptic.net/>

¹⁰ tamtiež.

cich) a koptský patriarcha sídli v Káhire. Koptská cirkev je zakladajúcim členom Svetovej rady cirkví, členom Africkej rady cirkví (AACC) a Blízkovýchodnej rady cirkví (MECC). Od roku 1954 sa cirkev angažuje v ekumenickom hnutí. Mala pozorovateľa aj na Druhom vatikánskom koncile.¹¹

V roku 1992 mala cirkev okolo 9 miliónov veriacich (z 57 miliónov obyvateľov Egypta). Okolo 1 200 000 koptov žije v emigrácii. Cirkev má okolo 60 diecéz v Egypte, Jeruzaleme, Sudáne, západnej Afrike, Francúzku, Veľkej Británii a USA. Kopti žijú v každej provincii krajiny, ale nikde netvoria väčšinu obyvateľstva. K významným predstaviteľom patri generálny tajomník OSN Boutros Boutros Ghali.¹²

2. Dejiny koptskej cirkvi

2. 1. Predchalcedónsky vývoj

Koptská cirkev odvodzuje svoj pôvod od evanjelistu Marka, ktorý mal pri niesť kresťanstvo do Egypta ešte za panovania cisára Neróna.¹³ Kresťanstvo sa do Egypta dostalo pravdepodobne už v 1. storočí po Kr., a to najskôr do miest medzi židovské a grécke obyvateľstvo.¹⁴ Podľa Filóna Alexandrijského žilo v Egypte okolo 1 milióna Židov. Okolo židovských obcí sa zoskupovali sympatizanti, ktorí prijímali vieru v jedného Boha, ale nie vždy aj rituálne zvyklosti judaizmu.¹⁵ Z nich pochádzali mnohí členovia prvých kresťanských obcí.

Podľa tradície zaznačenej u Euzébia bol zakladateľom miestnej cirkvi v Alexandrii sv. Marek.¹⁶ Centrom evanjelizácie bola Alexandria, ktorá sa skoro stala cirkevným centrom Egypta. Stalo sa to aj kvôli alexandrijskej katechetickému škole, ktorá vznikla okolo roku 180. Sú s ňou spojené mená Klementa Alexandrijského († pred 216) a Origena († okolo 254), Atanáza (295 – 373).¹⁷ Alexandrijskú školu navštevovali aj Athenagoras, Didymus, Hieronym a i. Niektorí autori lokalizujú do Egypta vznik *Didaché*.¹⁸

Alexandrijský biskup Demetrios (188 – 231) uskutočnil reorganizáciu egyptskej cirkvi a vzniklo okolo 100 biskupstiev.¹⁹ V 1. pol. 3. stor. preniká aj medzi miestne vidiecke obyvateľstvo. Pravdepodobne vtedy vzniká aj kompletný preklad Písma do koptčiny.²⁰ O ranej fáze kresťanstva v Egypte svedčia staroveké

---

¹¹ FILIPI, P., c. d.

¹² *Coptic Encyclopedia*. <http://pharos.bu.edu/cn/>

¹³ *Encyclopedia Coptica: The Christian Coptic Orthodox Church of Egypt*. <http://coptic.net/>

¹⁴ STAROWIEJSKI, M.: *Wstęp*. In: *Pierwsza Księga Starców*. Gerontikon. Krakow1999, s. 6.

¹⁵ *Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich*. Kraków 1998, s. 9.

¹⁶ EUZEBJUSZ Z CEZAREI: *Historja kościoła*. Poznań 1925, s. 69.

¹⁷ FILIPI, P., c. d., s. 50.

¹⁸ *Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich*. Kraków 1998, s. 28.

¹⁹ FRANZEN, A.: *Malé církevní dějiny*. Praha 1995, s. 30.

²⁰ STAROWIEJSKI, M.: *Wstęp*. In: *Pierwsza Księga Starców*. Gerontikon. Krakow1999, s. 6.

rukopisy textov nového zákona nájdené na území Egypta, napr. v Bahnasa (stredný Egypt), datované okolo roku 200 po Kr., alebo koptský fragment evanjelia podľa Jána, nájdený v Hornom Egypte, datovaný do pol. 2. stor. po Kr.²¹ Egypt je aj *rodiskom niekoľkých apokryfov*. *Apokalypsa Adamova je koptský spis z 1. – 2. stor. po Kr. Evanjelium Egypt'anov* s gnostickou tendenciou pochádza z 1. pol. 2. stor.²² Zachoval sa koptský preklad *Skutkov Pavla a Tekly* (2. – 3. stor.).²³

V staroveku mala egyptská cirkev veľký význam ako obranca pravovernosti proti gnosticizmu. Egypt je miestom vzniku mnohých apokryfov, poznačených gnózou. Jedným z najvýznamnejších predstaviteľov gnózy bol Alexandrijčan Basilides v (asi 120 – 145).²⁴ Najväčšou slávou koptskej cirkvi sú mučeníci. Podľa pohľadu koptov od smrti sv. Marka (podľa koptskej tradície bol umučený na veľkonočný pondelok 8. mája 68), „*prenasledovali koptov všetky vlády Egypta*“.²⁵ Za mučeníkov, okrem starokresťanských, považujú aj koptov, perzekvovaných po chalcedonskom koncile, ale najmä po obsadení Egypta Arabmi. Za Déciovho prenasledovania (249 – 251) sa v Egypte a Afrike vôbec rozšíril medzi odpadlíkmi zvyk vyhnúť sa predpísanému pokániu pri znovuprijatí do Cirkvi pomocou tzv. *libellus pacis*.²⁶ Zvlášť prelom 3. a 4. storočia v Egypte je dobou krutých prenasledovaní a v Egypte pokračovalo prenasledovanie aj po roku 313.²⁷ Existuje zvláštny Kalendár mučeníkov. Koptská éra začína podľa tohto kalendára 29. augusta 284. Je to deň úcty mučeníkov z čias cisára Diokleciána. V cirkvi sa používa len v lekcionári, ale teší sa veľkej popularite u egyptských roľníkov.²⁸

1. polovica 4. storočia je poznačená ariánskymi nepokojmi. Sám Árius bol kňazom alexandrijskej cirkvi, ale alexandrijské synody razantne odsúdili jeho učenie. Alexandrijský biskup Alexander zvolal v roku 318 synodu proti Áriovi.²⁹ Atanáž celý život bojoval s arianizmom. Ku koncu storočia sa hlavou alexandrijskej cirkvi stáva Teofil († 412), ktorý začal neúprosnú vojnu s pohanstvom, okrem iného aj ničením pohanských chrámov (Serapeion, 391). Tieto násilné akcie vyvolávali nepokoje medzi pohanským a kresťanským obyvateľstvom, ktoré sa nezaobišli bez obetí.³⁰

Významným vkladom Egypta do dejín Cirkvi je vznik monasticizmu na konci 3. stor. Otázka, aký je konkrétny podnet toho, že v 2. pol. 3. stor. sa objavil príklon toľkých kresťanov ku mnišskemu spôsobu života, možno snáď zod-

²¹ *Coptic Encyclopedia*. <http://pharos.bu.edu/cn/>

²² HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava 1994, s. 215, 373.

²³ c.d., s. 931.

²⁴ KRAFT, H.: *Slovník starokresťanskej literatúry*. Trnava 1994, s. 96 – 97.

²⁵ *Coptic Encyclopedia*. <http://pharos.bu.edu/cn/>

²⁶ NĚMEC, J.: *Vybrané kapitoly z dějin evangelizace světa I*. Olomouc 1991, s. 115.

²⁷ c. d., s. 118.

²⁸ *Coptic Encyclopedia*. <http://pharos.bu.edu/cn/>

²⁹ MALINGREY, A. – M – : *Chrześcianańska literatura grecka*. Tamów 1995, s. 83.

³⁰ SOCRATES SCHOLASTICUS: *Církevní dějiny II*. Praha 1990, s. 81.

povedať len tak, že dozrel a natoľko zosilnel vo vtedajšej kresťanskej spoločnosti hlásaný a vo svojej ranej forme aj uskutočnený asketický ideál, že nútil svojou vlastnou váhou ku realizácii vo svojej najvyššej forme, aká v tej dobe v Egypte bola pochopiteľná.³¹

Problém genézy tohto hnutia je dodnes otvorený. Snahy viazať ho s Kumránom a esénmi, s asketicko-mystickými smermi helenizmu alebo dokonca s budhizmom sa ukazujú ako nezmyselné. Všetky tieto teórie nerátajú s faktom, že každé náboženstvo v sebe nesie snahu po dosiahnutí dokonalosti a tak v každom vznikajú asketické tendencie, mnohokrát s podobnými znakmi. Egyptské mníšstvo je hnutím rýdzo kresťanským a jeho korene treba hľadať v Písme a praxi kresťanskej askézy. Prvé zmienky o askétoch nájdeme už v spisoch autorov 2. a 3. storočia, aj keď sú tieto zjavy ešte zatienené slávou mučeníkov.³²

Prvou fázou vo vývoji mníšstva bolo anachoretizmus – pustovníctvo. Kedy začalo pustovníctvo v Egypte nevieme. Anton Veľký začal na púšti žiť okolo roku 270, Atanásov život svätého Antona však naznačuje, že nebol prvým pustovníkom.³³ Anton bol už produktom zdedenej pustovníckej tradície. Atanázovo spopularizovanie Antonovho života podnietilo množstvo napodobňovateľov.³⁴ V dobe Antonovej smrti († 365) boli Nitrijské hory na západ od delty Nílu a púštna oblasť Scetis asi 60 km južnejšie už posiate pustovníkmi.³⁵

Najstaršie anachoretické kolónie vznikli v už zmienenej, Nitrii (dnes okolie El-Barnudja), pomerne blízko Alexandrie. Zakladateľom bol okolo roku 330 Ammon († 350). Spoločenstvo nemalo žiadne pravidlá, umožňovalo individualistický spôsob života a askézy s výnimkou spoločných bohoslužieb v sobotu a nedeľu. Podľa Palladia tam žilo až 5000 pustovníkov.³⁶ Južnejšie bola Kellia. V púšti Scetis žil so svojimi žiakmi Makarios Alexandrijský.³⁷ Na juh v okolí Wadi en Natrun vznikla tiež okolo roku 330 pustovnícka kolónia okolo pustovne Makaria Veľkého († 390). Žil v nej aj známy autor asketických spisov Evagrios Pontikos, ktorý tu aj zomrel († 399).³⁸ Južnejšie kolónia Arsinoe v oáze Fayum. V Hornom Egypte boli centrom Téby (Tabennesi, Oxyrrhynchos). Treťou centrom bolo okolie Alexandrie (Konopos, Enaton, Endekaton a i.).³⁹

Druhou vývojovou fázou mníšskeho života, ktorá sa v Egypte zjavil skoro súčasne s pustovníctvom bol život v organizovanej komunite – cenobitský spôsob života. Podľa tradície je jeho zakladateľom Pachomios (292 – 346),⁴⁰ ktorý sa

³¹ FRÖLICH, R., c. d., s. 46 – 47.

³² STAROWIEJSKI, M., c. d., s. 5.

³³ ATANÁŠ: *Život sv. Antonína Poustevníka*. Velehrad 1996, s. 21.

³⁴ LAWRENCE, H.: *Dějiny středověkého mnišství*. Praha 2001, s. 9.

³⁵ c. d., s. 10.

³⁶ AUMANN, J.: *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*. Praha 2000, s. 45.

³⁷ tamtiež.

³⁸ AUMANN, J., c. d., s. 45.

³⁹ STAROWIEJSKI, M., c. d., s. 11 – 12.

⁴⁰ LAWRENCE, H., c. d., s. 12.

v roku 318 usadil na východnom brehu Nílu a vytvoril kolóniu mníchov v Tabennisi neďaleko Téb. Na tom istom brehu vzniklo neskôr ešte 8 mužských kláštorov a na západnom kláštor pre mníšky. Kláštorný život podľa Pachomiových pravidiel sa snažil prekonať anachoretský individualizmus.⁴¹ Prameňom k poznaniu počiatkov egyptského mníšstva, okrem *Života svätého Antona* (357), sú *Apophthegmata patrum, Historia monachorum in Aegypto* (4. stor.) a Paládiova († 431) *Historia Lausiaca*

Duchovný a kultúrny význam malo štúdium Písma a ručná práca. Špekulatívnemu teologickému mysleniu sa neprikladal veľký význam. Teológovia sa mali venovať skôr modlitbe a meditácii nad Písmom pod vedením duchovných otcov. Vstup do asketického spoločenstva bol chápaný ako zrieknutie sa svetскеj žiadostivosti po vzdelaní.⁴² Aj keď kláštory boli a sú centrami koptskej vzdelanosti, predsa tento postoj ku špekulatívnej teológii je u koptov dodnes živý. Napr. kopti sa považujú za cirkev, majúcu mandát zmierovať „*semantic-ké*“ rozpory medzi cirkvami. Súčasný patriarcha Šenuda III. (117. nástupca sv. Marka) sa vyjadril: „*Pre koptskú cirkev je najpodstatnejšia viera, semantika a terminologia majú pre nás malý význam.*“⁴³

Mníšstvo malo v koptskej cirkvi vždy významný vplyv. Atanáž sa pred prenasledovaním zo strany ariánov skrýval medzi mníchmi. Výsledkom týchto pobytov je *Život sv. Antona*. Po Atanážovej smrti mníši pokračujú v jeho boji proti arianizmu.⁴⁴

Patriarcha Teofil sa o mníchov opieral pri boji s pohanstvom, na druhej strane rázne potiera antropomorfizmus a origenizmus, šíriaci sa medzi nimi. Pre príchýlenie origenistických mníchov Jánom Zlatoústym dochádza ku konfliktu Alexandrie a konštantínopolskej cirkvi s následným vyhnanstvom Jána.⁴⁵

Hoci spory Cyrila Alexandrijského a Nestória nenašli veľkú odozvu v egyptských kláštoroch, vplyv mníchov na efezskom koncile v roku 431 je dostatočne známy. Patriarcha Dioskur však už razantne využil mníchov v podpore začínajúceho monofyzitizmu.⁴⁶

V spore o spojení božskej a ľudskej prirodzenosti v Kristovi nešlo len o súboj myšlienok. V pozadí stála aj rivalita alexandrijskej a antiochijskej teologickej školy a konkurencia alexandrijského patriarchátu a konštantínopolského patriarchátu, ktorý v tej dobe nadväzoval na antiochijskú školu. Prejavilo sa to skôr, ako došlo k stretu Cyrila Alexandrijského s konštantínopolským patriarchom Nestóriom.⁴⁷ Súperenie existovalo medzi Alexandriou a Konštantínopolom od roku 381, keď Konštantínopol nastúpil na druhé miesto za Rímom na-

⁴¹ AUMANN, J., c. d., s. 47.

⁴² FRŐLICH, R., c. d., s. 49.

⁴³ *Coptic Encyclopedia*. <http://pharos.bu.edu/cn/>

⁴⁴ STAROWIEJSKI, M., c. d., s. 7 – 8.

⁴⁵ c. d., s. 8.

⁴⁶ STAROWIEJSKI, M., c. d., s. 9.

⁴⁷ FRŐLICH, R., c. d., s. 37.

miesto Alexandrie. Výraznejšie sa to prejavilo už v konflikte patriarchu Teofila s Jánom Zlatoústym pred rokom 403. Teofilov synovec Cyril (Alexandrijský) pokračoval v tejto tradícii vo vzťahu ku Nestóriovi a vývoj zavŕšil Cyrilov synovec Dioskur, za ktorého Egypt odmietol konštantínopolskú ortodoxiu Chalcedónskeho koncilu.⁴⁸ Sebavedomie alexandrijských biskupov podporilo aj to, že dostali po roku 412 od cisára kompetencie aj v niektorých svetských záležitostiach.⁴⁹ Alexandrijskí prefekti ťažko niesli toto oklieštenie svojich právomocí. Spor sa vyostřil po Cyrilom vyprovokovanom pogrome na Židov a ich vyhnaní z Alexandrie a po inzultácii prefekta Oresta mníchmi z Nitrie.⁵⁰

Vyhlásenie chalcedónskeho koncilu o dvoch prirodzenostiach v jednej osobe v roku 451 vyvolalo ostrý protest Egypta, ktorý sa stal baštou monofyzitizmu. Napriek tomu sa vzťahy medzi prívržencami a odporcami Chalcedónu v Egypte vyvíjali vcelku pokojne, aspoň v porovnaní s krvavými nepokojmi v Palestíne. Mnísi sú síce rozdelení do dvoch táborov, nakoniec získava prevahu monofyzitizmus.⁵¹

Koptská cirkev odmieta obvinenie z monofyzitizmu a sama sa označuje za pravovernú, pridŕžajúcu sa náuky Cyrila Alexandrijského, čo zvyrazňuje aj svojím oficiálnym názvom *Kresťanská koptská ortodoxná cirkev Egypta*. Dnes kopti považujú výsledok Chalcedonskeho koncilu za trest „západnej cirkvi“ za odpor koptov voči vtedajšiemu politickej snahe podrobiť si cirkev a dôsledok toho, že „Rím bol mimoriadne podráždený vitalitou alexandrijskej cirkvi a jej patriarchu“.⁵² Je pravdou, že disciplinárny zásah pápeža Leva bol rozhodujúci pre zosadenia Dioskura koncilom, ale dotýkal sa len jeho osobných pochybení, nie alexandrijskej cirkvi ako takej.

Oficiálne koptské stanovisko hovorí: „*Politické motívy nevraživosti voči egyptskej cirkvi sa jasnejšie prejavili v Chalcedone v roku 451, keď egyptská cirkev bola nespravodlivo obvinená ako prívrženkyňa monofyzitizmu... Koptská cirkev nikdy nevyznávala monofyzitizmus, hoci sa to tvrdilo počas Chalcedonskeho koncilu. V dobe tohto koncilu monofyzitizmus označoval výlučne vieru v to, že v Kristovi je len jedna prirodzenosť... Koptská cirkev verí v dve prirodzenosti v Kristovi..., ktoré sú spojené v jedno bez zmiešania a bez zmeny. Obe prirodzenosti sa ani na chvíľu nerozdelili a nikdy neexistoval medzi nimi konflikt. Chalcedonsky koncil alebo zle porozumel koptskú cirkev, alebo jej porozumel dobre, ale rozhodol sa odsúdiť ju na vyhnanstvo, izolovať od zvyšku kresťanského sveta a odstrániť nezávislého egyptského pápeža, ktorý tvrdil, že treba zachovať odluku cirkvi od štátu.*“⁵³

⁴⁸ LANE, T.: *Dějiny křesťanského myšlení*. Praha 1996, s. 52.

⁴⁹ SOCRATES SCHOLASTICUS, c. d., s. 123.

⁵⁰ SOCRATES SCHOLASTICUS, c. d., s. 127 – 128.

⁵¹ STAROWIEJSKI, M., c. d., s. 9.

⁵² WAHBA, M. F.: *Monophysitism: Reconsidered*. <http://coptic.net/>

⁵³ *Encyclopedia Coptica: The Christian Coptic Orthodox Church of Egypt*. <http://coptic.net/>

Kopti preferujú termín nechalcedonske ortodoxné cirkvi (non-chalcedonian orthodox churches). Tvrdia, že označenie *monofyzitskí* sa začalo na koptov aplikovať po arabskej invázii, keď bolo prerušená komunikácia medzi cirkvami. Vtedy sa začalo s označovaním koptov za monofyzitov v domnení, že veria len v jednu (v zmysle jedinú) prirodzenosť Krista, hoci (podľa svojho tvrdenia) nikdy neakceptovali tento Eutychovej názor. Už spoločná deklarácia Šenudu III. a Pavla VI z mája 1973 popiera, že by kopti verili len v jedinú prirodzenosť Krista.⁵⁴

Kopti veria v jednu (ale nie jedinú) prirodzenosť „vychádzajúcu z dvoch“, „jednu spojenú prirodzenosť“, „kompozitnú prirodzenosť“ alebo „vtelenú prirodzenosť“ ale nie v jedinú prirodzenosť“. Vhodnejšie je nazývať ich „miazofyziti“.⁵⁵ Termín pochádza od sv. Cyrila Alexandrijského, ktorý v polemike s Nestoriom tvrdil, že v dôsledku vtelenia možno hovoriť o jednej bohoľudskej prirodzenosti Krista.⁵⁶ Koptská cirkev považuje dodnes za centrálnu christologickú fomulu *mia fysis* Cyrila Alexandrijského. Cyrilova formula o jednej vtelennej prirodzenosti vteleného Boha–Slova bola akceptovaná Efezským koncilom v roku 431 a Chalcedónsky koncil ju nezavrhol, v dôsledku toho je táto formula ortodoxná.⁵⁷ Spoločná viera Koptskej ortodoxnej a Katolíckej cirkvi zahŕňa tieto body:

1. zavrhnújú náuky Nestora, Apolinaria a Eutycha,
2. jednota božstva a človečenstva Kristovho nastala v momente jeho počatia bez odlúčenia alebo rozdelenia, bez zmiešania a zámeny,
3. Kristovo človečenstvo je reálne a skutočné,
4. Ježiš Kristus je jedna hypostáza,
5. všetky akceptujú *communicatio idiomatum*.⁵⁸

Koncil neodsúdil alexandrijskú cirkev ako heretickú. Zaoberal sa len osobou patriarchu Dioskura, aj to skôr z disciplinárneho hľadiska. Podľa Evagria bolo príčinou sporu to, delegáti pápeža Leva tvrdili, že Dioskuros na efezskom latrocíniu (449) neprijal Levov list s ortodoxným učením viery. Navyše si svojou aroganciou popudil niekoľkých biskupov, predovšetkým dorylejského biskupa Euzébia, ktorý vinil Dioskura z nelegálneho zosadenia seba a konštantínopolského patriarchu sv. Flaviána a z to že dokonca „*Dioskuros Flaviána zbil*“.⁵⁹ Na latrocíniu, ktorému predsedal Dioskuros, došlo k rehabilitácii Eutycha a zosa-

⁵⁴ Anglický text vyhlásenia znie: „*We confess that our Lord and God and Savior and King of us all, Jesus Christ, is perfect God with respect to His divinity, perfect man with respect to His humanity. In Him His divinity is united with His humanity in a real, perfect union without mingling, without commixtion, without confusion, without alteration, without division, without separation.*“ WAHBA. M. F., c. d.

⁵⁵ WAHBA. M. F., c. d.

⁵⁶ FRANZEN, A.: *Malé církevní dějiny*. Praha 1995, s. 66.

⁵⁷ WAHBA. M. F., c. d.

⁵⁸ c. d.

⁵⁹ EVAGRIUS SCHOLASTICUS: *Církevní dějiny*. Praha 1991, .s. 26.

deniu menovaných biskupov.⁶⁰ Z týchto previnení bol Dioskuros v prvý deň rokovania koncilu (8. októbra 451) usvedčený.⁶¹ Na druhú deň boli vznesené ďalšie disciplinárne obvinenia, napr. z úplatkárstva. Dioskuros sa na rokovanie koncilu nedostavil ani po trojnásobnej výzve. Koncil uznal Dioskura na treťom zasadaní (13. októbra 451)⁶² vinným z toho, že:

1. prijal do cirkevného spoločenstva Eutycha, legálne exkomunikovaného vlastným patriarchom Flaviánom,
2. napriek prísaha, že tak urobí, nedovolil na latrocíniu prečítať dogmatický list Leva Flaviánovi, a to ani na niekoľkonásobná naliehanie legátov,
3. exkomunikoval pápeža Leva a na koncil priniesol „písomnú sťažnosť, plnú potupných obvinení“ proti Levovi.⁶³

Až potom nasledovalo rokovanie o vieroučných otázkach, pričom koncil schválil náuku Cyrila Alexandrijského.⁶⁴

Aj keď Euzébius obvinil Dioskura z monofyzitizmu, nebol to dôvod jeho odsúdenia. Dioskuros totiž zaujal vo veci Eutycha veľmi opatrné stanovisko: „Ak sa Eutyches pridáva mienky, odlišnej od učenia Cirkvi, zaslúži si nielen potrestanie ale aj oheň. Ja sa však starám o katolícku a apoštolskú vieru, a nie o ktoréhokoľvek človeka.“⁶⁵

Príčinu svojej izolácie po Chalcedone dnes kopti vidia v politickom nátlaku cisára Marciána, aby bola prijatá nová formula viery a tak posilnený vplyv cisára v cirkvi, nedorozumení, spôsobené rozličnými termínmi, používanými na vyjadrenie spoločnej viery, ktoré bolo spôsobené kultúrnou odlišnosťou Koptov, Sýrčanov a Byzantíncov, snahou Konštantínopola podrobiť si jurisdikčne východné patriarcháty a pod.⁶⁶ Marcián však o rokovanie koncilu veľký záujem nejavil, obmedzil sa len na slávnostnú reč ku koncilovým ocom na záver koncilu.⁶⁷ Absolútne absentuje schopnosť kriticky posúdiť podiel Dioskura na svojom odsúdení. Keďže si Koptská ortodoxná cirkev ctí patriarchu Dioskura ako svätca, je to pochopiteľné. Izoláciu koptov tak nespôsobil Chalcedon a už vôbec nie rímska cirkev. Je výsledkom následného vývoja, poznačeného už niekoľko desaťročí trvajúcou vzájomnou averziou Konštantínopola a Alexandrie, ktoré znemožnilo dôsledné a nezáujaté riešenie vzájomných problémov.

2.2. Pochalcedónsky vývoj

Dioskuros bol Chalcedonským koncilom zosadený a poslaný do vyhnanstva.. Do Alexandrie bol koncilom dosadený Proterios. Dioskurovi prívrženci si

⁶⁰ EVAGRIUS SCHOLASTICUS, c. d., s. 16.

⁶¹ FRANZEN, A., c. d., s. 68.

⁶² FRANZEN, A., c. d.

⁶³ EVAGRIUS SCHOLASTICUS, c. d., s. 28 – 32. s. 30.

⁶⁴ c. d.

⁶⁵ WAHBA. M. F., c. d.

⁶⁶ c. d.

⁶⁷ EVAGRIUS SCHOLASTICUS, c. d.

zvolili vlastného biskupa Teodózia, ktorý svätil ďalších biskupov, v dôsledku čoho došlo ku schizme.⁶⁸ Po tom, čo Egyptská cirkev neprijala Chalcedónsky koncil, dostala sa do izolácie a ako heretická bola vystavená tlaku Byzancie v rovine náboženskej aj spoločenskej. Arabi, ktorí sa v 7. storočí zmocnili Egypta, boli vítaní ako osloboditelia spod byzanského útlaku a spočiatku sa vzájomné spolužitie vyvíjalo pokojne. Štyri storočia po dobití Egypta Arabmi žili kopti v pokoji. Arabská vláda poskytoval obyvateľstvu aj niektoré výhody, čo prispelo k tomu, že Arabi Egypt pomerne rýchlo a pokojne ovládli. Najviac zavážila počiatočná náboženská znášanlivosť. Po dobe, keď bol Egypt byzantskou provinciou a monofyziti boli potláčaní, črtala sa pre nich možnosť náboženskej slobody. Hlavným záujmom Arabov pri získaní Egypta nebo šírenie islamu, ale hospodárske záujmy.⁶⁹

Kopti odôvodňujú zmierlivý postoj Arabov ku egyptskému obyvateľstvu tým, že Mohamed mal ku koptom zhovievavý postoj, pretože jedna z jeho žien bola Egyptanka.⁷⁰ Je to čiastočná pravda. Okrem deviatich arabských manželiek mal v Medíne Mohamed niekoľko konkubín, medzi ktoré patrili aj koptská kresťanka Mária a židovka Rajhána.⁷¹ Kopti mali značnú autonómiu, museli platiť zvláštnu daň (*džízja*). Z toho dôvodu tvorili skupinu obyvateľstva, nazývanú *al zemma* (chránenci). Tí, ktorí neboli schopní platiť túto daň stáli pred voľbou: prijať islam alebo stať sa obyvateľmi bez akýchkoľvek práv.⁷² Cirkev slabla početnými odpadmi k islamu.⁷³ Prvé masové apostázy sa uskutočnili v roku 725. Ďalšia vlna odpadu prišla v roku 832.⁷⁴ Okrem rokov 750 – 868 a 905 – 935 cirkev prosperovala.⁷⁵ Napriek ťažkostiam vytvorila významné literárne diela.⁷⁶ Koptskú teológiu VIII. storočia reprezentuje patriarcha Menas I. (767 – 776). Tvrdil, že obe Kristove prirodzenosti sa v jeho Božskej osobe zjednotili v jednu prirodzenosť. Na protivníkov tejto náuky uvalil exkomunikáciu. Pozoruhodná je arabská zbierka Nicejských kánonov, prijatá koptskou cirkvou, ktorá priznáva biskupovi Ríma primát vo všeobecnej cirkvi.⁷⁷

Zachovali sa skvelé manuskripty z obdobia 8. a 9. stor. Koptský jazyk sa v v hovorovej reči bežne používal do 11. storočia. Vtedy sa objavujú prvé koptsko-arabské liturgické texty. Prvým výhradne arabským textom je práca Awlaa-

---

⁶⁸ c. d., s. 28 – 32.

⁶⁹ VESELÝ, R.: *Egypt od arabského do osmanského dobytí*. In: HRBEK, I. A KOL.: *Dejiny Afriky I*. Praha 1966, s. 339.

⁷⁰ *Coptic Encyclopedia*. <http://pharos.bu.edu/cn/>

⁷¹ DELCAMBROVÁ, A – M.: *Mohamed – slovo Alahovo*. Bratislava 1996, s. 104.

⁷² *Encyclopedia Coptica: The Christian Coptic Orthodox Church of Egypt*. <http://coptic.net/>

⁷³ tamtiež.

⁷⁴ KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny. Raný kresťanský starovek*. Levoča 2001, s. 236

⁷⁵ *Coptic Encyclopedia*. <http://pharos.bu.edu/cn/>

⁷⁶ FILIPI, P., c. d., s. 51.

⁷⁷ KUMOR, B, c. d.

da El-Assala z 13. storočia, zaoberajúca sa zákonmi, tradíciami koptov. Ešte v 15. stor. bola koptčina pomerne používaným jazykom.⁷⁸

Pomery sa začínajú meniť na začiatku 1. tisícročia, keď vznikajú ťažkosti s platením *džizije*. Boli zakazované opravy a výstavba kostolov. Začína obmedzovanie doterajších práv koptov, prekážky v prípadoch adopcie, dedenia a verejného kultu. koptom bolo nariadené nosiť odev odlišný od moslimov.⁷⁹ Koptský patriarchát od 9. stor. zaznamenal významné straty veriacich v dôsledku masových konverzií na islam v období Fátimovcov, za vlády kalifa al-Hakima (996 – 1021).⁸⁰ Do konca 12. storočia sa uskutočnila postupná premena Egypta z kresťanskej na moslimskú krajinu.

Do X. storočia patriarchovia sídlili v Alexandrii. Patriarcha Christodulos preniesol sídlo patriarchátu do Káhiry. Najvýznamnejším teológom doby bol Sever Abu'1 Basr ibn al-Muquaffa, autor *Traktátu o základoch kresťanskej viery*. Prezентuje v ňom teologické názory Menasa I. Prejavili sa tendencie nahradenia individuálnej spovede všeobecnou so spoločnou absolúciou, ktoré sa nakoniec nepresadili.⁸¹

Patriarcha Gabriel II. (1131 – 1146) zreformoval liturgiu, patriarcha Cyril III. (1235 – 1243) zreformoval právne predpisy cirkvi a nadviazal spojenie s pápežom Gregorom IX. vo veci únie (1237). Unijné snahy však neprinesli konkrétny výsledok. Napriek mnohým ťažkostiam XIII. a XIV. storočie boli zlatým obdobím vo vnútrocirkevnom vývoji koptskej cirkvi.⁸²

Ďalšie straty, hlavne materiálne, postihli cirkev v období rokov 1250 – 1382, keď bolo zničených veľa kláštorov a kostolov. Bola to éra vlády mameluckých emirov, ktorí sa dostali k moci po zániku Ajjúbovskej dynastie. Pochádzali z vrstvy bývalých žoldnierov, ktorí sa za vlády Ajjúbvcov dostali na čelné pozície v armáde a na dvore.⁸³ Nástup mamelukov k moci nastal po neúspechu 7. križiackej výpravy sv. Ľudovíta do Egypta. Po počiatočných úspechoch križiaci kapitulovali pri Mansúre 6. apríla 1250.⁸⁴ Víťazstvo moslimov zmarilo možnosť vymania sa egyptských kresťanov spod moslimského útlaku. Krvavé prenasledovanie vypuklo v roku 1321. V dôsledku perzekúcií sa počet koptov veľmi zmenšil. Napriek tomu pokračovala kultúrne činnosť (najmä v kláštoroch) mnísi udržiavali spojenie so západom. Patriarcha Ján XI. vyslal svojho splnomocnenca na Florentský koncil v roku 1439 spomedzi mníchov kláštora sv. Antona v údolí Nílu. Z patriarchov tohto obdobia vynikajú Abdul-barekat ibn Kobar (1.

⁷⁸ *Coptic Encyclopedia*. <http://pharos.bu.edu/cn/>

⁷⁹ *Encyclopedia Coptica: The Christian Coptic Orthodox Church of Egypt*. <http://coptic.net/>

⁸⁰ KUMOR, B., c. d., s. 236.

⁸¹ tamtiež.

⁸² KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny. Zlaté obdobie kresťanského stredoveku*. Levoča 2001, s. 252.

⁸³ VESELÝ, R... *Egypt od arabského do osmanského dobyťi*. In: HRBEK, I. A KOL.: *Dejiny Afriky I*. Praha 1966, 349.

⁸⁴ TATE, G.: *Križiaci v Oriente*. Bratislava 1996, s. 123.

BRIDGE, A.: *Křížové výpravy*. Praha 2000, s. 211.

štvrtina XIV. stor.), autor teologickej encyklopédie *Pochodeň v tme* a právnického spisu *Summa iuridica*, kde prejavuje veľké znalosti z cirkevného práva melchitov a nestoriánov. Patriarcha Gabriel V. (1410 – 1418) urobil reformu liturgických kníh.⁸⁵

Keď po dobytí Egypta osmanskými Turkami v roku 1517 sa Egypt stal jednou z „provincií“ ríše s pomerne vysokým stupňom samostatnosti,⁸⁶ na živote kresťanov sa veľa nezmenilo. Finančný a administratívny útlak pokračoval, ale zmiernili sa priame prenasledovania. Situácia sa však rozhodne zlepšila v porovnaní s obdobím krvavých prenasledovaní za vlády mamelukov. O dejinách koptov v XIV. storočí sa veľa nevie. Je zrejmé, že patriarcha Ján XIV. (1571 – 1586) začal rokovania s Gregorom XIII., ale bez výsledkov.⁸⁷ Patriarcha zvolal v roku 1586 synodu, na ktorej sa mu podarilo presvedčiť prítomných biskupov o význame únie s katolíckou cirkvou. Jeho smrť v tom istom roku prekazila realizovanie únie. V snahách o zjednotenie pokračovali jeho nástupcovia Gabriel VIII. (1586 – 1602), Ján XV. (po roku 1618), Matúš III. (okolo roku 1637) a Ján XVI. (1676 – 1718). Ani z týchto rokovaní nevzišla.⁸⁸

Významný podiel na ekonomickom posilnení koptskej cirkvi mali bratia Ibrahim al Gauhasi († 1787) a Girgis al Gauhasi († 1812). Vďaka ich podpore došlo k početným fundáciám kláštorov a začala sa akcia prepisovania teologických kníh a ich rozširovania s cieľom zvýšenia náboženských vedomostí kléru i laikov. Po dlhej dobe stagnácie došlo k teologickému prebudeniu. Ibrahim al Gauhasi získal od tureckej vlády povolenie na výstavbu mnohých kostolov, okrem iných a patriarchálnej katedrály sv. Marka v Káhire.⁸⁹ Je to obdobie snáh Ali beja o osamostatnenie sa a vytvorenie egyptsko-sýrskeho štátu v rokoch 1768 – 1772, ktoré bolo neúspešné. Neúnosný daňový systém spôsobil, že egyptské poľnohospodárstvo, kedysi najvyspelejšie na svete, bolo v 18. storočí v úplnom úpadku. Zníženie kúpyschopnosti postihlo aj remeselnú výrobu. Došlo k značnému kultúrnemu poklesu.⁹⁰

V čase obsadenia Egypta Napoleonovou armádou (1797 – 1801) došlo k veľkému zlepšeniu postavenia kresťanov. V roku 1798 sa Girgis al Gahausi obrátil na Napoleona so žiadosťou o právne zrušenie všetkých dovtedy platných reštriktívnych opatrení proti koptom a o udelenie plných náboženských a občianskych práv. Formálne žiadosť nebola splnená, ale prakticky počas tohto obdobia sa kopti tešili náboženskej slobode a mnohí dosiahli vysoké posty napr. sám Girgis al Gahausi a generál Jakub (1745 – 1801).⁹¹ Napoleonova výprava pri-

⁸⁵ KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny. Jeseň kresťanského stredoveku*. Levoča 2002, s. 213.

⁸⁶ VESELÝ, R.: *Egypt pod osmanskou nadvládou*. In: HRBEK, I. A KOL.: *Dejiny Afriky II*. Praha 1966, s. 27.

⁸⁷ KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny Novovek. Rozkol v západnom kresťanstve*. Levoča 2002, s. 339.

⁸⁸ KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny Novovek. Obdobie absolutizmu a osvietenstva*. Levoča 2003, s. 218 – 219.

⁸⁹ c. d., s. 219.

⁹⁰ VESELÝ, R., c. d., s. 29 – 30.

⁹¹ KUMOR, B., c. d., s. 219 – 220.

niesla Egyptu obrodu politického, hospodárskeho i kultúrneho života. Boli uskutočnené administratívne a daňové reformy. Došlo k posilneniu sebavedomia bohatých kupcov a statkárov, ktorí sa dostali do popredia spoločenského diania. Verejný život prestal byť rezervovaný výhradne moslimom.⁹²

Pokračovali tendencie o zblíženie koptskej a katolíckej cirkvi – najmä za patriarchov Jána XVIII. (1770 – 1797) a Marka VIII. (1797 – 1809).⁹³ Patriarcha Cyril IV. (1854 – 1861) započal postupnú modernizáciu koptskej cirkvi najmä starostlivosťou o vyššie školstvo. Postupne rástlo aj postavenie laikov v cirkvi, ktorí sa angažovali najmä v nedeľných školách. Pozícia koptov sa zmenila v 19. storočí za panovanie tolerantného Muhamada Aliho. V roku 1855 prestali byť kopti považovaní za osobitnú skupinu obyvateľstva s nižším spoločenským statusom. Džizja bola zrušená a kopti boli čiastočne zrovnoprávnení s muslimským obyvateľstvom; neprekazilo však prenasledovania (Libanon 1860, Arménsko 1895 – 1896 a 1909).⁹⁴ Úplná rovnoprávnosť priniesla revolúcia v roku 1919.⁹⁵ Spolužitie s moderným egyptským štátom sa upravilo v roku 1959, keď Najvyšší súd legalizoval aj prestupy z islamu na kresťanstvo.⁹⁶

Územie, ktoré spadá pod jurisdikciu koptského patriarchu zahŕňa okrem Egypta aj územie dnešnej Lýbie, Sudánu a niektoré vzdialenejšie oblasti.⁹⁷ Od 4. storočia do roku 1959 pod jurisdikciu koptského patriarchu patrila aj Etiopska cirkev.⁹⁸ Dnes má cirkev vysoké teologické školy v Alexandrii, Káhire, New Jersey a Los Angeles, pre duchovných i laikov. Okrem teológie sa prednáša aj história, liturgický spev a hudba, ikonopisectvo, a pod. Štúdium je prístupné aj ženám. Cirkev vlastní aj Inštitút koptských štúdií a Koptské múzeum.⁹⁹

---

⁹² VESELÝ, R.: *Nezávislosť a poroba Egypta*. In: HRBEK, I. A KOL.: *Dejiny Afriky II*. Praha 1966, s. 165 – 166.

⁹³ KUMOR, B., 6, s. 220.

⁹⁴ DOLINSKÝ, J.: *Dejiny Cirkvi 4. Novovek*. Bratislava 1997, s. 210.

⁹⁵ *Coptic Encyclopedia*. <http://pharos.bu.edu/cn/>

⁹⁶ FILIPI, P., c. d., s. 52

⁹⁷ FILIPI, P., c. d., s. 50

⁹⁸ c. d., s. 52.

⁹⁹ *Coptic Encyclopedia*. <http://pharos.bu.edu/cn/>

Vplyv Drugetovcov na vznik Užhorodskej únie

Štefan LENČIŠ

The Drugeths and their impact on the constitution of the Uzgorod's Union

The clan of Drugeths comes from France and Italy. The clan came to the Hungarian monarchy along with the king Charles Robert of Anjou at the beginning of 14. century. They were the owners of large estates. His residence became Humenne and Uzgorod, which was the biggest in the monarchy. The area was inhabited by a huge amount of common shepherd-peasant like population who belonged to the Byzantine rite. In April, 24,1646, priests (popes) of those subjected concluded the union with Rome in the Drugeth's castle in Uzgorod (today Ukraine). Thus a new Byzantine-Slavic rite came to existence, which is present there till now. The rite differs from the Roman Catholic rite in the liturgy and liturgical calendar, there is an iconostasis in the church and priests might marry before being ordained.

Key words: Byzantine-Slavic rite, unionism, Drugeth's, Humenné, Uzgorod

Šľachtické rody zaujímajú osobitné miesto v dejinách v Uhorska, pretože svojím postavením a vplyvom určovali smer mnohých spoločenských udalostí a aktivít. V nemalej miere ovplyvnili a samotný náboženský život, ku ktorému sa hlásili a predovšetkým ako donátori ho podporovali. Medzi staré a významné šľachtické rody niekdajšieho Uhorska nepochybne patrila aj rodina Drugetovcov.

Pôvod tejto rodiny objavujeme vo Francúzsku. Neskôr táto rodina prešla v kráľovskej službe do Itálie (Neapol). Potom v sprievode s Karolom Róbertom, na začiatku 14. storočia, prišla do Uhorska na Spiš.¹ Postupne získali od kráľa ďalšie majetky – hrady Zemplín a Jasenov a k tomu dedinu Humenné s ďalšími 20 dedinami v Zemplínskej župe, hrady v Ľubovni, Plavči, Brekove a v Trebišove.² Postupne sa majetok zveľaďuje o hradné panstvá Ľubovňa, Podolínec, Plaveč, Trebišov, Tokaj, Brekov, Jasenov.³

Rodina Drugetovcov sa usadila na Spiši a jej domíniom sa stal Spišský hrad. Postupne sa rodinný majetok zväčšoval, ako aj ich spoločenské a politické pos-

¹ KOHÚTOVÁ, M.: *Šľachtický rod Drugetovcov*. In.: *Historická revue*, č. 10, roč. VII., s. 8.

² SLIVKA, M. – VALLAŠEK, A.: *Hrady a hrádky na východnom Slovensku*. Košice 1991, s. 200 – 201, 210; *Palatini Regni Hungariae*. Tyrnaviae MDCCLX, s. 64.

³ *Slovenský biografický slovník I*. Martin 1986, s. 507; SOMOGYI, Zs.: *Magyarország föispánjainak története 1000 – 1903*, s. 2; KOMÁROMY, A.: *Történelmi tár a magyar történelmi társulat*, s. 1, 8, 10, 49; SCHMAUK, M.: *Supplementum analectorum terrae Scepusiensis II.*, s. 70 – 71, 77 – 78.

tavenie. Najviac majetku vlastnili v Zemplínskej a Užskej župe a preto v týchto župách si vytvorili dve hlavné pozície: v Humennom a Užhorode. Mikulášom I. bola založená horianska (užhorodská vetva drugetovského rodu. V dedinke Horiány (Geren) v Užskej župe si postavili Drugetovci kúriu v polovici 14. storočia. Podľa tejto dedinky si začali dávať v druhej polovici 14. storočia prídomek – z *Horian* (de Geren).⁴ Humenné, ktoré získal Filip I. v roku 1317 od Karola Róberta, sa stalo rodovým sídlom tejto rodiny. V druhej polovici 14. storočia si už dávali Drugetovci k svojmu menu aj prídomek z *Humenného* (lat. de Homonna), alebo *Humenský* (maď. Homonnai).⁵

Drugetovci patrili v Uhorsku medzi najbohatšie rodiny. V Zemplínskej stolici mali majetky na humenskom, čičavskom, trebišovskom a sečovskom panstve a v Užskej stolici na nevickom panstve. Malú časť majetkov mali aj v iných stolicích. Pri celkovom zhodnotení veľkosti majetkov Drugetovcov zistujeme, že svoje majetky neustále zväčšovali a aj keď nevlastnili trvalo všetky naraz, do ich majetkového urbáru patrilo približne 350 dedín, šesť mestečiek – Humenné, Užhorod, Trebišov, Sečovce, Vranov a Snina a k tomu v 14. storočí aj 14 hradov: Spišský hrad (Žehra), Humenné, Brekov, Jasenov, Sokol (Podhradová), Plaveč, Slanec, Trebišov (Parič), Zemplín, Ľubovňa, Nedeca, Skároš, Nevické, Füzér a jedna kúria (Horiány). V nasledujúcich storočiach pridali k nim ešte ďalších 6 hradov: Vranov, Tokaj, Čičva, Čachtice, Chust, Užhorod a 7 kúrie – kaštiele: Topoľovka, Udavské, Snina, Trhovište, Sečovce, Čepeľ a Čachtice.⁶

Ich najväčší vplyv v každom smere bol na dnešnom východnom Slovensku. Za svoje verné služby kráľovi získala tá rodina rozsiahle majetky, spoločenské postavenie a veľkú priazeň. Smrťou Žigmunda II. Drugeta v roku 1684 vymrela táto rodina po meči. Majetok zdedili jeho dcéry a tým sa dostal do vlastníctva rôznych rodín.⁷

⁴ NAGY, GY.: *A nagymihályi és sztárai gróf Sztaray család oklevéltára I.* Budapest 1887, s. 435; ULÍČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Užskej župy.* Prešov 1995, s. 84; SZIRMAY, A.: *Notitia topographica, politica inclyti comitatus Zempleniensis.* Bvdae 1803, s. 76 – 77. – „*Hic Nicolaus progenuit Ioannem III. Drugeth de Geren, ex quo Nicolaus II. de Geren Comes de Ung anno 1372*“. Ďalej len: *Notitia topographica.*; LACKO, M.: *Unio Užhorodensis ruthenorum carpatiorum cum Ecclesia catholica.* Roma 1965, s. 8. – *...et Užhorodensis, seu potius initio Gereniense...* Ďalej len: *Unio Užhorodensis.*

⁵ Už v rokoch 1383 a 1386 sa v listinách stretávame s predikátom Drugetovcov: *Johannis Drugeth de Humunna.* – NAGY, G.: *A nagymihályi és sztárai gróf Sztaray-család oklevéltára I.* Budapest 1887, s. 460, 474. Ďalej len: *A nagymihályi és sztárai*; MÁLYUSZ, E.: *Zsigmondkori oklevéltár I.* Budapest 1951, čísla listín: 986 – rok 1389, 1420 – rok 1390 a 1890 – rok 1391 (Humunna-i).

⁶ LENČIŠ, Š.: *Šľachtický rod Drugetovcov z Humenného.* Humenné 2003, s. 147 – 149.

⁷ HARASZTHY, M.: *Adatok a Drugeth-Homonnay grófi család nemzedékrendjéhez.* In: *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez.* Sátoralja-Újhely 1896, I. roč., č. 5, s. 169 – 170; DUDÁS, Gy.: *Az utolsó Homonnay-Drugeth.* In: *Századok a magyar történelmi társulat közlönye.* Budapest 1910, s. 405.

Drugetovci predovšetkým v úradoch ako palatíni a župani v značnej miere ovplyvnili okrem spoločenského, politického, kultúrneho života aj náboženský život. Jasne to potvrdzuje napríklad aj to, že v ich rodine bol Gabriel II. biskupov v Győri v rokoch 1527 – 1530, Valentín II. bol opäť a tiež titulárnym biskupom (*1653 †1691) a Barbora, dcéra Jána IX. vstúpila do kláštora. Svoj významný podiel mala táto rodina aj pri zakladaní kláštorov a ich podporovaní. Založili, alebo obnovili kláštor minoritov v Humennom,⁸ kláštory pavlínov v Užhorode, Trebišove a Vranove,⁹ kláštory jezuitov v Humennom a Užhorode¹⁰ ako aj kláštor baziliánov v Krásnom Brode.¹¹ K najvýznamnejším členom tohto rodu, ktorý sa najviac zaslúžil o rozvinutie náboženského života na dnešnom východnom Slovensku bol Juraj III. Druget a čiastočne jeho syn Ján IX. Ich význam spočívam predovšetkým tým, že Juraj III. povolal na začiatku 17. storočia do Humenného pátrov jezuitov a po krátkom čase (1615) založil aj Humenské kolégium pod vedením jezuitov, ktorí vykonali veľa práce na rekatolizácii Humenného, ale aj veľkého okolia a vyučovaním na gymnáziu vykonali veľké dielo na poli vzdelania mládeže. Neskoršie (1643) bolo toto kolégium premiestnené do Užhorodu Jánom IX.¹²

Veľký podiel má drugetovská rodina aj na vzniku Užhorodskej únie, ktorá sa týkala pravoslávnych veriacich, ktorí žili na panstvách tejto rodiny v Zemplínskej a Užskej župe. Pravoslávne duchovenstvo bolo pomerne na nízkej úrovni. Aj napriek prijatiu kňazskej vysviacky nemohli požívať také výsady ako katolícki kňazi, ale boli postavení na úroveň poddaných. Pracovné povinnosti voči svojmu pánovi na jeho majetkoch a tiež starostlivosť o rodinu im bránili prístup k lepšiemu vzdelaniu a pastoračnej činnosti. Pretože im chýbali potrebné vzdelanie a kňazská príprava v seminároch, obyčajne sa synovia pravoslávnych duchovných učili základným liturgickým veciach priamo od svojich

---

⁸ Slovenský národný archív Bratislava. Hodnoverné miesto Leleský konvent. Bercsényiana Fasc. 10, nr. 25. Ďalej len: SNA Bratislava, HM Leles. konv., Bercsényiana. „...ordinis sancti Francisci in clauastro Beatissime Virginis Marie in oppido Homonna...“ Porovnaj ešte aj: CSÁNKI, D.: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I.* Budapest 1890, s. 337; DUDÁS, Gy.: *Homonna régi egyházairól.* In: Adalékok Zemplén vármegye történetéhez 17, 1912, s. 17; KARÁCSONYI, J.: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig II.* Budapest 1924, s. 75.

⁹ *Documenta artis Paulinorum III.* Budapest 1978, s. 5; SZIRMAY, A.: *Notitia topographica*, s. 240 – 242; PIETRAS, L.: *Dejiny pavlínskeho kláštora vo Vranove nad Topľou.* Vranov nad Topľou 1991, s. 8 – 15; *Documenta artis Paulinorum III.* Budapest 1978, s. 160 – 163.

¹⁰ SZÉKELY, A.: *Jezuiti v Humennom.* Humenné 1977, Rkp., s. 2; STOLÁRIK, S.: *Humenské kolégium a traja košickí mučeníci.* Humenné 1995, s. 22; KRAPKA, E. – MIKULA, V.: *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku 1561 – 1988.* Cambridge 1990, s. 50; RUPP, J.: *Magyarország helyrajzi története III.* Budapest 1876, s. 402 – 404.

¹¹ TIMKOVIČ, J., V.: *Letopis Krásnobrodského monastiera – alebo kúsok zo slávnych dejín gréckokatolíkov na Slovensku.* Prešov 1995, s. 23 – 24.

¹² Porovnaj napríklad prácu – STOLÁRIK, S.: *Humenské kolégium a traja košickí mučeníci.* Humenné 1995.

otcov. Často aj sami biskupi boli obmedzovaní protestantskými zemepánmi, čo sťažovalo celú pastoračnú činnosť. Nádej na zmenu sociálnych a náboženských pomerov a tiež útek pred kalvínskym tlakom ponúkalo zblíženie sa s Katolíckou cirkvou podľa vzoru Florenského koncilu (1439 – 1445) a Brest-Litovskej únie v Poľsku (1595 – 1596).¹³

V Zemplínskej stolici okolo roku 1600 sa nachádzalo 35 pravoslávnych farárov v nasledujúcich dedinách: Breznička, Cabov, Čabalovce, Čabiny, Čukalovce, Dúbrava, Habura, Havaj, Kalná Roztoka, Klanica, Korunková, Krásny Brod, Lomné, Matiaška, Medzilaborce, Miková, Nižná Jablonka, Oľka, Pčolinné, Radvan nad Laborcom, Remeniny, Repejov, Rudlov, Stakčín, Svetlice, Tokajík, Ulič, Uličské Krivé, Valkov, Varechovce, Veľkrop, Vyšná Olšava, Vyšný Hrabovec a Vyšný Kručov. Na samotnom humenskom panstve, patriacom Drugetovcom, sa nachádzalo 22 pravoslávnych dedín: Čabalovce, Čabiny, Čukalovce, Dúbrava, Habura, Kalná Roztoka, Klanica, Krásny Brod, Lomné, Matiaška, Medzilaborce, Nižná Jablonka, Oľka, Pčolinné, Remeniny, Repejov, Rudlov, Stakčín, Svetlice, Tokajík, Ulič, Uličské Krivé.¹⁴ Podstatná časť pravoslávnych farností patrila teda Drugetovcom, preto je pochopiteľné, že práve oni vyvíjali iniciatívu na ich prijatie do Katolíckej cirkvi.

V Užskej župe na prelome 14. a 15. storočia existovalo 20 pravoslávnych farností. V období šírenia reformácie už vzrástol počet pravoslávnych farností na približne 30. Na drugetovskom panstve v tejto župe s istotou k pravoslávnym farnostiam patrili aj tieto dediny: Dubrynyč, Korytňany, Kostryňa, Luta, Mirča, Pastilky, Perečyn, Radvanka, Rakove, Simerky, Smerekove, Stavne, Turja Pasička, Turja Poľana, Turji Remety, Turycia, Užhorod, Velykyj Bezernyj, Zaričo a Zavosyna. Pre rusínske, valašské obyvateľstvo bolo príznačné pravoslávne náboženstvo. Pre svoju uzavretosť sa ich reformácia priam nedotkla. Vo svojich dedinách si stavali drevené chrámy, v ktorých konali bohoslužby pravoslávni farári, ktorí sa tiež nazývali baťkovia. Títo baťkovia museli na základe snemu z roku 1596 platiť krajiniskú daň. Podnet k tomu dal kráľovský dvor a k nemu sa pridali uhorskí magnáti a preláti Uhorska. Na panstve humenských pánov máme zmienku, že baťkovia odovzdávali okolo roku 1623 jednotlivo každý druhý rok jatočný kus dobytky a každý rok maslo alebo med svojim zemepánom.¹⁵ Historik F. Uličný konštatuje, že: „Pravoslávni farári dostávali od zemepánov pozemky, zvyčajne v rozsahu jednej sedliackej usadlosti. Sami ich obrábali a úroda z poľa a dochované domáce zvieratá boli základom obživy ich rodín. Za

¹³ LACKO, M.: *Užhorodská únia*. In: Most 5, 1959, s. 111 – 112. Na panstve Drugetovcov sa nachádzali aj pravoslávni veriaci, ktorí patrili pod jurisdikciu mukačevského biskupa, ktorý mal sídlo v monastieri (vo východnej cirkvi sa kláštor nazýva monastier) sv. Mikuláša v Mukačeve. Pod právomoc tohto biskupa patrili ešte ďalšie kláštory: Hruševo, Uгла, Mstičevo a v hornom Zemplíne aj Krásny Brod. Ďalej len: LACKO, M.: *Užhorodská únia*.

¹⁴ ULIČNÝ, F.: *Reformácia v Zemplínskej stolici v 16. až 18. storočí*. In: ULIČNÝ, F. zost.: *Reformácia v východnom Slovensku v 16. až 18. storočí*. Prešov 1998, s. 142.

¹⁵ ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce 2001, s. 704.

poskytnuté pozemky však boli povinní zemepánom odvádzať určité dávky. Každý batko na panstve Serednie odovzdával ročne jednu líščiu kožu. Batkovia na panstve Užhorod platili Drugetovcom daň, v 17. storočí ročne šesť zlatých. Ak však užívali rozsiahlejšie pozemky, a obrábali im ich poddaní, v takých prípadoch boli povinní odovzdávať zemepánom aj také roboty, aké vykonávali poddaní.¹⁶ Z uvedeného je vidieť, že postavenie pravoslávnych farárov bolo vo veľkej nevýhode oproti katolíckym. Jurisdikčne patrila Mukačevská diecéza pod jágerského biskupa. Z nej mu vyplývala aj povinnosť vizitácie. Jágerský biskup vizitoval farnosti na Drugetovskom majetku v Užskej župe, k čomu mu dal povolenie v roku 1568 gróf František III. Druget a v roku 1569 na väčšom území aj kráľ Maximilián.¹⁷

Drugetovci vyvíjali úsilie, aby došlo k vytvoreniu únie. Veľkou pomocou im bol przemýšľský gréckokatolícky biskup Atanáz Krupecký. O jeho ochote a obetavosti svedčí aj list z 25. novembra 1613, ktorý napísal biskup Siecinský Sv. Stolici: *...Uhorský šľachtic Juraj z Humenného, ktorý sa vrátil do katolíckej Cirkvi, povzbudený horlivosťou katolíckej viery a úsilím šíriť úniu medzi svojimi ľuďmi gréckeho obradu vo svojich okresoch, obrátil sa na mňa listom, aby som mu tam poslal toho istého Krupeckého na utvrdenie únie medzi jeho poddanými. Pred niekoľkými dňami som tak urobil.*¹⁸ Biskup Krupecký sa veľkým dielo pričínil o vytvorenie únie, ako o tom svedčí aj nasledujúci text.

Ku konkrétnemu začatiu zrealizovania myšlienky zjednotenia sa pristúpilo v septembri roku 1613. Celá myšlienka zjednotenia pravoslávnych veriacich s katolíckou cirkvou neprišla z cirkevných kruhov, ale od samotných Drugetovcov ako zemepánov. Na pozvanie grófa Juraja III. Drugeta prišiel do Humenného z Poľska przemýšľský gréckokatolícky biskup Atanáz Krupecký s dvoma pátrami baziliánmi. Nasledovali dôležité rozhovory, biskupovo kázanie. Pre pravoslávnych duchovných toto zjednotenie znamenalo: vyšší stupeň ich doterajšieho stavu, lebo sa pritom nezrieknu ničoho zo svojich obyčajov a tradícií, len uznajú rímskeho pápeža za hlavu Cirkvi a gróf im sľúbil sociálne zrovnoprávnenie s katolíckym duchovenstvom a prístup mládeže do novozaloženého kolégia atď.¹⁹

¹⁶ ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Užskej župy*. Prešov 1995, s. 312.

¹⁷ HODINKA, A.: *A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára I. 1458 – 1715*. Ungvár 1911, s. 20; ŠTURÁK, P.: *230 rokov od kanonického ustanovenia mukačevského biskupstva*. In: Theologos. Teologická revue GkBF PU v Prešove, Prešov, roč. III., november 2001, s. 59.

¹⁸ BUJŇÁK, J.: *Pokusy o úniu v Mukačevskej diecéze*. In: Duchovný pastier, č. 5, máj 1971, s. 223.

V roku 1595 sa šesť biskupov kijevskej metropolity zhromaždilo v katedrále sv. Mikuláša v Brestu Litovskom, kde sa rozhodli prijať úniu. Toto svoje rozhodnutie vyjadrili aj žiadosť pre pápeža Klementa VIII. Pápež ešte v tom istom roku úniu potvrdil. Únia však nebola celkom prijatá pre odbor šľachty, dedinského duchovenstva a ich veriacich. – NOVOTNÝ, J.: *K 350. výročiu Užhorodské unie*. In: Viera a život, roč. VI., október 1996, č. 4, s. 333 – 334.

Keď pravoslávni duchovní dostali vyššie spomenuté prísluby, v počte 50 sa vyjadрили za zjednotenie. Dátum tohto slávnostného aktu bol určený na Turíce roku 1614 a malo sa to uskutočniť na pútnickom mieste v Krásnom Brode, neďaleko Medzilaboriec. Pekná myšlienka sa však neuskutočnila, pretože nepriatelia únie násilím (aj na samotnom biskupovi) tomuto zabránili.²⁰ O tejto udalosti zapísal kronikár nasledovné: „*Aby bolo ľahšie ozdobiť nový chrám a pripraviť potrebné veci na posviacku, sám biskup Krupecký dal rozkaz, aby ľud dočasne vyšiel z chrámu, a aby sa zatvorili dvere. On ostal v chráme dávajúc úpravy tým, čo chrám ozdobovali. V tom momente vonku sa zamiešali medzi ľud neprajníci únie, a začali huckať ľud proti biskupovi, akoby im odnímal staré práva a obyčaje, a akoby aj teraz bránil ľudu modliť sa pred milostivým obrazom Matky Božej. Nebolo hodne rečí, aby sa nálada vyostrila. Skoro nato začali niektorí búchať na dvere žiadajúc, aby ich hneď otvorili. Biskup zvnútra odpovedal, aby počkali, že ešte nie je všetko hotové. Ľud huckaný niektorými kňazmi nedal sa presvedčiť a uspokojiť. Násilne vylomili dvere a vrhali sa na biskupa, ktorý vidiac rozzúrený dav, utiekol do sakristie a zamkol za sebou dvere. No oni bežali vonku k oknu, a cez okno hádzali doň kamene, ba aj šipy, takže by ho boli vari aj zabili, keby medzitým Juraj Druget nebol poslal svojich vojakov, aby vyslobodili biskupa. Vojaci rozprášili dav, a zakrvaveného biskupa vyviedli von.*“ Neprajníci únie sa rýchlo rozutekali do okolitých lesov a ostatní pod vplyvom vzniknutej atmosféry odišli domov.

Na druhý deň biskup posvätil novopostavený chrám a prijal zjednotenie s katolíckou cirkvou tých niekoľkých, ktorí tam ešte zostali. Biskup vo svojej kázni pred prítomným grófom Drugetom odpustil tým, ktorí mu ublížili. Svoj úprimný úmysel potvrdil aj slovami, keď ukázal na svoje zranenia a povedal: „*Táto krv nech vám je svedectvom, nakoľko si cením jednotu s katolíckou cirkvou, za ktorú som hotový aj život položiť.*“ Dobrý úmysel sa nepodaril, ale tak biskup ako aj drugetovská rodina hľadali novú a vhodnejšiu príležitosť. Boli si však vedomí toho, že musia ešte lepšie pripraviť celú túto myšlienku.²¹

Veľkou nádejou na zrealizovanie myšlienky zjednotenia sa ukazoval kladný postoj mukačevského biskupa Vasil'a Tarasoviča. Pod vplyvom biskupa Atanáza Krupeckého začal robiť prípravu na zjednotenie hlavne medzi duchovenstvom. O jeho kladnom postoji a tiež úsilí svedčí aj list jágerského biskupa Juraja Lippaja, ktorý napísal do Ríma: „*Už dva roky vyjednávam s pravoslávnyim rozkolným Patriarchom bývajúcim v mojej jágerskej diecéze o jeho obrátení na katolícku vieru. Konečne Pán Boh požehnal moje úsilie: Patriarcha spoznal pravdu, prisľúbil obrátenie nielen svoje, ale aj sebe podriadených veriacich,*

¹⁹ LACKO, M.: *Užhorodská únia*, s. 112 – 113.

²⁰ HARAŠIM, E.: *Užhorodská únia a Slovensko*. In: *Historická revue*, č. 7, roč. II.; TIMKOVIČ, J, V.: *Letopis Krásnobrodského monastiera – alebo kúsok zo slávných dejín gréckokatolíkov na Slovensku*. Prešov 1995, s. 32 – 34; KÓNYA, P.: *Medzičky v historickom vývine Podkarpatska do 1918*. In: Mušinka, M. (zost.): *Zakarpatská Ukrajina v rámci Československa (1919 – 1939)*. Prešov 2000, s. 63 – 64.

²¹ BUJŇÁK, J.: c. d., s. 221 – 222; LACKO, M.: *Užhorodská únia*, s. 112 – 113.

ktorých počet dosahuje asi 10 tisíc duší. No keď sa práve už chystal na cestu, aby pred svojou kapitulou vyznal katolícku vieru, prezradil ho niekto z tých, čo ho mali sprevádzať, a preto ho kapitán mukačevského zámku násilne uchvátil v monastýre, uvrhol do okov a poslal do Sedmohradská. Len čo sa o tom dozvedelo Jeho Veličenstvo pán cisár, hneď napomenul sedmohradské knieža o neslýchanej krivde spáchanej proti osobe cirkevného stavu, a žiadal jeho okamžité prepustenie. Tiež nariadil pánu uhorskému Palatínovi, aby sa všemožne postaral o okamžité oslobodenie. Ponížene prosím Vašu Eminenciu, aby ste sa ujali tohto Patriarchu, a aby ste aj nás zahrnuli do svojej horlivosti o obrátenie duší...“²²

Biskup Tarasovič sa dostal dvakrát do väzenia. Jeho uniatské myšlienky pre-kázali kapitánovi mukačevskému hradu Ballingovi. Prvýkrát ho zatkol v roku 1641 priamo pri oltári a oblečeného v biskupskom liturgickom rúchu vliekli ho z monastýra cez mesto do zámku. Proti zatknutiu biskupa protestoval biskupský vikár Radivoj Marinič, Jágerská kapitula, gróf Ján IX. Druget z Užhorodu, ale aj sám cisár Ferdinand III. Biskup bol nakoniec prepustený, ale krátko nato bol znova väznený a po súdnom procese bol vyhnaný z Mukačeva, ba aj z celého Rákociovho panstva.

Zaiste to bol krutý postup voči biskupovi, ale on ho vedel využiť. Prišiel do Jasova, kde sa v tom čase zdržiaval jágerský biskup Lippaj. Biskup bol však odcestovaný, a preto odporúčali Tarasovičovi, aby išiel na pápežskú nunciatúru do Viedne. Po potrebných prípravách mohol biskup Tarasovič vykonať akt zjednotenia v kaplnke letného cisárskeho zámku Laxenburg pri Viedni v prítomnosti cisára. Stalo sa to koncom mája roku 1642. Tarasovičovo vyznanie viery prijal apoštolský nuncius Gašpar Mattei a jágersky biskup Lippaj.

Tarasovič ako zjednotený biskup využil teraz príležitosť a na Drugetovskom území šírili myšlienku zjednotenia. Veľkou pomocou mu vtom bola samotná rodina Drugetovcov, ktorá túto myšlienku podporovala. Biskup sa však dlho netešil slobode, pretože Juraj I. Rákoci sa opäť zbúril proti cisárovi a podarilo sa mu zajať Tarasoviča a uväzniť ho v Mukačeve. Predpokladá sa, že na zákrok samotného cisára bol z väzenia prepustený. Znova sa ujal vedenia biskupstva namiesto dosadeného Jána Juska. Tu však nastal obrat, pretože Tarasovič sa vrátil znova k pravoslávii.

Názory historikov sa tu rozchádzajú, ale zdá sa najpriateľnejší názor historika A. Hodinka podľa ktorého Tarasovič to urobil preto, aby zachránil myšlienku únie. Keď sa Tarasovič zjednotil s Katolíckou cirkvou vo Viedni v roku 1642 videl, že *duchovenstvo a veriaci nenasledovali ho tak, ako by sa to patrilo. Z toho usúdil, že pole Únie nie je ešte dostatočne pripravené. Z druhej strany videl, že ak on ostane mimo Mukačeva, kalvínski zemepáni tam postavia sebe povolných kňazov, a tak sa tam zahniezdi protestantizmus. Okrem toho vedel, že*

---

²² HODINKA, A.: *A munkácsi görög szertartásu püspökség okmánytára, tom. I. 1458 – 1715.* Ungvár 1911, nr. 71.

ľud iba toho považuje za svojho pravého biskupa, ktorý sídli v starobylom monastýre sv. Mikuláša v Mukačeve, a ktorý nosí titul mukačevského biskupa.²³

Vonkajší dôvod návratu Tarasoviča k pravosláviu potvrdzuje aj skutočnosť, že pred svojou smrťou v roku 1651 zaprisahal svojich mníchov, aby za jeho nástupcu zvolili Petra Petroviča, ktorý bol jeho niekdajším spoločníkom a v tom čase stál na čele Užhorodskej únie.

Myšlienky únie na drugetovskom panstve neúnavne šírili mnísi baziliáni, a to predovšetkým Tarasovičovi spoločníci Peter Petrovič a Gabriel Kosovický. V roku 1645 zomrel gróf Ján IX. Druget. Panstvo získal Juraj IV., ale keďže bol ešte maloletý, spravovala ho jeho matka Anna, rodená Jakušičová, ktorá bola sestrou jágerského biskupa Juraja Jakušiča.²⁴ Pre túto myšlienku darovala otcom baziliánom aj dom v Užhorode, aby sa ich práci čo najlepšie darilo.

Vhodná situácia sa naskytla, keď jágerský biskup Jakušič prišiel v decembri 1645 na pohreb svojmu švagrovi (Jánovi IX.) do Užhorodu. Keďže sa po pohrebe ešte niekoľko mesiacov zdržal v Užhorode, ukázalo sa, že čas pre úniu už dozrel. Biskup dal rozposlať všetkým pravoslávnyim duchovným v Užskej, Zemplínskej a Šarišskej župy pozvánky na poradu. S pozitívnou odpoveďou reagovalo 63 duchovných, ktorí sa na prvom stretnutí vyjadrili za zjednotenie s Katolíckou cirkvou. Následne biskup Jakušič stanovil, že na sviatok sv. Juraja sa uskutoční akt zjednotenia.

Vytvorenie únie sa konalo 24. apríla v roku 1646 na hrade v Užhorode, v sídle Drugetovcov, preto vošla do dejín ako Užhorodská únia. Na tejto udalosti sa zúčastnili duchovní nielen z Užhorodskej, ale aj Zemplínskej, Šarišskej a Spišskej stolice. Z tejto únie sa vracali už ako katolícki duchovní gréckeho obradu.²⁵ Vytúžená myšlienka sa nakoniec stala skutočnosťou. Nevieime z akých príčin sa to stalo, lebo z tejto tak dôležitej udalosti nebola spísaná listina. Je možné predpokladať, že dokument nebol napísaný aj preto, aby vytvorenie únie sa mohlo chápať len ako záležitosť zemepána, teda Drugetovcov a poddaných. Neskoršie roky však priniesli väčší úspech a rozšírenie únie, ba presiahlo aj panstvo Drugetovcov.

O vzniku únie sa vytvoril dokument až dodatočne a ten sa nám zachoval v liste gréckokatolíckeho duchovenstva pápežovi Inocentovi X. z roku 1652: „*My veríme vo všeobecnosti a v jednotlivostiach všetko, čo nám prikazuje veriť Svätá naša Matka Cirkev Rímska. Svätého Otca Inocenta X. uznávame za hlavného Pastiera celej Cirkvi a nášho, a chceme my a naši zástupcovia vo všetkom byť od neho závislí za týchto podmienok:*

1. aby sme si smeli zachovať obrady gréckej Cirkvi,

²³ HODINKA, A.: c. d., s. nr. 117.

²⁴ Juraj III. Jakušič (Jakussich) – bol jágerským biskupom v rokoch 1642 – 1647. – *Schematismus cleri Archidiocesis Agriensis ad annum Jesu Christi 1917*. Agriae, s. XIII.

²⁵ LACKO, M.: *Unio Užhorodensis ruthenorum carpatiorum cum Ecclesia catholica*. Roma 1965, s. 91 – 113. Ďalej len: *Unio Užhorodensis*.

2. *aby sme si mohli voliť nášho biskupa, ktorého potom predložíme na potvrdenie Svätej Stolici,*

3. *aby nám boli priznané výsady katolíckeho duchovenstva.*²⁶

Úspešne sa podaril prvý pokus, aj keď vznik únie neznamenal úplne zjednotenie všetkých pravoslávnych duchovných, pretože v mukačevskom biskupstve bolo asi 650 kňazov a tých, ktorí prijali zjednotenie, bolo len 63. Postupne sa však pridávali aj ďalší a záznamy nám dosvedčujú, že už v roku 1650 bolo zjednotených 100 kňazov, v roku 1661 až 500 kňazov, v roku 1759 podľa relácie zjednoteného mukačevského biskupa Manuela Olšanského nebolo v jeho diecéze žiadneho pravoslávneho.²⁷ Z územia Podkarpadska, kde mali prevahu protestanskí Rákociovci, užhorodská únia sa začala ujímať až po smrti Juraja II. Rákociho (1660), ale predovšetkým po obrátení jeho ženy Žofie, keď sa stala katolíčkou. Vtedy už aj mukačevské biskupstvo mohlo slobodne existovať. V Marmaroši, vo východnej časti Podkarpattia sa myšlienky únie ujali až v prvých desaťročiach 18. storočia.²⁸ Posvätná kongregácia pre šírenie viery sa o vytvorení únie dozvedela až v roku 1651, keď arcibiskup Lippaj žiadal o potvrdenie nového biskupa pre Mukačevo. Nový biskup pre zjednotených kňazov bol potvrdený až po smrti Vasil'a Tarasoviča v roku 1651. Jeho nástupcom sa stal Peter Petrovič. Uskutočnenie Užhorodskej únie malo veľký význam pre ďalší vývoj Podkarpadska, predovšetkým pre Rusínov. Prispela k zrovnoprávneniu duchovných a zlepšeniu ich hmotných potrieb. Rusínski kňazi sa viac otvorili okolitému svetu, mohli navštevovať univerzity a školy aj za hranicami monarchie, obohatiť sa aj novou kultúrou a umením. Užhorodská únia priniesla so sebou aj nový potenciál inteligencie a uvedomenia si svojho duchovného bohatstva.

Drugetovci na území svojho panstva prispeli značnou mierou k vytvoreniu Užhorodskej únie. Stáli pri jej zrode a napomáhali jej uskutočnenie. Prijatie únie sa uskutočňovalo pomaly, najprv na ich panstve a neskoršie aj za jeho hranicami. Plného rozkvetu sa únii dostalo až po vymretí tejto rodiny. Ich iniciatíva bola požehnaná veľkým úspechom, čo ukázali neskoršie dejiny pre vzniknutú Gréckokatolícku cirkev. Historická udalosť vzniku Užhorodskej únie je okrem iného aj jasným svedectvom to, ako pozitívne vplývali šľachtické rodiny na náboženský život.

---

²⁶ LACKO, M.: *Unio Užhorodensis*, s. 98 – 99; VYSTRČIL, J.: *Křesťanský východ*. Olomouc 1992, s. 22.

²⁷ NOVOTNÝ, J.: c. d., s. 336.

²⁸ HARAKSIM, E.: c. d., s. 14.

Pôvod rodiny Jána Mastiliaka

Peter ZUBKO

The origins of Jan Mastiliak's family

At the turn of 17. and 18. century many villages of the Middle Zemplín were colonized by the inhabitants of Byzantine-Slavic rite. Greek Catholics are coming to the village Nižný Hrabovec, too, and their descendant is Jan Mastiliak (1911 – 1989). This religious priest excelled in friendliness and intelligence. Because of his Christian conviction he had been in prison for many years. He died in fame of holiness and today he belongs to the serious candidates for canonization.

Keywords: beatification, Greek Catholic Church, communist persecution, Nižný Hrabovec, Ján Mastiliak (pseud. Ivan Marianov)

Úvod

Gréckokatolícka cirkev v posledných rokoch ukončila viaceré procesy blahorečenia, a tak Ján Pavol II. beatifikoval prešovského diecézneho biskupa Petra Pavla Gojdiča, jeho pomocného biskupa Vasil'a Hopka a muža, ktorý priviedol Kongregáciu redemptoristov na Slovensko – pátra Metoda Trčku. S veľkou úctou sa však spomína aj na pátra menom Ján Mastiliak, známeho aj pod pseudonymom Ivan Marianov, ktorý bol prvým redemptoristom východného obradu na Slovensku. Mnohí kňazi i laici zo strednej a staršej generácie sa s ním osobne stretli a každý na neho spomína s veľkou úctou ako duchovnému človeku a s obdivom k jeho vedomostiam a intelektuálnym schopnostiam. J. Mastiliak je rodákom z obce Nižný Hrabovec (obec medzi mestami Vranov nad Topľou a Strážske) a zomrel v povesti svätosti.

Je to zvláštne, keď sa stretáme s ľuďmi, ktorých si vážime kvôli ich čnostnému životu naplnenému priateľstvom s Bohom a praktizovaním žitej lásky, lebo ak si vtedy uvedomíme, že sa takto dotýkame večnosti, ba samého Boha, preniká nás posvätná bázeň spojená s otázkou: *A čo ja, kde je moje nebo?* Príklad takýchto ľudí nás priťahuje, aj keď už nežijú medzi nami, no aj myšlienka na nich nás povzbudí i poteší. Medzi takýchto velikánov doby, ktorí len „predvčerom“ žili medzi nami, patrí Ján Mastiliak. V tomto roku uplynie 15 rokov od jeho smrti, teda dňa, keď sa narodil pre nebo, po ktorom celý život túžil. Kam však siaha pôvod gréckokatolíkov a osobitne rodiny, z ktorej Ján Mastiliak pochádza?

Katolíci východného obradu a Nižný Hrabovec

Osudy gréckokatolíkov na našom území sú od počiatku pohnuté, poprepletané sociálnou biedou a neistým osudom. Katolíci východného obradu, dnes po-

väčšine gréckokatolíci,¹ žijúci na území Uhorského kráľovstva, boli pôvodne pravoslávni,² respektíve tvorili akúsi samostatnú náboženskú skupinu s byzantsko-slovanským obradom³ a mali svojho biskupa.⁴

Archeologickým výskumom Vojtecha Budinského-Kričku⁵ bolo definitívne vyvrátené, že tzv. hroby Rusínov⁶ (*sepulturae ruthenorum*) na západných hraniciach lesnianskeho⁷ chotára⁸ spomínané k r. 1254,⁹ nie sú rusínske, ale eneolitické. Ďalšie tvrdenie, že v Lesnom bola údajne vôbec najstaršia farnosť východného obradu na východnom Slovensku na základe tradovaného údaju, že v užhorodskom gréckokatolíckom archíve o tom existuje zmienka k r. 1342,¹⁰ je nateraz veľmi otázne. Od polovice 15. storočia mali veriaci východného obradu svojho biskupa v Mukačeve¹¹ a ak podľahli reformácii, tak len na veľmi krátky čas.¹² Za vznik únie s Rímom sa považuje¹³ 24. apríl 1649.¹⁴ Zvláštnosti, vďaka

¹ Gréckokatolícka cirkev má tú istú vierouku ako rímskokatolícka cirkev, a teda za svoju hlavu uznáva pápeža. Od západnej cirkvi sa však líši: grécko-byzantsko-slovanskou liturgiou, neužíva obrazy, ale ikony, v zariadení chrámu vyniká ikonostas (obrazová stena deliaca svätýňu od lode), pôvodný bohoslužobný jazyk je cirkevná (staro)slovenčina, prijímanie Eucharistie sa deje pod obojím, klérus (okrem biskupov) sa môže pred vysviackou oženiť, majú vlastné právo (*Codex canonum ecclesiarum orientaliuum*) a do r. 1916 užívali juliánsky kalendár, ktorý sa miestami ešte stále používa.

² VYSTRČIL, J.: *Křesťanský východ*. Olomouc 1992, s. 22.

³ HARAKSIM, L.: *Užhorodská únia a Slovensko*. In: Historická revue 7/1991, roč. II, s. 12.

⁴ Por. BASILOVITS, J.: *Brevis notitia foundationis Theodori Koriatovits, olim ducis de Munkacs, pro religiosus Ruthenis ordinis Sancti Basilii Magni in monte Csernek ad Munkacs, Anno MCCCLX Factae, pars I. Cassoviae 1799*.

⁵ BUDINSKÝ-KRIČKA, *Východoslovenské mohyly*. In: Slovenská archeológia XV – 2. Bratislava 1967, s. 277 – 388.

⁶ Tradovalo sa, že istý Keán z Bulharska oddelil zopár Slovákov a usadil ich tu. Sám Hodinka o tom pochybuje a píše, že ide len o legendu (HODINKA, A.: *A munkácsi görög-katolikus püspekség története*. Budapest 1909, s. 64), no na druhej strane tvrdí, že rusínske osídlenie r. 1254 je isté (ibidem, s. 70), proti čomu ale svedčia spomínané archeologické výskumy a logické dôvody.

⁷ Lesné (okres Michalovce) sa nachádza asi 10 km vzdušnou čiarou JJV od Nižného Hrabovca.

⁸ FEJÉR, G.: *Codex diplomaticus Hvmgariae Ecclesiasticus ac Civilis IV – 2*. Budae 1829., s. 226.

⁹ „Rusínske“ hroby spomenuté v tomto roku skôr svedčia o tom, že pisateľ listiny alebo domáci usadlíci mali pochop o tom, že existujú aj rusíni, než aby sa s nimi skutočne stretli, a ešte v tejto oblasti.

¹⁰ LAZOR, Š.: *List PhDr. Viere Čurmovej*. Appendix in: PUŠKÁROVÁ, B.: *Lesné, okres Michalovce, gr.-kat. kostol Nanebovstúpenia Pána. Výskum kostola a nástenných maľieb*. Bratislava 1989. Uložené in: ŠÚPSOP – pobočka Michalovce.

¹¹ LACKO, M.: *Unio Užhorodensis ruthenorum carpaticorum cum ecclesia catholica*. Roma 1965, s. 15 – 19.

¹² Ibidem, s. 26.

¹³ Ibidem, s. 100 – 102.

ktorým sa východní katolíci dodnes líšia od západných,¹⁵ boli akceptované. Všeobecne totiž boli terajší východní katolíci pred Úniou v 17. storočí považovaní za schizmatikov.¹⁶ Po Thökölyho povstaní dochádza k pohybu gréckokatolíckeho obyvateľstva, najmä z existenčných dôvodov. Celé dediny utekajú z východných končín dnešného Slovenska a podkarpatských stolíc buď do neďalekých dedín alebo i susedných stolíc smerom na západ v nádeji na lepšie živobytie.¹⁷ V okolitom nižnóhrabovskom regióne tak dochádza k veľkej kolonizačnej vlne, ktorou boli dosídlené dediny Nižný Hrabovec, Poša, Rakovec n/O, Suché, Lesné, Pusté Čemerné a sčasti Nižný Hrušov. Zo štúdií archívnych materiálov vyplýva, že gréckokatolíci,¹⁸ ktorých potomkovia tu žijú podnes, túto oblasť kolonizovali koncom posledného decénia 17. storočia, okolo roku 1697/1700.

Až diplom Leopolda I. z 21. augusta 1692 zrovnoprávnil východných kňazov a veriacich s kňazmi a veriacimi latinského rítu vo všetkých právach a privilégiách.¹⁹ Bol to dôležitý krok zo strany kráľa (štátu). Vydanie diplomu sa odôvodňuje tým, že je nemysliteľné, aby katolícky kňaz, akým sa po prijatí únie stali všetci uniatskí farári, zotrval v poddanskej závislosti. Avšak zrejme pravým motívom bolo upevnenie únie, aby sa uniati kvôli majetkovým pomerom nevracali späť k pravoslávii.²⁰

V 20. a 30. rokoch 18. storočia bolo údajne pôvodné rusínske obyvateľstvo poslovenčené aj tu.²¹

Pápež Klement XIV. (1769 – 1774) na žiadosť Márie Terézie (1740 – 1780) apoštolskou konštitúciou *Eximina regalium principium* z 19. septembra 1771 kánonicky erigoval Mukačevskú diecézu.²² Predmetné územie tvorilo severozápadnú hranicu Mukačevskej diecézy po vzniku Prešovského biskupstva, ktoré erigoval Pius VII. (1800 – 1823) na popud Františka I. (1792 – 1835) 22. sep-

¹⁴ Všetko sa totiž udialo za zaujímavých okolností (Lacko, s. 91–92), ba samotný text dohody bol spísaný až 15. januára 1652 (LACKO, s. 98 – 100). Stalo sa tak po rôznych ťažkostiach (cf. TIMKOVIČ, J. V.: *Letopis Krásnobrodského monastiera alebo kúsok zo slávných dejín gréckokatolíkov na Slovensku*. Prešov 1995, s. 29 – 36).

¹⁵ Pozri poznámku č. 1.

¹⁶ NILLES, N.: *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae s. Stephani. I*. Oeniponte 1885, s. 164–165.

¹⁷ HARAKSIM, Ľ.: *K sociálnym a kultúrnym dejinám Ukrajincov na Slovensku do roku 1867*. Bratislava 1961, s. 60 – 61; ŠOLTÉS, P.: *Vplyv migrácie obyvateľstva v 18. storočí na konfesionálne a etnické zmeny na východnom Slovensku*. Bratislava 1999 (magisterská práca na FiF UK, Katedre všeobecných dejín).

¹⁸ V prameňoch sa spomínajú ako rusíni – *rutheni*. Upozorňujeme, že sa v našom prípade jedná o termín označujúci náboženské vyznanie, nie národnosť.

¹⁹ NILLES, N.: *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae s. Stephani. II*. Oeniponte 1885, s. 848 – 849.

²⁰ HARAKSIM, s. 66.

²¹ MACŮREK, J.: *Dějiny Maďarů a Uherského státu*. Praha 1934, s. 191 – 192.

²² NILLES, *Symbolae II*, s. 906.

tembra 1818 bulou *Relate semper*.²³ Táto oblasť zostala až do r. 1938 v správe mukačevského biskupa, potom ju spravovali z Prešova.²⁴ Dňa 21. februára 1997 o 12.00 hod. Ján Pavol II. (1978 –) oddelil od Prešovskej eparchie Košický exarchát.²⁵ V Prešovskej diecéze zostali obce Kladzany, Kučín, Nižný Hrabovec, Poša, Nižný Hrušov a Dlhé Klčovo a ostatné (Pusté Čemerné, Lesné, Rakovec n/O) sa dostali do správy košického exarchu.

Medzi najstaršie gréckokatolícke rody v Nižnom Hrabovci – a v obci vôbec – patria Zubkovci a Mastiliakovci.²⁶ Po zemepánoch práve ony vlastnili ešte v 19. storočí najviac pôdy.²⁷ Zdá sa, že na tejto kolonizácii na prelome 17. a 18. storočia mali podiel miestni zemepáni Malonyaiovci, ktorí novousadlíkom darovali pozemok na cerkev.²⁸ Obec totiž po epidémiách bola takmer ľudoprázdna.

Krátko po príchode okolo r. 1697/1700 si postavili drevený kostolík Nanebovzatia Panny Márie. Pri ňom bol cintorín.²⁹ Pri chráme bola aj fara. R. 1746 tu bol farárom Ján Štefanovský [Stephanovszky]. Krstil a pochovával aj rímskokatolíkov, a to nielen v Nižnom Hrabovci, čo bolo proti vôli nižnohrušovského rímskokatolíckeho farára. V obci nemali ani učiteľa ani kostolníka.³⁰

Z kanonickej vizitácie z r. 1749³¹ vieme, že nižnohrušovský pop J. štefanovský (* 1719) rozprával rusínsky, študoval v Mukačeve, a toto bola jeho prvá fara, na ktorú prišiel.³² V pastorácii ešte nebol skúsený.³³ Chodil riadne oblečený a často učil katechizmus. Býval v drevenej farskej budove, kde bola jedna izba a maštal'. O dom sa staral sám,³⁴ lebo bol jeho vlastníctvom. K fare patrili dve polia.³⁵

Podľa odpisu dokumentu³⁶ zo 14. augusta 1764 tu ešte stále pôsobil gréckokatolícky farár. Miestni zemepáni sa jemu i jeho nástupcom zviazali, že ho

²³ BESSENYEI, J. (zost.): *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku. Návšteva pápeža Jána Pavla II. 2. júl 1995*. Prešov 1995.

²⁴ Slovo č. 12 – 13, 2. júla 1995, roč. XXVII. Tmava, s. 9.

²⁵ Slovo č. 5, 23. marca 1997, roč. XXIX, Tmava, s. 6.

²⁶ Kronika obce Nižný Hrabovec (uložená na Obecnom úrade v Nižnom Hrabovci).

²⁷ Ústredných archív geodézie a kartografie Bratislava. Ze/9, Nižný Hrabovec, r. 1865.

²⁸ Gréckokatolícke biskupstvo Prešov, KV–P 82 (1794), sign. 13, *Anno 1794*, s. 1.

²⁹ AACass, Kánonické vizitácie, Nižný Hrušov. *Consignatio Ecclesiae*, s. 6.

³⁰ Ibidem. *Conscriptio dimidii*, s. 38.

³¹ Jágerský biskup František Barkóczi totiž podľa ustanovenia Tridentského snemu (ses. 24. c. 3) zvizitoval aj uniatské farnosti, popov, cerkvi a veriacich. – NILLES, N.: *Symbolae II*, s. 896 – 897.

³² AACass, Kánonické vizitácie, Nižný Hrušov. *Consignatio Ecclesiae*, s. 6 – 7.

³³ ARKFÚ Nižný Hrušov. *Kánonická vizitácia 1749*, s. 6.

³⁴ AACass, Kánonické vizitácie, Nižný Hrušov. *Consignatio Ecclesiae*, s. 7.

³⁵ Ibidem. *Conscriptio dimidii*, s. 38.

³⁶ Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (GKB Prešov). KV – P 82 (1794), sign. 13, *Conventio Dnorum Hrabocentium*.

budú podporovať ročnými dávkami sena a obilia. Dohodu uzavrela barónka Klára Bornemisová [Bornemisza], vdova po Pavlovi Peréniovi [Perényi], Gabriel Maloňai [Malonyai], Michal Vaš [Vass] s Uršulou Eröšovou [Eröss], Štefan Bešenei [Bessenyei] a Ladislav Ujfališi [Ujfalussi]. Časť dávok bola pre kňaza, časť pre učiteľa, ktorý bol súčasne kantorom. Prvú splátku si bolo možné prevziať okolo najbližšieho Nového roku (1765) pod podmienkou, že budú povinní každú nedeľu a v pápežský (prikázaný) sviatok – ak budú zdraví – sláviť v Nižnom Hrabovci sv. omšu (liturgiu).

Vývoj však šiel iným smerom a dohoda sa neplnila, pretože r. 1773 bol kostol vo veľmi zlom stave a nebol tu nijaký kňaz.³⁷ Bola to škoda pre filiálku, ktorými boli Poša,³⁸ Kučín a Kladzany.³⁹ R. 1777 sa donáciou zväčšuje cirkevný pozemok. Farnosť vtedy spravuje Lukáš Dobranský [Dobranszky], farár z Pustého Čemerného.⁴⁰ R. 1785 muselo dôjsť k normalizácii pomerov a bol tu menovaný farár, ktorý začal písať matriky.⁴¹

Dňa 16. decembra 1790 je požiadany Anton Ujfaluši, aby aspoň prechodne uvoľnil pozemky patriace gréckokatolíckej Cirkvi. Aby sa dohoda urýchlila, Katarína Maloňaiová ponúkla A. Ujfalušimu svoj a otcov podiel v nižnohrabovskom mlyne.⁴² Takže r. 1790 sa už uvažovalo o vybudovaní novej cerkvi. Dňa 29. júna 1794 vznikol spor A. Ujfalušiho o pozemok, kde sa mala stavať nová cerkev. A. Ujfaluši veľmi tvrdo a pohoršlivo vystúpil na verejnosti.⁴³ Potomok darcu pozemku Karol Maloňai nemohol medzi svojimi listinami nájsť príslušný doklad, ani Michal, syn Gabriela Maukscha.⁴⁴ Obvinený A. Ujfaluši sa hneď ohradil u samého gréckokatolíckeho biskupa Andreja Bačinského [Batsinszky], robiac si nárok na pustatinu za cerkvou. Núkal za ňu iné pozemky. Všetko to zdôvodnil tým, že kostol doteraz nepriniesol žiaden úžitok, ba ani neprinesie, kým on nebude chcieť.⁴⁵ Situácia sa zrejme tak rýchlo nevyriešila. Nebol sem totiž menovaný žiaden farár, ktorý by mal o vec záujem. Ľady sa pohli až po zriadení farnosti v Poši r. 1814.⁴⁶ Nový chrám zasvätený tajomstvu Zoslania Ducha Svätého stojí od r. 1825.⁴⁷

³⁷ AACass, Kánonické vizitácie, Nižný Hrušov. *Ad puncta*, s. 26 – 27.

³⁸ Ibidem. *Consignatio Ecclesiae*, s. 6.

³⁹ Ibidem. *Conscriptio dimidii*, s. 39.

⁴⁰ GKB Prešov. KV – P 82 (1794), sign. 13, *Anno 1794*, s. 1 – 2.

⁴¹ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioeceseos Prešoviensis (Fragopolitanae) et Administraturae apostolicae dioec. Munkačensis in Slovachia pro Anno Domini 1944*. Prešov 1944, s. 165.

⁴² GKB Prešov. KV – P 82 (1794), sign. 13, *Mi alláb*.

⁴³ Ibidem, *Anno 1794*.

⁴⁴ Ibidem, *Penes gratiosum*.

⁴⁵ Ibidem, *Hogy ejen*.

⁴⁶ *Schematismus venerabilis Cleri graeci ritus catholicorum dioeceseis Munkaciensis MDCCCXXXIII*. Cassoviae 1833, s. 170.

⁴⁷ *Súpis pamiatok na Slovensku 2*. Bratislava 1968, s. 388.

Podľa zápisov z r. 1794 badať, že túto farnosť *ex currendo* spravuje Ján Danilovič [Danilovics], farár v Strážskom.⁴⁸ Tento vývoj znamenal toľko, že Nižný Hrabovec a Kučín sa stali⁴⁹ filiálkou Strážskeho⁵⁰ a Poša filiálkou Pustého Čemerného.⁵¹ Nižný Hrabovec sa stal filiálkou Poše dňa 11. júna 1815.⁵² Túto farnosť môžeme pokladať za nástupnícku po zaniknutej farnosti Nižný Hrabovec.

Poša bola predtým filiálkou Nižného Hrabovca⁵³ a koncom 18. storočia Pustého Čemerného.⁵⁴ R. 1814 tu bola zriadená farnosť⁵⁵ a prvý farár Anton Danielovič tu bol od 4. mája 1815; hneď začal písať matriky.⁵⁶ Od r. 1815 sa viedli matričné záznamy aj pre Kučín (predtým patrilo pod Štefanovce) a od r. 1813 aj pre Nižný Hrušov (predtým patrilo pod Lesné).⁵⁷

Dňa 28. apríla 1950 sa konal tzv. *Prešovský sobor*, na ktorom bola zrušená gréckokatolícka cirkev v Československu. Jej činnosť bola obnovená 13. júna 1968.⁵⁸ Všetky gréckokatolícke kostoly a fary sa zrazu stali pravoslávnyimi a zaujali ich pravoslávni kňazi. V Nižnom Hrabovci počas týchto zmien odstránili ikonostas. Mnohí veriaci, hlavne mladší a tí, ktorí mali za manžela (manželku) rímskokatolíka, odmietli chodiť do pravoslávnej cirkvi a chodievali radšej do rímskokatolíckych kostolov.⁵⁹ V Nižnom Hrabovci sa dokonca niektorí už nikdy nevrátili do cirkvi a niektorí až omnoho neskôr. Asi okolo r. 1965 došlo k zavedeniu slovenčiny namiesto staroslovenčiny ako bohoslužobného jazyka, čo ľudia znášali dosť ťažko, pretože „to staré“ už veľmi dobre vedeli spamäti.⁶⁰

Dr. Ján Mastiliak, CSsR (1911 – 1989)

Ján Mastiliak⁶¹ – kňaz, rehoľník, profesor, spisovateľ, prekladateľ, svätec. Syn Mikuláša (1880 – 1911) a Anny, rodenej Polákovej (1885 – 1964); mal

⁴⁸ GKB Prešov. KV – P 82 (1794), sign. 13, *Anno 1794*, s. 4.

⁴⁹ R. 1805 už sú.

⁵⁰ POPÍK, J.: *Dvestoročný chrám v Strážskom*. In: Gréckokatolícky kalendár 1995. Michalovce 1994, s. 111.

⁵¹ *Schematismus Prešoviensis 1944*, s. 175.

⁵² ŠOBA Prešov, M – 851, s. 3.

⁵³ AACass, KV. *Ad puncta*, s. 10; *Conscriptio dimidii*, s. 38; *Consignatio Ecclesiae*, s. 6.

⁵⁴ *Schematismus Prešoviensis 1944*, s. 175.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Schematismus Prešoviensis 1948*, s. 175.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 165.

⁵⁸ VYSTRČIL, s. 26, 31.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 30.

⁶⁰ DOMARACKÁ, M.: *Informácie o kresťanoch v Nižnom Hrabovci*. Rkp. Windsor 1996, s. 2 (v archíve autora).

⁶¹ Táto biografická je zostavená podľa: LAZOR, Š.: *O. Dr. Ján Mastiliak*. In: MASTILIAK, J.: Hrst' spomienok. [Michalovce 1992], s. 3 – 8; DRÁB, K.: *Prvý slovenský gréckokatolícky redemptorista. Pred 85 rokmi sa narodil o. Ján Mastiliak*. In: Gréckokatolícky

súrodencov Michala (1908) a Annu (1909 – 1921). Narodil sa 5. novembra 1911 v Nižnom Hrabovci. Pochádzal z veľmi chudobnej rodiny a jeho rodičia boli za prácou v Amerike, keď sa počal pod matkiným srdcom; v Amerike sa mu narodili dvaja starší súrodenci; matka čakajúca tretie dieťa sa vrátila k rodičom do Nižného Hrabovca. Otec tragicky zahynul, keď ho zasypalo v bani. Ľudovú školu vychodil v rodnej obci. Bratia Michal a Ján boli veľmi šikovní žiaci a miestny farár odporúčal matke, aby ich dala študovať, ale to kvôli materiálnej biede nebolo možné. Príležitosť sa ukázala, keď sa v rímskokatolíckej farnosti Nižný Hrušov⁶² v roku 1922 – a teda aj v Nižnom Hrabovci ako filiálnej obci – konali ľudové misie; robili ich rímskokatolícki misionári zo Stropkova; vtedy mal 11 rokov. Rehoľníci si vtedy všimli mladých bratov Mastiliakovcov, ktorí sa dostali do juvenátu do Hlučína, kde začal Ján študovať na gymnáziu a od roku 1924, keď bol juvenát preložený do južných Čiech, v Libějoviciach pri Českých Budějoviciach, kde zmaturoval v r. 1928.

Ján Mastiliak bol prvým gréckokatolíckym redemptoristom zo Slovenska. V Kongregácii Najsvätejšieho Vykupiteľa prežil 60 rokov aj napriek chatrnému zdraviu. Stal veľkým ctiteľom Panny Márie skrze ikonu Matky Ustavičnej pomoci. R. 1925 bola kanonizovaná Terezka Ježiškova⁶³ s stal sa jej veľkým ctiteľom. Dňa 31. júla 1928 nasledovala obliečka v noviciáte v Stropkove; jeho magistrom bol o. Vasil Musil, 2. augusta 1929 zložil prvé sľuby v Michalovciach. Pokračoval vo filozofických a teologických štúdiách v Obořišti. Dňa 9. augusta

kalendár 1996. Michalovce 1995, s. 77–81; DRÁB, K.: *ThDr. Ján Mastiliak, CSsR (1911 – 1989)*. In: BABJAK, J. (zost.): *Zostali verní. Osudy gréckokatolíckych kňazov 2*. Košice 1998, s. 83 – 88; A. M.: *Svätosť a snúbila s múdrosťou. Pamäť busta o. ThDr. Jánovi Mastiliakovi, CSsR, k nedožitým 85. narodeninám*. In: SLOVO 22 zo 17. novembra 1996, roč. XXVIII, Trnava, s. 5 – 6; P. K.: *Ako sa z lekára stal najkvalifikovanejší kostolník*. In: Hlas–Zrno 17, apríl 1996, Prešov, s. 9; P. K.: *Otec Ivan, nezabúdajte na nás!* In: Kresťanský hlas 14 zo 7. októbra 1990, roč. I, Prešov, s. 3; KOREC, J. Ch.: *Od barbárskej noci*. Bratislava 1990, s. 65, 237, 243; LIGUORI, A.: *Vo svetle večnosti*. Michalovce 1995, 4. strana obálky; CHALUPECKÝ, I.: *Protikresťanská politika komunistickej strany*. In: Bulletin Slovenskej spoločnosti kanonického práva 1, roč. II, Spišská Kapitula 1996, s. 18.

⁶² Vtedy tu bol farárom Ján Matuscsák (1909 – 1927), rodák zo Spišských Vlách (*1874). Pastoračne pre farnosť Nižný Hrušov urobil veľa: z pozostalosti po jednom zo svojich predchodcov, Jozefovi Marczinekovi (farárom v rokoch 1874 – 1895), postavil vo farskej dedine nový priestranný farský kostol Najsvätejšieho Kristovho Tela a novú faru; bol radcom Sv. Stolice a sudcom diecézneho súdu. Zomrel vo Viedni 03/04.01.1927 a je pochovaný v Nižnom Hrušove, kde prežil najkrajšie a najplodnejšie kňazské roky (ZUBKO, P.: *Z dejín farnosti Nižný Hrušov*. Spišské Podhradie 1997, s. 116 – 117 — magisterská práca na RK CMBF UK Bratislava – TI Spišská Kapitula).

⁶³ Terézia z Liesieux, OCD (2. január 1873 – 30. september 1897), blahorečená 29. marca 1923, svätorečená 17. mája 1925, 14. decembra 1927 patrónka všetkých misií. – WIMMER, O., MELZER, H.: *Lexikon der Namen und Heiligen*. Innsbruck – Wien 1988, s. 790 – 791; ONDRUŠ, R.: *Blízki Bohu i ľudom. Životopisy svätých usporiadané podľa liturgického kalendára*. Bratislava 1991, s. 534 – 539.

1933 prijal nižšie svätenia a diakonát od mukačevského biskupa Alexandra Stojku a 12. augusta 1934 presbyterát v Užhorode od toho istého biskupa. Dňa 19. augusta 1934 mal v rodnej obci primičnú svätú liturgiu, na ktorej kázal o. Cyril J. Zakopal, CSsR. R. 1935 dokončil štúdiá v Obořišti a od 25. júla pôsobil v michalovskom kláštore; 1. októbra nastúpil na vojenčinu do Košíc a r. 1936 do Prahy. Nadaného mladého rehoľníka vyslali na štúdiá r. 1937 do Ríma na Russicum, kde bol i počas druhej svetovej vojny. R. 1939 vyšlo jeho prvé dielo *Aby všetci jedno boli* pod pseudonymom *Ivan Marianov*, ktoré užíval do konca života. R. 1942 doktorát orientálnych vied po dizertačnej práci *Fuitne Vladimirus Soloviev Catholicus?* Kvôli vojnovým udalostiam sa na Slovensko vrátil až na jar 1944, dovtedy prednášal na Pápežskom orientálnom inštitúte.

Dňa 5. januára 1945 sa stal predstaveným redemptoristov v Michalovciach, v auguste 1945 profesorom dogmatiky, filozofie a orientalistiky v Obořišti. Dňa 14. marca 1950 o 20.00 ho zatkli príslušníci štátnej bezpečnosti. Ako najnebezpečnejšiemu z desiatich obžalovaných v *monsterprocese* mu bol navrhovaný trest smrti „zmiernený“ na doživotie a ďalšie tresty. Proces, ktorý sa začal 1. apríla, bol pre výstrahu všetkým prenášaný rozhlasom po celom Československu. Ako obeť totalitného komunistického režimu poprechádzal všetky vtedajšie väznice v tomto poradí: Mírov, Valdice, Praha-Ruzyně, Praha-Pankrác, Mírov, Valdice, Leopoldov, Mírov, Leopoldov, Valdice. Dňa 9. mája 1955 mu bol doživotný trest zmiernený na 25 rokov väzenia. Po vyše 15 rokov väzenia prišla 10. mája 1965 amnestia. Nemohol sa zúčastniť pohrebu svojej matky (1964), no neskôr jej dal postaviť pomník. Po prepustení z väzenia krátko pobudol vo svojom rodisku, potom odišiel do Prešova. Vykonával rôzne zamestnania v Prešove. Po obnovení Gréckokatolíckej cirkvi sa v apríli 1968 stal viceprovinciálom Michalovskej viceprovincie. Zdá sa, že v r. 1968 bol aj jedným z kandidátov na post prešovského ordinára. Od 15. decembra 1968 býval v Prešove na Sázavského 8 u Breierových až do smrti. Dňa 15. mája 1981 rezignoval na post viceprovinciála. Dňa 2. novembra 1970 dostal štátny súhlas na výpomoc v prešovskej katedrále, ale pre chatrné zdravie len spovedával. R. 1974 prekonal srdcový infarkt. Väčšinu práce potom robil doma, kde prekladal. Tajne pripravoval kňazov. Ovládal okolo tučta cudzích jazykov a v r. 1969 – 1989 preložil 108 titulov; preložil najmä celé dielo sv. Terezy Ježiškovej. Podieľal sa aj na preklade východnej liturgie do slovenčiny. Mal veľkú knižnicu, v ktorej sa vynikajúco orientoval.

Mal veľmi dobré vzdelanie a viedol čnostný kresťanský život a už r. 1949 sa o ňom vyjadrovali ako o svätcovi. Bol skromný, sebe ponechal len to najpotrebnejšie, ostatné veci mal vo zvyku rozdať. Zomrel dva mesiace pred pádom komunistického režimu. Boh si povolal na konci hroznej doby, v ktorej zohral nemalú úlohu. V r. 1989 častejšie rozprával o svojej smrti. Deň pred ňou jednému z návštevníkov povedal: „*Všetko je už skončené. Urobil som, čo som mal urobiť.*“ V intenčnej knihe na deň svojej smrti už nemal zapísanú žiadnu intenciu, čo len dosvedčuje, že vedel o svojom poslednom dni a pripravil sa naň. Umrel 18. septembra 1989 v Prešove; 22. septembra 1989 sa konali pohrebné obrady v prešovskej katedrále; cestou do krypty redemptoristov

v Michalovciach sa s jeho telom zastavili v rodnej obci. Boh mu doprial 78 rokov života, 60 rokov v kongregácii a 54 rokov kňazstva. R. 1992 vyšli jeho spomienky na väzenie, ktoré musel napísať pod poslušnosťou.⁶⁴

Zo spomienok tých, čo ho poznali, vyberáme: Ján Mastiliak v spovediach pre duchovný život odporúčal tri veci: 1. deväť prvých piatkov, ktoré nazýval životnou poistkou, 2. denne aspoň desiatok ruženca, 3. vždy sa treba riadiť hlasom svedomia. Mal charizmu predvídať budúce veci, ktorú využil len dvakrát, pretože viacej sa bál. Dokázal tiež čítať myšlienky. Nepoznal skutočnú nenávisť; na väzenie buď nespomínal, alebo len povedal, že dozorcovia si konali svoju povinnosť; iným o tom nechcel rozprávať s tým, aby ich nezaťažoval. K rodnej obci mal srdečný vzťah, stále sa vypytoval, čo je doma nového. Domov ale takmer nechodieval, aby nikto v rodisku nemal opletačky s ŠtB. Posledné mesiace pred smrťou mal pred sebou na stole obrázok sv. Terezy v truhle. Boh ho dal takej dobe, aká ho potrebovala: najmä šírením samizdatov.⁶⁵

Ján Mastiliak zosnul v povesti svätosti. Dňa 19. októbra 1996 mu jeho rodáci v Cerkvi Zoslania Ducha Svätého, kde mal primície, odhalili pamätník, ktorý posvätil prešovský gréckokatolícky diecézny biskup Mons. Ján Hirka za prítomnosti svojho pomocného biskupa Mons. Milana Chautura, CSsR, mnohých ďalších redemptoristov, kňazov a diakonov oboch obradov. Má na ňom, ako aj na hrobe, stále čerstvé kvety.

Záver

Ivan Marianov žil v dobe, pre ktorú si ho Pán povolal. Možno by si mladý rehoľník vtedy aj rozmyslel čo ďalej, ale Boh predvídal čo príde v budúcnosti; Ján Mastiliak vo svojom čase pochopil svoje poslanie a naplnil ho ako najlepšie vedel; tesne pred zrútením systému v pokoji zomrel, v čom treba tiež vidieť Božiu milosť; pár dní nato sa skončila jedna z najkrutejších historických etáp Cirkvi u nás – skončila temnota, v ktorej žiarili jasné svetlá ako Ján Mastiliak a ukazovali prstom priamo na Boha.

---

⁶⁴ MASTILIAK, J.: *Hrst' spomienok*. [Michalovce 1992].

⁶⁵ Rozhovor s bratancom J. Mastiliaka Tobiášom Polákom a jeho manželkou Annou, 6. januára 1996.

Liturgické osobnosti Kresťanskej koptskej ortodoxnej cirkvi Egypta¹

Štefan Angelus KURUC

Liturgical significances of the Christian Coptic Orthodox Church of Egypt

The liturgical language of the Coptic Church, besides old Coptic, is Arabic. For divine services they use rhythmical musical instruments, such as triangle, cymbalo, bells and so on. The use of incense is typical. In regard to pictures there were quarrels in the Church, which led to the organization of temples till now. The result of tendencies hostile towards pictures worship was the fact that Coptic iconostastes are without icons, being decorated only with ornamental wood-carving. The opposite tendencies resulted in abundantly decorated icons on the temple walls.

Key words: Coptic Church, Egypt, Eastern liturgy

Liturgickým jazykom koptskej cirkvi je okrem starej koptčiny² aj arabčina. Pri bohoslužbe sa používajú rytmické hudobné nástroje (triangel, cimbal, zvončeky a pod.).³ Rozšírené je používanie kadidla. V otázke obrazov boli v cirkvi spory, ktoré vidno v usporiadaní chrámov doteraz. Tendencie nepriateľské úcte obrazov viedli k tomu, že koptské ikonostasy sú bez ikon, zdobené len ornamentálnou drevorezbou. Opačné tendencie naopak spôsobili, že steny chrámov sú bohato ozdobené ikonami.⁴

Najstaršou egyptskou anaforou a druhou najstaršou doteraz známou anaforou vôbec je anafora *Euchologia Sepaphiona* z *Thimuis* (Dolný Egypt) z polovice 4. storočia.⁵ V roku 1894 ju na Atose objavil A. Dmitrijevský. Zvláštnosťou je epikléza Logosu, čo súvisí s bojom alexandrijskej cirkvi s arianizmom a pravdepodobne aj s textom apokryfy *Skutky Tomáša*.⁶

¹ Oficiálny názov cirkvi. Vo všeobecnosti sa považuje za monofyzitskú a preto vo viero-
uke odlišnú od ortodoxných, t.j. pravoslávnych cirkvi. Po posledných vieroučných vyhlá-
seniach ich už nemožno považovať za monofyzitov.

pozri http://www.prounione.urbe.it/dia-int/oo-rc_copt/doc/e_oo-rc_copt_1990.html.

² Posledný vývojový stupeň starovekého egyptského jazyka. Ako hovorová reč sa použí-
vala do 15. storočia.

³ FILIPI, P.: *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno
2001, s. 51.

⁴ c. d., s. 52.

⁵ ADAM, A.: *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha 2001, s. 37. *Eucholo-
gium Serapiona z Thimuis*. In: *Eucharystia pierwszych chrześcijan. Ojcowie kościoła
nauczają o Eucharystii*. Kraków 1997, s. 207 – 209.

⁶ *Boska Liturgia św. Marka Apostola*. In: *Liturgie Kościoła prawosławnego*. Kraków
2003, s. 269.

V alexandrijskom patriarcháte bola vlastnou Markova liturgia – celebrowali Atanáz, Makarios, Cyril Alexandrijský. Je silne ovplyvnená sýrskymi vplyvmi. Bola známa nielen v Egypte, ale aj na Sinaji a v južnej Itálii. V istej miere poznamenala aj rímsky rítus. Zachovalo sa niekoľko verzií Liturgie sv. Marka: prvá z 5 – 7. stor., druhá z 8. – 9. stor., tretia, veľmi prepracovaná podľa byzantského vzoru, z 11. stor. a posledná je koptský preklad, používaný od 12. storočia.⁷

Kopti dnes používajú tri typy liturgie:

Liturgiu sv. Bazila, biskupa cezarejského (alexandrijská verzia, slúži sa najčastejšie)

Liturgiu sv. Gregora Nazianského, biskupa konštantínopolského

Liturgiu sv. Cyrila I.

Alexandrijská verzia Liturgie sv. Bazila má znaky prednicejských anafor: prefácia obsahuje krátku doxológiu nasmerovanú na Boha Otca, po Sanctus sa krátko spomína dogma o vtelení a pod. Zvláštnosťou sú početné výzvy diakona (aj v opise ustanovenia) a tiež to, že anafora sa prednáša nahlas.⁸

Alexandrijská a kapadócko-byzantská verzia reprezentujú dve rôzne spirituality, vychádzajúceho z jedného prameňa. Najstarší text Liturgie sv. Bazila sa zachoval práve v alexandrijskej verzii zo 7. stor. Tento text je však päťnásobne kratší od textu byzantskej verzie. Predpokladá sa, že vznikol prekladom prvej redakcie liturgie, kým dlhší byzantský (okrem gréčtiny známy aj v arménskom a sýrskom preklade) je textom poslednej rozšírenej redakcie.⁹

Liturgia sv. Cyrila má pôvod v Liturgii sv. Marka, ktorá bola pôvodne v gréčtine, ale nebola zapísaná. Kňazi sa ju učili naspamäť. Podľa tradície sv. Cyril ju preložil do koptčiny a zapísal.¹⁰

Liturgia hodín v Egypte jestvovala v dvoch formách:

1. katedrálly typ, šírený sv. Atanájom – modlitebné zhromaždenia biskupa, kléru a ľudu

2. kláštorň typ

a) v tradícií Kellie a Scetis

b) v pachomiánskej tradícii, ktorá je skôr spoločným rozjímaním nad textami Písma.¹¹

V koptskej liturgii hodín sa recituje 75 žalmov, zvyčajne tých istých. Reforma Abdul Barkada ibn Kabara v roku 1320 zaviedla špecificky koptskú *Hodinu*

⁷ c. d., s. 270.

⁸ Boska Liturgia św. Bezylego Wielkiego. In: Liturgie Kościoła prawosławnego. Kraków 2003, s. 129.

⁹ tamtiež, s. 130 – 131.

¹⁰ *Encyclopedia Coptica: The Christian Coptic Orthodox Church of Egypt.* <http://coptic.net/>

¹¹ BOHÁČ, V.: *Liturgika III.* Prešov 1995, s. 9 – 10.

milosrdenstva, vsunutú medzi polnočnicu a povečerie, ktorá sa koná len v kláštoroch. Zvláštnosťou je tiché recitovanie žalmov: predstavený začne prvú vetu, ostatní sa modlia potichu. V liturgii hodín vyniká kláštor sv. Makaria vo Wadi al Natrum¹²

Kopti uznávajú sedem sviatostí. Krst sa koná trojnásobným ponorením krsťtenca, hneď po krste nasleduje birmovanie. Podmienkou pre prijatie Eucharistie je individuálna sved' pred kňazom. Je zvykom, že rodina má spoločného duchovného vodcu. Rozvod sa povoľuje len z dôvodu cudzoložstva. Vyhlásenie manželstva za neplatné je v kompetencii zvlášťnej rady biskupov. Sviatosti, okrem manželstva sa vysluhujú po celý rok, uzavretie manželstva je zakázané v dobe pôstu.

Populárny je kult svätých. Centrálné miesto má kult Bohorodičky. Veľkú pozornosť vyvolalo zjavenie Matky Božej v kostole v Elzaytoun pri Káhire v roku 1968, pozorované aj moslimami a prenášané televíziou.

Cirkev slávi sedem väčších (Zvestovanie p. Márie, Narodenie Pána, Zjavenie Pána, Kvetná nedeľa, Veľká noc, Nanebovstúpenie pána, Turíce) a sedem menších sviatkov. Vianoce sa slávia 7. januára, Veľká noc na druhú nedeľu po prvom jarnom splne mesiaca. Populárne sú sviatky svätých (sv. Marek, sv. Menas, sv. Gregor, sv. Barbora a i.).

Koptská cirkev má zvláštnu pôstnu prax. Z 365 dní roka je 210 pôstnych. Vtedy je zakázané používanie akýchkoľvek živočíšnych produktov, vrátane rýb, mlieka, vajec a pod. Nemožno nič jesť ani piť od východu do západu slnka. Duchovný môže od pôstu dišpenzovať, ale len v prípade choroby alebo fyzickej slabosti. Okrem Veľkého pôstu sa zachováva Adventný pôst, Pôst sv. apoštolov, Pôst Bohorodičky a Pôst Ninive.

---

¹² BOHÁČ, V.: *Liturgika III*. Prešov 1995, s. 16.

Internet a cirkevná činnosť

Anton FABIAN

Internet and activities of the Church

After a short review of the development of computers and the history of internet in last century, the article offers the attitude of the Magisterium of the Church about using mass media for the new evangelization. The main attitude is expressed in the way: Mass media is a gift from God for making communication and informing among people better.

Keywords: mass media and the Church, internet

Úvod

Ludská vynaliezavosť sa prezentuje v každej oblasti. V literárnej tvorbou románov, básní, príbehov aj rozprávok. V hudobnej oblasti skladaním nových piesní a muzikálov, v architektúre, sochárstve, maliarstve hľadaním nových vyjadrení. V technickej oblasti túto vynaliezavosť predstavuje internet a technológie pre komunikáciu. Ján Pavol II. vo svojom posolstve z roku 2002 pripomína, že *internet môže poskytnúť istý druh doplnkových informácií potrebných na evanjelizáciu*, pričom konkrétne myslí na *kresťanské vzdelávanie a katechézu*.¹ Keď sa v Cirkvi internet odporúča, je vhodné zastaviť sa pri jeho dejinách.

Dejiny internetu sú spojené s rozvojom počítačov. Počítačom predchádzal rozhlas a televízia. Ešte predtým medzi dôležité objavy patrili magnetofón, gramofón, telegraf. Nemožno opomenúť ani vznik fotografie a filmu. Zčať by sa muselo od vynájdenia kníhtlače, alebo od egyptských papyrusov a sumerských hlinených doštičiek. Nás však najviac zaujíma už postmoderný komunikačný kanál: počítač a internet, keďže jeho uplatnenie je v súčasnosti viditeľné v každej oblasti spoločenského ale aj profesionálneho života.

Rozvoj počítačov

O počítačoch alebo počítacích strojoch sa začalo hovoriť už v roku 1642. B. Pascal v roku 1642 zostrojil prvý počítací stroj – dali sa ním násobiť a deliť osemmiestne čísla. Koncom 17. storočia na podobnom projekte pracoval aj G. W. Leibniz. Tieto primitívne počítacie stroje začali novú éru počítacích strojov.

Obdobie elektronických počítačov sa začalo vynálezom elektrónky. Prvým programom riadeným počítačom bol ZUSE Z3. Zostrojil ho nemecký inžinier Konrad Zuse 12. 5. 1941, ktorý pracoval na báze relé. Program sa vnášal do

---

¹ JÁN PAVOL II.: Internet-nové fórum na ohlasovanie evanjelia. Posolstvo k 36. svetovému dňu spoločenských komunikačných prostriedkov, máj 2002. In: *Katolícke noviny*, roč. 117, rok 2002, č. 18, s. 22.

počítača formou dierovaného kinofilmu. Jeho nástupcom bol počítač zostavený v USA MARK I. v roku 1944.²

Prvým elektrónkovým počítačom bol ENIAC uvedený do prevádzky v roku 1946 (Electronic Numerical Integrator and Computer). Bol zostavený zo 17 468 elektrónok a 1 500 relé. Naprogramovanie trvalo 1 až 2 dni. Vážil asi 30 ton a spotreboval 174 kW. Neskôr bol zostrojený počítač MANIAC (Mathematical Analyser Numerical Integrator And Computer) a sériovo vyrábaný UNIVAC v roku 1951.

Nová generácia počítačov sa začala v r. 1947 vynálezom polovodičového tranzistora (W. Shockleyom a J. Bardeenom a W. Brattainom na Bell Telephone Laboratories). V r. 1958 zostavil J. S. Kilby prvý integrovaný obvod – umiestnenie viacerých aktívnych prvkov (tranzistorov) na jeden polovodičový čip. V r. 1971 bol zostrojený prvý mikroprocesor M. E. Hoffom. Bol niekoľko tisíc krát rýchlejší ako elektrónka.

Vývoj sa začal typovým radom Intel 8086, neskoršie ďalšie mikroprocesory Intel 8088, 80286, 80386, 80486. Potom vznikli typové rady Pentium, Pentium II, Pentium III, Pentium IV atď. Okrem firmy Intel sa výrobou procesorov zaoberá aj AMD, Cyrix, NEC, WEITEK a ďalšie.

V 70. rokoch 20. storočia nastáva doba miniaturizácie, kedy vzniká osobný počítač – PC (Personal Computer). Ide o prístroj jednoduchý, ľahko ovládateľný a spoľahlivý, preto je prístupný aj menej zdatným užívateľom. O tento vývoj sa postarali najmä IBM PC/XT (extended Technology), IBM PC/AT (Advanced Technology). Rozlišujeme počítače stolové (DESKTOP), prenosné (LAPTOP, NOTEBOOK) a vreckové (PALMTOP).

Generácie počítačov: 1951 – 1958 — *prvá generácia* – elektrónky a dierna páska; 1959 – 1963 — *druhá generácia* – tranzistory a magnetická páska; 1964 – 1979 — *tretia generácia* – integrované obvody – mil. operácií/sek.; 1980 – 2001 — *štvrtá generácia* – stovky – milióny tranzistorov na čipe – éra mikro-počítačov ktoré poznáme aj dnes.

Prepojenia počítačov

Používaním počítačov od 50. rokov 20. storočia sa zrýchlil tok informácií. Vznikla potreba uchovať informácie pre ich opätovné použitie, kontrolu a štatistiky. Tento problém vznikol v ekonomickej a obchodnej sfére. V ďalšom desaťročí už vznikla potreba tieto odložené informácie a dáta spracovávať, vyhodnocovať a predávať. V tomto období sa tiež začína informačná transformá-

---

² Porov.: PETERKA, J.: Z historie sdělovací techniky. In: *PCWORLD*. Praha : IDG CZECH, 1994, č. 6;

PATURI, FR.: *Kronika techniky*. Bratislava : Fortuna Print, 1993; Porov. BARANOVIČ, R. a kol.: *Internet pro střední školy*. Praha : Computer Press, 1999; porov. BONDÝ E.: Ontológia a informácia. <http://www.waib.sk/infos/infos2000/2.htm>. (5. 2. 2002); porov. Masové médiá. In: *Otázky žurnalistiky*. 1999, č. 2, s. 185

cia v americkej armáde. Vplyvom „studenej vojny“ sa v USA investovalo stále viac a viac financií do armády, ktorá tieto prostriedky využila aj na vývoj nových technológií v oblasti zachytávania, spracovávaní, vyhodnocovania, ale zároveň aj transferu informácií.

V roku 1969 boli prepojené prvé štyri počítače firmou ARPA (Advanced Research Projects Agency) – grantová agentúra Ministerstva obrany USA, ktorá financovala prvý projekt prepojenia počítačov v USA. Po vzniku tejto siete sa spoločnosť ARPA premenovala na DARPA (Defence Advanced Research Project Agency). V USA boli položené základy dnešného Internetu.

Prvá pokusná sieť spojila počítače štyroch univerzít v USA. Hlavný uzol bol v University of California v Los Angeles, ktorý bol vlastne aj prvým uzlom v histórii internetu a vznikol v septembri 1969. Druhý uzol potom vznikol o mesiac neskôr v Stanford Research Institute (SRI). Neskôr boli vytvorené ďalšie uzly v UC v Santa Barbare a v University of Utah. Tieto počítače mohli navzájom zdieľať informácie cez túto sieť, ktorá dostala pomenovanie ARPANET.

K štyrom počítačom bolo v roku 1972 pripojených ďalších 50 výskumných a vojenských centier. Neskôr dochádza k rozdeleniu tejto siete na dve menšie časti: ARPANET – vedecké a vzdelávacie účely, MILNET – vojenské účely. Medzi nimi bola tiež vzájomná komunikácia.

Od roku 1979 na základe úspechu predchádzajúcich sietí vznikajú postupne ďalšie siete prístupné aj pre civilné účely. USENET – 1979 – sieť určená hlavne pre výskumníkov a diskusné skupiny; BITNET – 1981 – sieť prepájajúca stredné a vysoké školy v USA; NSFNET – 1986 – firma NSF (National Science Foundation) zakladá svoju vlastnú sieť – NSFNET, ktorá má slúžiť ako chrbtíková sieť pre Internet. V roku 1990 sa ukázalo, že tento projekt prevyšuje sieť ARPANET, ktorá zaniká v roku 1990. Preto táto sieť NSFNET pohltila historicky prvú sieť. Nad ňou bola v roku 1991 vytvorená ešte jedná nová sieť NREN (National Research and Education Network).

Počas práce počítačov v týchto sieťach sa vyskytlo niekoľko technologických problémov, ktoré boli vyriešené prenosovým protokolom v sieti s názvom TCP/IP. TCP/IP – 1983 – sieťový protokol (Transmission Control Protocol / Internet Protocol) – predpisuje, ako majú vyzeráť dáta, ktoré počítač posiela do siete alebo zo siete prijíma, a tiež ako majú dáta po sieti putovať – pracuje na princípe rozdeľovania dát na drobné časti – pakety, ktoré potom posiela s cieľovou adresou do miesta určenia.

Dejiny internetu

Vzájomné prepojenie počítačov sa v angličtine nazýva internetworking – z toho je skratka pre dnešný pojem internet. Vznik dnešného internetu sa datuje na rok 1993, kedy vznikol World Wide Web (WWW – ang. celosvetová rozsiahla sieť – pavučina). Bola vyvinutá v roku 1990 v European Organization for Nuclear Research – CERN. Dnes je to najčastejšie využívaná služba

k surfovaniu po internete. V roku 1993 bolo na internete iba 43 webových adries a dnes sa odhaduje počet www-stránok na jednu miliardu. Neskôr sa k internetu pripájajú aj samostatné siete BITNET a USENET. Odhaduje sa, že v súčasnosti používa internet asi 300 miliónov užívateľov.

Neskôr si veľké spoločnosti začali budovať internet v rámci svojej firmy, ktorý dostal názov Intranet, neskôr Extranet. Intranet je podniková sieť založená na internetovej technológii, ktorú zvyčajne tvorí niekoľko zosieťovaných počítačov v rámci spoločnosti. Dokumenty (informácie), ktoré Intranet obsahuje sú však prístupné len obmedzenému počtu používateľov. Intranet môže byť napojený na Internet, pomocou gateway (brána – možnosť pre vstup do iných sietí), ale nie je to podmienkou. Práca v prostredí intranetu je veľmi podobná práci s Internetom, keďže vďaka podobnej stavebnej technológii obe povoľujú prehládavanie dokumentov – surfovanie.

Extranet je postavená na rovnakých princípoch ako Intranet. Ochrana heslami umožňuje externým používateľským skupinám, akými sú dileri alebo dodávatelia, prístup k dátam, ktoré nie sú určené pre širokú verejnosť.

V súčasnosti nastáva obrovský nárast používateľov Internetu, Intranetu a Extranetu, preto je potrebné aby prístup k týmto službám bol dostatočne transparentný a dostatočne rýchly. Nasledujúce požiadavky užívateľov si kladie za úlohu riešiť najnovšia sústava technológií s názvom Next-generation Internet. Next-generation Internet označuje zavedenie nových, nesmierne výkonných technológií na Internet. Tieto technológie umožnia použitie real-time služieb (služby prebiehajúce v reálnom čase), akými sú hlas a video, ale aj spracovanie dát. Next-generation Internet je kombináciou množstva aplikácií, ktoré spájajú internetovú technológiu s vysokou úrovňou kvality a spoľahlivosti. Next-generation Internet sa opiera o nové kľúčové technológie: IP konvergencia, širokopásmový prístup, IP routing a optické siete.

Vznik týchto niekoľko desiatok úplne nových technológií počas posledných desaťročí výrazne ovplyvnil spôsob a obsah myslenia. Zároveň sa zvýšila rýchlosť informovanosti niekoľko stonásobne a poslucháči – diváci boli doslovne vtiahnutí priamo na „miesto činu“, kde sa dej odohráva. Keď bol v roku 1865 spáchaný atentát na prezidenta Lincolna, americká verejnosť sa o tom dozvedela v priebehu ôsmich mesiacov. Po sto rokoch sa o atentáte na prezidenta Kennedyho väčšina Američanov dozvedela za 35 minút. Keď v septembri 2001 v New Yorku teroristi zničili mrakodrapy „Dvojčky“ vedeli sme to v priebehu niekoľkých minút.

Teológia a masmédiá

Zo sveta techniky prejdeme do teológie. Predovšetkým sa vynára otázka: Prečo sa kresťania a teológovia majú zapodievať problematikou masmédií a spoločenskej komunikácie? Iba preto, že televízia, tlač, rozhlas a počítače sú každodennou skutočnosťou, ktorú by nebolo múdre z pastorálneho a antropologického hľadiska obísť? Alebo existujú hlbšie teologické dôvody?

V konštitúcii *Dei Verbum* čítame: «Zjavením sa neviditeľný Boh vo svojej veľkej láske prihovára ľuďom ako priateľom a sa s nimi stýka, aby ich pozval a prijal do svojho spoločenstva. Tento plán zjavenia (*revelationis oeconomia*) sa uskutočňuje udalosťami a slovami, ktoré medzi sebou vnútorne súvisia...» V tej istej konštitúcii sa v 21. článku píše: «Všetka kazateľská činnosť Cirkvi... má sa živiť a dať sa viesť Svätým Písmom. Ved' v posvätných knihách ide s veľkou láskavosťou v ústrety svojim dieťkam Otec, ktorý je na nebesiach a prihovára sa im ». ³ Pozoruhodné sú v týchto citátoch slová: Boh sa prihovára, stýka sa s ľuďmi, pozýva, prijíma, ide v ústrety. Teda Boh začína komunikáciu s človekom. Ak človek vierou súhlasne na Božiu výzvu odpovedá, komunikácia dozrieva na dialóg. Prestáva byť úkonom jednostranným a stáva sa vzájomným. H. Zirker správne poznamenáva: «Základná lingvistická forma viery v biblickom svete je interpelácia na človeka... Interpelácia vyžaduje odpoveď» ⁴.

Komunikácia teda nie je výdobytok 20. storočia. Fakt, že Murgaš vymyslel bezdrôtovú telegrafiu, alebo Edison zaznamenal zvuk, ešte neznamená, že oni vymysleli komunikáciu. Oni iba technicky vyjadrili nápad, ktorý pochádza od Boha: že ľudia medzi sebou a s Ním môžu komunikovať. Vynález komunikácie patrí autorovi, ktorý sa volá Boh. Človek v rozličných odtieňoch umeleckého alebo technického smeru len napodobňuje dielo Stvoriteľa.

Komunikácia – podstatná činnosť cirkvi

Ďalší pohľad na komunikáciu nám pripomína inštrukcia Pápežskej rady pre spoločenské komunikačné prostriedky z r. 1971 *Communio et progressio* v čl. 11. Vychádza sa v ňom z predstavy komunikácie ako cesty k spoločenstvu. Komunikácia je „viac než len vyjadrenie myšlienok alebo výraz citov.“ V tom najhlbšom zmysle je „odovzdaním seba samého v láske“. ⁵ V tomto zmysle odzrkadľuje komunikácia cirkevné spoločenstvo a môže byť tomuto spoločenstvu prínosom. V *Aetatis novae* o tom čítame: «Oznamovanie pravdy môže mať skutočne vykupujúcu silu, ktorá vychádza z Kristovej osoby... Toto milujúce samoodhalenie Boha prináša v spojitosti s odpoveďou ľudskej viery hlboký dialóg... Komunikácia musí preto cirkevnému spoločenstvu ležať na srdci» ⁶.

Ľudské dejiny a všetky medziludské vzťahy sa odohrávajú vnútri toho sebaoznámnia Boha v Kristovi. Dejiny samy sa majú stať druhom Božieho slova a patrí k pozvaniu človeka, aby k tomu prispieval tým, že sa bude pokúšať pre-

³ DRUHÝ VAT. KONCIL: *Dei Verbum*, čl. 2. In: AAS 58, 1966.

⁴ ZIRKER, H: Sprachformen des Glaubens. (Rečové formy viery). In: EICHER, P. (zostavovateľ): *Neues Handbuch der theologischer Grundbegriffe*, IV, (Nová príručka základných teologických pojmov). Mníchov : Vydavateľstvo Kösel, 1985, s. 145.

⁵ PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPOLOČENSKÉ KOMUNIKAČNÉ PROSTRIEDKY: *Communio et progressio*. In: AAS, 63, 1971, čl. 11.

⁶ PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPOLOČENSKÉ KOMUNIKAČNÉ PROSTRIEDKY: *Aetatis novae*, 1992, čl. 6

žívať toto stále neohraničené oznamovanie sa zmerujúcej Božej lásky tvorivým spôsobom. Má to vyjadriť v slovách nádeje a v skutkoch lásky.

Toto teologické zdôvodnenie nám dáva odpoveď na otázku: prečo sa kresťan a aj teológ má zapodievať masmediálnou komunikáciou. Komunikácia nie je totiž len šikovná schopnosť niektorých kňazov a katechétov presviedčať iných, ani to nie je len pedagogická metodika na udržanie pozornosti, ale podstatná vlastnosť cirkevnej činnosti.

Dôsledkom takéhoto chápania masmédií je aj ich hodnotenie. Podľa *Communio et progressio* čl. 12 Cirkev pokladá spoločenské komunikačné prostriedky za „Božou prozreteľnosťou dané prostriedky na rozvíjanie vzájomnosti ľudí počas ich pozemského putovania. Je si totiž vedomá toho, že musí svoje poslanstvo oznamovať spôsobom, primeraným príslušnej epoche a kultúram jednotlivých národov a etník“. Hoci v televízii sú niekedy „čertove obrázky“ – ako kedysi vraveli horliví kazatelia – napriek tomu ju máme využívať, lebo magistérium nás uisťuje o tom, že Cirkev vidí v spoločenských komunikačných prostriedkoch Božie dary (*Aetatis novae*, čl. 22).

Záver

Poznanie dejín internetu a postoja Cirkvi k masmédiám by nás malo viesť k zámeru: využívať tento mocný prostriedok aj na evanjelizáciu, aby – ako píše Ján Pavol II. v spomínanom poslanstve – bolo možné vidieť a počuť Kristovu tvár z internetu. Toto urobí internet skutočne ľudským priestorom. *Lebo tam kde niet miesta pre Krista, nie je miesta ani pre človeka*. A naopak: kde je miesto pre Krista, je život ľudskej a perspektívny.

Recenzie

MOUNCE, William D.: *Basics of Biblical Greek. Učebnica, pracovný zošit a CD-ROM.* Zondervan Michigan 1999, 457 s.

Jozefa ARTIMOVÁ

Klasické jazyky – latinčina, gréčtina či hebrejčina sa u nás už akosi zo zvyku netešia veľkej obľube. Hoci v dávnejšej minulosti tvorili pevnú súčasť učebných osnov reálnych gymnázií, na Slovensku nikdy nebol dostatok pôvodných, slovenskými autormi napísaných učebníc, klasická grécka ani latinská literatúra sa veľmi nečítala ani neprekladala. Keď sa v päťdesiatych rokoch tieto jazyky podarilo definitívne vyhnúť zo škôl, klasické humanistické vzdelanie nadobro stratilo opodstatnenie a dnes sa mu venuje minimálna pozornosť.

Študenti radšej dajú prednosť „živým“ jazykom a aj to malé percento populácie (medici, právnici či teológovia), ktoré je donútené zoznámiť sa so základmi klasických jazykov sa po niekoľkých hodinách štúdia zvyčajne so znechutením vzdá. Dôvodov je viacero, no nedostatok vhodných učebníc je snáď najzávažnejším z nich. Ak neberieme do úvahy skriptá zamerané na odbornú terminológiu či dnes už takmer nepoužiteľnú, Španárovu učebnicu latinského jazyka pre stredné školy, možno povedať, že na Slovensku pôvodných učebníc z latinčiny, starogréčtiny a hebrejčiny vlastne niet. Už v Českej republike je situácia omnoho lepšia. Od roku 1989 tam vyšlo niekoľko pôvodných a viacero prekladov učebných materiálov zo všetkých týchto jazykov. Vo svete je dianie v tejto oblasti omnoho živšie a v tejto oblasti sa neustále niečo vydáva.

Keď sa Wiliam D. Mounce v predslove k svojej *Basics of Biblical Greek* prihovára čitateľovi, píše: „Na trhu (v anglicky hovoriacich krajinách) je dnes taký široký výber gramatík biblickej gréčtiny pre začiatočníkov, že považujem za vhodné odôvodniť, prečo treba vydať ešte aj tú moju.“ A keď pokračuje tvrdením, že nenapísal novú učebnicu „len preto, aby bola iná, ale preto, ... aby sa učenie biblickej gréčtiny stalo čo najjednoduchším a študentovi prinieslo čo najviac úžitku a zábavy“, vôbec neklame. Jeho *Basics of Biblical Greek* je naozaj výnimočnou učebnicou.

V čom spočíva jej výnimočnosť? Väčšina existujúcich učebníc používa buď indukčnú alebo dedukčnú metódu. Dedukčné gramatiky bývajú síce systematické vo výklade, čím umožňujú študentovi lepšie pochopiť celkovú štruktúru jazyka, no dôrazom na mechanické učenie sú úplne v rozpore s procesmi, ktorými sa jazyky učíme prirodzeným spôsobom (do tejto skupiny spadá väčšina u nás dostupných učebníc, vrátane tých, ktoré sú napísané alebo preložené do češtiny).

Gramatiky využívajúce indukčné metódy sa snažia študentovi čo najskôr sprístupniť cudzojazyčný text, ich nedostatkom je však útržkovitosť, akým sa vykladá gramatické učivo. Mounce sa v svojej knihe snaží uplatniť pozitívne stránky oboch prístupov – jeho učebnica je dedukčívna vo výklade, ale indukčívna v spôsobe, akým buduje študentove gramatické vedomosti. Ďalšou zvláštnosťou tejto učebnice je, že k učeniu biblickej gréčtiny nepristupuje ako k nejakému intelektuálskemu rozmaru, ale snaží sa z neho urobiť prostriedok pastorácie. Študent sa učí jazyk Nového Zákona preto, aby lepšie porozumel Božiemu slovu a mohol túto svoju znalosť zdieľať s okolím. Nemá to byť vedomosť, ktorú hneď po skúške zabudne, ale skôr znalosť, ktorú bude s radosťou rozvíjať aj neskôr.

Študenti pristupujú k učeniu sa starogréčtiny či jej mladšieho variantu – biblickej gréčtiny, s rozdielnymi očakávaniami i rozdielnymi znalosťami gramatiky. Z ich počiatočného entuziazmu sa neraz v priebehu semestra stane nezmieriteľný odpor k tomuto nádhernému jazyku. Mounce sa tomu snaží predísť a svojho žiaka ustavične povzbudzuje: 1) študent sa zakaždým dozvie, nielen to, čo by sa v danej lekcii mal naučiť, ale aj to, prečo sa to má naučiť; 2) učí sa len to, čo je pre neho v danom štádiu nevyhnutné a zložité koncepty sú odsunuté na neskôr; 3) všetky cvičenia sú priamo z biblického textu a už po prvej lekcii je za svoju námahu odmenený tým, že pozná časť Svätého Písma v origináli; 4) pri každom slovíčku, ktoré sa žiak naučí, je uvedená jeho frekvencia v biblickom texte – jedna vec je totiž naučiť sa, čo znamená grécke και (spojka a), no fakt, že táto spojka sa v texte nachádza celkom 9 164-krát rozhodne študenta motivuje k tomu, aby sa ju naučil; 5) ak je to možné, pri novom slovíčku sa v poznámke uvádzajú doplnkové informácie obsahujúce slová od neho odvodené, gramatické či prekladateľské poznámky, odkazy na prehľadné gramatické tabuľky v závere učebnice a ďalšie pomôcky; 6) lekcia vždy začína exegetickým úvodom, v ktorom sa študent dozvie množstvo sekundárnych informácií, ktoré sú späté s gramatickým učivom príslušnej lekcie.

Mnohé učebnice automaticky rátaajú s tým, že študent ovláda gramatiku rodného jazyka, rozumie lingvistickým termínom i konceptom, ktoré sú za nimi ukryté. Prax však dokazuje, že opak je pravdou. Väčšina študentov prichádza na vysokú školu s minimálnymi znalosťami materinského jazyka, mnohí nedokážu vo vete nájsť podmet či prísudok, problémom býva aj určovanie slovných druhov. Kým študenti majú šancu, že im učiteľ vysvetlí aj učivo, ktoré by dávno mali ovládať, samouk je často vydaný napospas nezrozumiteľne podanému výkladu a len zriedkakto má takú výdrž, že dokáže tieto príkoria prekonať.

Mounceho *Basics of Biblical Greek* naopak nepredpokladá, že študent má lingvistické vzdelanie. Veľakrát je možno vo výklade rozvláčna, ale ak sú vám rozoberané gramatické koncepty známe, môžete ich pokojne vynechať a sústrediť sa na iné. V mnohých lekciiach je totiž doplnkové učivo pre šikovnejších študentov. Grécka gramatika je najskôr vždy vysvetlená na príklade z angličtiny – študent preto nemusí strácať čas tým, že sa ku gréckym konceptom snaží nájsť anglické ekvivalenty, urobil to autor. A tak učebnica zahŕňa osobitné vysvetľujúce lekcie: dve sa týkajú základných rozdielov medzi gréckym a anglickým jazykom, ďalej je tam úvod k anglickým podstatným menám, k anglickým slovesám a participiám.

William D. Mounce sa rozhodol, že svojho študenta najskôr naučí pracovať s menným systémom (podstatné a prídavné mená, zámená), spojkami a predložkami. Aj keď sa tento prístup môže mnohým zdať zvláštny, má svoje opodstatnenie. Učenie sa menného i slovesného systému je takto jednoduchšie. Podstatné mená a ostatné menné tvary možno takto zvládnuť za oveľa kratší čas a než sa študent dostane k štúdiu slovesa, má aj pomerne veľkú slovnú zásobu. Aj posledné sociolingvistické výskumy detskej reči ukazujú, že je oveľa prirodzenejšie naučiť sa najskôr menný a až neskôr slovesný systém. Keďže v cvičeniach sa pracuje s biblickým textom a slovesu sa nedá vyhnúť, študent je už v úvodných lekciiach oboznámený aj so základnými tvarmi slovesa byť. Všetky ostatné slovesá vyskytujúce sa v cvičeniach sú v prvých 14-tich lekciiach preložené v zátvorke priamo v texte.

Na naše pomery je pre výučbu klasických jazykov veľmi neobvyčajné doplniť učebnicu aj inými pomôckami. Súčasťou Mounceho učebnice je nielen pracovný zošit s cvičeniami, opakovacími lekciami a testmi, ale aj CD-ROM, pomocou ktorého si možno precvičiť znalosti slovnej zásoby a nacvičiť určovanie jednotlivých gramatických tvarov. Okrem toho sú súčasťou učebnice prehľadné gramatické tabuľky, slovník,

vecný index a niektoré alternatívne paradigmy. K textu patria aj dva zoznamy: 1) zoznam všetkých slovies, ktoré sa v Novom Zákone vyskytujú viac ako päťdesiatkrát spolu so základnými tvarmi v prítomnom a budúcom čase a aktívnym i pasívnym tvarom aoristu a perfekta; 2) zoznam všetkých slov, ktoré sa v biblickom texte vyskytujú viac ako päťdesiatkrát. Osobitne sa k učebnici predávajú aj audiokazety a tzv. učiteľský balíček. Okrem toho sa vydavateľova internetová stránka neustále inovuje a učiteľ aj žiak na nej môžu nájsť ďalšie doplnkové materiály.

Hlavným zámerom Mounceho učebnice bolo pripraviť text, „ktorý študentovi pomôže lepšie pochopiť biblický text“, ktorý zvyčajne pozná iba v preklade. Je to jazyk, ktorý kedysi bežní ľudia používali v súkromných listoch i v každodennom styku. A Boh použil práve tento jazyk, aby nám v ňom zjavil svoje pravdy. Nebol to jazyk, ktorý by patril len tým vzdelaným, ale jazyk, ktorý ovládali všetci – možno by sme sa s pomocou Mounceho učebnice mali pokúsiť o to isté.

WILT, Timothy (ed.): *Bible Translation: Frames of Reference*. Manchester : St. Jerome Publishing, 2003, 294 s.

Jozefa ARTIMOVÁ

Prostredníctvom autorov Starého Zákona prehovoril Boh po hebrejsky, v jazyku, ktorému jeho ľud rozumel najlepšie. O niečo neskôr, v Novom Zákone, zasa použil gréčtinu, najrozšírenejší jazyk prvého storočia nášho letopočtu. Dnes sa tiež môže miliónom ľudí po celom svete prihovárať v ich materinskom jazyku – a to vďaka prekladom a prekladateľom. Ak sa túžite bližšie zoznámiť s podivuhodným svetom jazykov a kultúr, ktoré sa v nich odrážajú, potom je súbor textov, ktoré Timothy Wilt zredigoval do knihy s názvom *Bible Translation: Frames of Reference*, určený práve vám. Vraj nie ste v danej oblasti vôbec doma? Nevadí. Príspevky v tejto knihe sa orientujú na čitateľa neodborníka, snažia sa ho zorientovať v hlavných teóriách a trendoch, v sekundárnej literatúre i ďalších pomôckach z oblasti biblického prekladu tak, aby mu pomohli pochopiť, čo vlastne znamená prekladať biblický text.

Ako to všetko bolo, sa v krátkom historickom úvode snažia naznačiť Aloo Osotsi Mojola a Ernst Wendland. Podstatnú časť štúdie venujú ére tzv. *dynamickej ekvivalencie*, v ktorej dôležitú rolu zohral Eugéne Nida. Hoci uznávajú Nidovu prekladateľskú výnimočnosť a oceňujú jeho snahy preložiť biblický text tak, aby mu „rozumeli aj neveriaci“, poukazujú aj slabé miesta jeho vedeckého prístupu. Mojolove výhrady sa týkajú predovšetkým komunikačného modelu, ktorý Nida s Taberom predstavili v knihe *The Theory and Practice of Translation* (1969), a ktorý až do 80-tych rokov aj veľmi „tvrdohlavo“ presadzovali. Nida veril, že použitím „správnej“ metódy je možné dospieť k ideálnemu prekladu. Tieto predstavy sú dnes prekonané a Mojola konštatuje, „že načúvať rozličným názorom na preklad a prekladanie je oveľa múdrejšie, než sa snažiť presadzovať jeden špecifický postoj či jediný správny prístup“.

Len čo dočítate Mojolovu štúdiu, predstaví vám Timothy Wilt komunikačný model, ktorý sa od Nidovho vo všeličom líši. Nida s Taberom predpokladali, že je možné dospieť k jedinej konečnej a správnej verzii prekladu. Úlohou prekladateľa teda bolo nájsť najbližší možný ekvivalent v jeho rodnom jazyku – v prvom rade z hľadiska významu a sekundárne aj z hľadiska štýlu. Nidovi odporcovia poukazovali na fakt, že k „čistému“, objektívnemu významu cudozjazyčného textu nikdy nebudeme mať prístup, a preto nebude možné nájsť niečo, čo možno pokladať za najbližší prirodzený ekvivalent.

Wilt v svojej štúdií prekladateľa tiež predstavuje ako sprostredkovateľa. No nie iba ako sprostredkovateľa významu či štýlu, ale aj ako prostredníka medzi rozličnými komunitami, ktoré sa na preklade biblického textu podieľajú, alebo k nemu nejakým spôsobom prispievajú (editori, vydavатели, publikum – sekulárne či patriace k nejakému vierovyznaniu, akademická obec, cirkevný dozor...). Ako tvrdí Wilt, práve podľa ich “záujmov” prekladateľ nakoniec zvolí určitý jazykový register, ktorý sa pri preklade použije; spôsob, akým sa bude pristupovať k prekladu figuratívnych častí textu i k kľúčovým termínom; rozhodne o tom, ako preložiť formy zdvorilostného vyjadrovania či iné problematické časti pôvodného textu.

Tretia kapitola je hlavne pre tých, čo sa zaujímajú o vzťahy medzi jazykom a kultúrou. Robert Bascom v nej čitateľom najskôr pútavo predstaví dve knihy: Katanovu *Translating Cultures* (1999) a Lakoffovu *Women, Fire and Dangerous Things* (1987). Obe knihy sa venujú štúdiu toho, ako ľudia kategorizujú svoju skúsenosť so svetom, ktorý ich obklopuje, ako kultúra, do ktorej sme sa narodili a vyrástli v nej formuje naše chápanie lexikálnych jednotiek a vzťahov medzi nimi. Prekladateľ by mal mať stále na mysli, že pôvodný jazyk a jazyk, do ktorého sa prekladá nie sú jedno a vedieť rozoznať, v čom sa líšia a v čom podobajú. Uvedomili ste si niekedy, že keď sa povie *večer*, pre niekoho to môže znamenať osem hodín večer, pre iného jednoducho čas, keď je už tma? Chápu čas a vyjadrenia s ním spojené rovnako ako my aj obyvatelia Aljašky? Ste si istí, že Indonézanom sa pri slovách ako *brána*, *figový list* či *chlieb* vybaví v mysli tie isté ideálne obrazy ako vám?

Bascom znovu upozorňuje, že všetky kultúry si budujú vlastné, hoci tým našim neraz podobné, mentálne mapy sveta. Častokrát je preto veľmi náročné ba až nemožné sprostredkovať významy z jedného jazyka do druhého. Vnútorne významy schované za explicitnými vyjadreniami totiž veľakrát ani nie je v našich silách odhaliť. Môžeme však byť ostražitejší a pozornejší, aspoň text Roberta Bascoma vo vás tento pocit nepochybne zanechá.

Výzvy sprostredkovať Slovo Božie aj iným kultúram, spolu so širokou škálou prostriedkov a spôsobov ako tieto výzvy naplniť, sú obsahom ďalšej kapitoly. Ronald Ross v nej podrobne rozoberá, aký vývoj za posledných päťdesiat rokov prekonalí lingvistické disciplíny a ako je možné výtobytky týchto vied aplikovať pri preklade. V minulom storočí sa objavovali čoraz sofistikovanejšie spôsoby lingvistickej analýzy a to na všetkých úrovniach jazyka – vo fonetike, fonológii, morfológii, lexikológii, syntaxi a štylistike. V posledných desaťročiach zasa prišli na svet také disciplíny ako jazyková typológia, pragmatika, sociolingvistika či textová analýza a na prácu prekladateľov mali obrovský dosah. Pomocou nich sa podarilo lepšie pochopiť zmysel textu, čo ovplyvnilo aj jeho preklad. Ross nenechá nikoho na pochybách, že dôkladné štúdium jazykovedy a gramatiky je nevyhnutné. Bez ohľadu na prekladateľov talent či intuíciu, zostáva jeho schopnosť detailne analyzovať prekladaný text a zväziť varianty, ktoré sa mu ponúkajú, stále jeho najdôležitejšou zručnosťou.

Všetky dostupné pomôcky pre analýzu, porozumenie a interpretáciu oboch biblických jazykov spísal Gramham Ogden v štúdií nazvanej *Biblical studies and Bible translation*, čím pripravil kvalitnú bibliografiu. Okrem bežných lexikografických pomôcok spomína aj prekladacie programy *Paratext* a *Translator's Workplace* a venuje sa aj novším trendom v interpretovaní biblického textu. Patria k nim tzv. *reader-response* kritizmus, feministická interpretácia textu, interkultúrne interpretácie či postkoloniálne štúdie. Ogden si uvedomuje, že historický kontext, sociálne zázemie, pohlavie, rasa či spoločenská trieda interpretátora biblického textu môžu podobu jeho prekladu výrazne ovplyvniť.

Hoci v knihe posledná, nemenej impozantná je aj práca Ernsta Wendlanda. Text sa

pokúša prezentovať ďalší z možných prístupov k prekladaniu biblických textov. Wendland sa snaží integrovať rozličné prístupy a povzbudiť nás k tomu, aby sme všade tam, kde je to možné, pristupovali k prekladu Písma ako k prekladu umeleckého textu. Na skutočnosť, že niektoré časti biblického textu majú i umelecké kvality sa totiž veľakrát zabúda, čím celý preklad trpí. Niekedy sú naopak i texty právneho charakteru preložené ako beletria. Pre Wendlanda je teda veľmi dôležité odhadnúť žánr pôvodného textu a podľa toho prispôbiť aj jazyk prekladu.

Na záver ešte spomeňme vydavateľstvo, v ktorom táto skvelá knižka vyšla. St. Jerome Publishing vydalo svoju prvú publikáciu v roku 1995. Bol ňou časopis *The Translator*. Odvtedy sa radí k najdôležitejším vydavateľom literatúry o preklade a prekladaní a pritiaхло na seba pozornosť čitateľov po celom svete. Ak sa rozhodnete prečítať si ich knihu *Bible Translation: Frames of Reference*, môžete k tomuto medzinárodnému publiku patriť aj vy.

STANČEK, Lubomír: *Porozumieť' misiológiu*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2003, 113 s.

Anton FABIAN

Viera zosilnieva, keď sa podáva ďalej. Preto Druhý vatikánsky koncil v dekrétu venovanom misijnej činnosti cirkvi *Ad gentes* (1965) učí: „Kňazi nech rozrucujú a udržujú medzi veriacimi horlivosť za šírenie evanjelia vo svete, poučujú ich katechézami a kázňami o povinnosti Cirkvi zvestovať Krista pohanom, upozorňujú kresťanské rodiny na potrebu a česť pestovať misijné povolania...oduševňujú za misie mládež katolíckych škôl a organizácií, aby sa z jej radov regrutovali budúci zvestovatelia evanjelia. Nech učia veriacich modliť sa za misie a nech sa nehanbia prosiť ich o almužnu, stanúc sa takto akoby žobrákmi pre Krista a pre spásu duší.”

Túto výzvu naplňa publikácia Lubomíra Stančeka „Porozumieť' misiológiu”. Autor v nej v devätnástich častiach venuje pozornosť náuke Cirkvi o misiách. V posledných desaťročiach sa misiológia stala teologickou disciplínou, ktorá sa prednáša na fakultách. Poznanie termínov, definícií, prameňov, metód, cieľov, prostriedkov aj prekážok misií vyžaduje nové a aktualizované príručky pre rozvoj tejto disciplíny. Hoci je publikácia teoretická, poukazuje aj na mnoho praktických stránok misií a podnecuje k činnosti organizačnej a vzdelávacej. Kniha prezrádza kvalifikovanosť autora pre takúto činnosť nielen preto, že misiológiu prednášal, ale aj preto, že je spirituálne zakorenený v Misijnej kongregácii sv. Vincenta de Paul, ľudovo nazývanej lazaristi.

Kniha vychádza z náuky Cirkvi. V novom Katechizme, v článku 850 sa píše: Pánov misijný príkaz má svoj pôvod vo večnej láske Najsvätejšej Trojice: putujúca Cirkev je svojou povahou misionárska, lebo má svoj pôvod v poslaní Syna a v poslaní Ducha Svätého podľa plánu Boha Otca. Konečným cieľom misií nie je nič iné, ako dať ľuďom účasť na spoločenstve, ktoré je medzi Otcom a Synom v ich Duchu lásky.”

Lubomír Stanček zaujímavovo vysvetľuje model misijnej činnosti na kázani sv. Pavla v Aténach na Areopagu (porov. Sk 17, 22) Píše: „Areopag bola stavba, ktorá mala kruhový tvar a vyznačovala sa tým, že ak niekto niečo povedal, všetci prítomní počuli rovnako. Tento dômyselný spôsob stavieb je dodnes neprekonaný. Areopagom dnešnej doby je predovšetkým svet komunikačných prostriedkov.” (str. 11) Logicky z toho vyplýva potrebnosť zapojiť do služby šírenia evanjelia masmédiá.

V tejto súvislosti sa často kladie otázka: či sa šírením evanjelia nepotláča pôvodná kultúra určitého národa a či sa takto nevnučuje istý európsky model myslenia. Stanček

rieši túto otázku odvolávaním sa na Jána Pavla II. a jeho *Redemptoris missio*. "Na poli dialógu sa otvára rozsiahly priestor, ktorý nadobúda rozličné formy a prejavy, od výmeny názorov medzi jednotlivými odborníkmi náboženských tradícií až po spoluprácu pri zachovaní náboženských hodnôt, ktoré ľudstvo vlastní." Je potrebné prijať názory druhého, neprejavovať falošnú mierumilovnosť a rozlíšiť, čo je medzi náboženstvami rozdielne a čo spoločné.

Na Slovensku mnohé farnosti majú kontakt na Pápežské misijné dielo, odoberajú časopis "Hlasy z domova a misií" a kupujú misijné kalendáre. Existujú rôzne formy pomoci zahraničným misiám: Dobrá novina, benefičné koncerty a akadémie, zbierky pre Ukrajinu, Afriku (poštové známky, hygienické potreby, lieky, zdravotnícky materiál, hračky, šatstvo atď.). Misijnú aktivitu by zintenzívnilo pozývanie misionárov na besedy, premietanie filmov o misijnej práci, propagácia na nástenkách a nachádzanie sponzorov. Bolo by vhodné už u detí vzbudzovať solidaritu s núdznymi a dospelým pripomínať, že aj laici sú misionármi vo svojom prostredí. Rovnako dôležité je napomáhať misiám spoločnou modlitbou (angažovať ružencové bratstvá) a modliť sa za misijné povolania.

Čím bude podobných teoretických publikácií ako „Porozumieť misiológii“ viac, tým efektívnejšia bude aj praktická pomoc misiám v našom prostredí. Nik, kto verí v Krista, sa nemôže vyhnúť povinnosti apoštolovať. Byť kresťanom, znamená podeliť sa nielen o svoju vieru, ale aj s vlastným krajcom chleba, povedať dobré slovo, modliť sa za iných, byť solidárny a konať mnoho iných vecí, ktoré hovoria o láske. Kto si otvorí srdce aj ruky, ten svedčí o Kristovi.

BERTA, Marián: *Aj trnité životy prinášajú ruže*. Prešov : VVM, 2003, 191 s.

Anton FABIAN

V posledných desaťročiach pozorujeme nové spoločenské javy: predmanželské sploženie mladých ľudí, rozvodovosť, legalizáciu homosexuálnych manželstiev, problém eutanázie, interupcie, atď. Mladí ľudia si o manželstve a iných vážnych životných otázkach vytvárajú úsudky podľa názorov filmových a športových hviezd v časopisoch. Všetky tieto skutočnosti svojím spôsobom naštrbujú ľudské hodnoty a stáročné cirkevné zvyky i predpisy. Nutne vyvolávajú otázky, ktoré si Cirkev kladie a hľadá na ne odpoveď. Mladí teológovia, doktorandi z katolíckych univerzít sú v duchu inštrukcií *Ex corde Ecclesiae* a *Sapientia Christiana* vyzývaní, aby sa vo svojom výskume zaoberali týmito novými javmi a hľadali na ne odpoveď v súlade s kresťanskou vierou a náukou cirkevného magistéria. Publikácia Mariána Bertu *Aj trnité životy prinášajú ruže* je aktuálnou reakciou a naplnením spomínanej výzvy.

Autor je známy svojou angažovanosťou v pastorácii mládeže v Košiciach v rokoch 1995 – 1997, pri organizovaní celoslovenského stretnutia mládeže, čo postupne viedlo k inštitucionalizácii Univerzitného pastoračného centra. V súčasnosti pracuje na fare v Nemecku, vo Frankfurte n. M., kde miestny biskup Franz Kamphaus jeho pôsobenie na slovenskej misii hodnotí ako úspešné.

Autor – doktorand na Katolíckej univerzite v Lubline – sa zaoberal cirkevno-právnou situáciou veriacich ľudí, žijúcich v nemanželských zväzkoch v podmienkach katolíckej Cirkvi v Nemecku po Druhom vatikánskom koncile. Jasne ohraničené pole výskumu svedčí o jeho erudovanosti a schopnosti systematicky pracovať. Kladie si otázku: ako pomôcť ľuďom dnešnej doby, ktorí sa ocitli v komplikovanej životnej situácii, keď sa im rozpadlo manželstvo, stali sa vylúčenými zo svätého prijímania a spove-

de, alebo keď uzavreli nový zväzok iba civilne a v duši cítia nespokojnosť s postojom Cirkvi k ich rozhodnutiu.

Publikácia ponúka v prvej časti analýzu doby, v ktorej žijeme: na jednej strane túžbu po láske a na strane druhej odmietanie manželstva ako inštitúcie, nárast rozvodovosti, kultúrny relativizmus vzhľadom na manželstvo a formy spoluzitia „kvazimanželského“. Ďalej rozvíja biblickú náuku na tému muža a ženy a opisuje aj podstatné úlohy kresťanskej rodiny vo svetle cirkevných dokumentov: Casti Connubii 1930, Gaudium et Spes 1965, Humanae Vitae 1968, Familiaris Consortio 1982, a Katechizmu katolíckej cirkvi 1997. Prvú časť uzatvára opis predpisov Kódexu kanonického práva z roku 1917 a 1983 o osobách, žijúcich v nemanželských zväzkoch ako aj kanonické i dušpastierske sankcie voči nim, spolu s vyjadrením nemeckých biskupských konferencií k otázke uzavretia manželstva rozvedených osôb.

V druhej časti sa zaoberá možnosťami farského spoločenstva a jeho zodpovednosťou za rodinu, popri ohraničeniach, ktoré platia v súčasnosti voči rozvedeným a znovu zosobášeným. Predkladá stanovisko spoločnej synody nemeckých biskupov 1975 – 1984, ako aj diecéznych synod v Rottenburg–Stuttgart 1986, Hildesheim 1989 a Augsburg 1990. V tejto oblasti sa považujú za dôležité aj pastierske listy. Autor vybral spomedzi mnohých diecézu Mainz a pastiersky list diecézneho biskupa, kardinála Lehmana z roku 1984.

V tretej časti hovorí o danej problematike z pohľadu dušpastierskej služby. Po analýze sakramentálnosti manželstva a možnostiach získania povolenia pre pristupovanie k Eucharistii sa zaoberá zodpovednosťou farára a pomocou, ktorú v tejto oblasti môžu dať morálni teológovia a cirkevní právnici. Posledná kapitola výstižne hovorí o pastoračnom sprevádzaní namiesto zámeru riešiť problém (keďže problém rozvedených je veľakrát neriešiteľný, ale sprevádzanie je možné) a o organizácii a cieľoch manželskej formácie.

Hoci publikácia Mariána Bertu *Aj trnisté životy prinášajú ruže* opisuje nemecké prostredie, je veľmi užitočná aj pre Slovensko. Rozvodovosť a predmanželské spoluzitie nie je totiž len nemecký fenomén. Je to skutočnosť známa aj na Slovensku. V Nemecku je však viac rozpracované pastoračné sprevádzanie, ktoré sa aplikuje aj pri sviatosti zmierenia a Eucharistie. Na Slovensku v prípade rozvedených má spovedník povinnosť upozorniť kajúcnika na potrebu povolenia od miestneho biskupa. V Nemecku a mnohých iných krajinách kajúcnik toto povolenie nepotrebuje.

Publikácia *Aj trnisté životy prinášajú ruže* pomáha zorientovať sa v hľadaní odpovede na večné otázky človeka o manželskom šťastí. Svojich čitateľov nájde medzi všetkými, ktorí sa zaujímajú o manželstvo a rodinu, ako aj medzi pracovníkmi v cirkevných tribunáloch, alebo medzi pastoračnými asistentmi, ktorí pripravujú mladých ľudí na prijatie sviatosti manželstva.

DROBNIAK, Gabriel, *ThDr. Ján Andraščík. Kapušany pri Prešove : Bens 2003, ISBN 80-88998-51-4, 108 s.*

Jozef JURKO

V škole sme o ňom počúvali – bol to osvetový pracovník a národný buditeľ. Osobne si nepamätám, že by bol niekto o ňom povedal, že bol kňazom a bardejovským farárom. Ak sa pýtame tých, ktorí chodia do školy a učia sa národné dejiny alebo slovenskú literatúru, čo vedia o ňom, pridávajú k týmto dvom označeniam z čias totality ešte – človek sociálne cítiaci s ľudom, ale nič viac. Ostávajú prekvapení, keď im poviete, že bol kato-

lickým kňazom a bardejovským farárom. V knihách o tejto osobnosti sa jeho internácia do väznice v poľskom meste Tarnov interpretovala politickým lavírovaním. Nikde sa ale nepíše o tom, že trpel ako kňaz, ktorý sa postavil na obranu mravného princípu. Udali ho hurbanovskí poddôstojníci, ktorí sa mu pomstili za prekazený čin znásilnenia.

Košická arcidiecéza sa pripravuje na 200. výročie svojho vzniku. Medzi vynikajúce osobnosti tejto histórie patrí aj ThDr. Ján Andraščík, bardejovský farár. K 150. výročiu jeho smrti, ktoré sme si pripomenuli 24. decembra 2003, bola vydaná publikácia Ing. Gabriela Drobniaka s názvom ThDr. Ján Andraščík. Autor vydal už niekoľko článkov o tejto významnej osobnosti bardejovskej farnosti, na základe svojho bádania v archívoch a knižniciach. Jeho viacročné úsilie o ucelený Andraščíkov životopis mohlo uzrieť svetlo sveta práve pri tomto okrúhlym jubileu.

Kniha približuje matričné záznamy, študijné roky, úlohu vychovávateľa, i jeho výnimočné nadanie na zvládnutie cudzích rečí. Ovládal ich osem a k tomu ešte biblické jazyky. Autor popisuje jeho voľbu za farára a jeho krížovú cestu v bardejovskej farnosti pri stavbe fary, ktorú patrón – mesto Bardejov – veľmi zdĺhavo realizoval. Ťažké roky hladomoru, zúfalstvo a žiaľ vyúsťujúce do pitia pálenky ho viedli k zakladaniu spolkov striezlivosti a k napísaniu hry Šenk palenčený. Autor uvádza ohlasy k tejto výchovnej hre, ktorá sa dostávala do stále väčšej pozornosti u jednoduchého ľudu, ale aj u slovenskej inteligencie, a ktorá napomáhala pri zakladaní spolkov striezlivosti a mravnej obrode. V revolučnom roku 1849, v ktorom sa Andraščík dostáva do väzenia v poľskom Tarnove, približuje sa úsilie o prepustenie Andraščíka i jeho odmietnutie v Bardejove s následnými krokmi rezignácie. Zachovaná korešpondencia poukazuje na zmýšľanie Andraščíka o svojom diele.

Uprostred knihy je niekoľko záberov približujúcich miesta Andraščíkovho pobytu a tiež rukopisné záznamy. Nasleduje satirická hra Šenk palenčený a slovník menej známych slov uzatvára stošesť stranovú publikáciu, ktorá bola vydaná z iniciatívy Rímskokatolíckej farnosti sv. Egídia v Bardejove pri príležitosti 150. výročia smrti ThDr. Jána Andraščíka.

Ing. Gabriel Drobniak publikoval aj vo farskom dvojtýždenníku Mozaika. História Rímskokatolíckej farnosti 19. a 20. storočia má dobre preštudovanú a možno dúfať, že k tejto publikácii pribudne tiež aj história farnosti za posledných 200 rokov.

Tento medailón, ktorý zapadá do dvestoročnej mozaiky Košickej arcidiecézy, najlepšie uzavrá jeho slová: „Bardejovská farnosť, Mesto Bardejov, Košická arcidiecéza i celý šarišský región môžu byť hrdí na svojho nezabudnuteľného kňaza, učiteľa, ľudomila a vychovávateľa ľudu, ktorý naplnil svoje životné krédo: zotrvať s citmi svojho ľudu!”

HARČAR, Anton: *Žil som v Košiciach*. Bratislava : Lúč, 2003, ISBN 80-7114-439-8, 520 s.

Peter ZUBKO

Čerstvý deväťdesiatnik a muž sviežej a jasnej mysle – to je pápežský prelát Anton Harčar. Jeho čipernosť je obdivuhodná a príkladný je aj jeho postoj k minulosti. A. Harčar napísal svoje pamäte, čím splnil nielen svoju dávnu túžbu, ale aj želanie nás mladších, aby nám táto osobnosť Košíc a košického presbytéria poodhalila svoju osobnú históriu. Kvôli tomu si pred niekoľkými rokmi A. Harčar kúpil osobný počítač a naučil sa s ním pracovať. V závere roka 2003 napokon vyšla jeho 520-stránková kniha s príznačným názvom *Žil som v Košiciach*. Autor bol totiž svedkom kultúrneho, národnostného, politického a cirkevného života najväčšieho mesta východného Slovenska.

Kniha má dve časti – dej prvej sa začína odvíjať v rodných Močidl'anoch blízko Sabinova a pokračuje cez školské a seminárne roky v Košiciach a Innsbrucku, odkiaľ sa vracia do Košíc, kde pôsobí najmä pri Slovenskom katolíckom kruhu a medzi Slovákmi, ale aj ako profesor v kňazskom seminári až do maďarskej okupácie. Na výslovné želanie biskupa Jozefa Čárskeho ostáva v Košiciach aj počas vojny.

Druhá časť knihy sa začína písať rokom 1945. Život v Košiciach sa vracia do predvojnových koľají, kým sa k moci nedostane vláda lži a klamstiev. Človek takého formátu ako A. Harčar nemohol zostať tam, kde pôsobil dovtedy, okúsil väzenie a potom sa začína jeho vyhnanstvo mimo Košíc na vtedy najzapadlejších farnostiach Košickej diecézy – v Lipovciach, Nižnom Slavkove, Veľkej Lodine, Nováčanoch. Okrem toho viedol ešte od čias biskupa J. Čárskeho diecézny súdny tribunál až do 90. rokov 20. storočia. V roku 1980 A. Harčar odišiel na dôchodok do Košíc, kde žije dodnes.

Celá kniha je osobnou výpoveďou preklenujúcou takmer storočné obdobie, no na mnohých miestach presahuje osobné spomienky. Aj tých je síce dosť a pekne vidno napr. tajomstvo dlhovekosti – starostlivosť o svoje zdravie a veľkú chuť žiť, ale mnohokrát sú to jedinečné dejiny kultúry a kultúrnosti, do ktorých neraz zasiahol sám autor. Kniha sa rozhodne radí k najvýznamnejším dielam memoárového charakteru na Slovensku, veď je to skutočný príbeh zo života jedného z nás.

ČIŽMÁR, Marián: *Kalazanského Zbožné školy v Sabinove. Príspevok k dejinám piaristov v Sabinove (1739 – 1922)*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. ISBN 80-7165-299-7, 300 s.

Peter SEDLÁK

V dejinách cirkevného školstva na Slovensku zohrali piaristi nenahraditeľnú úlohu. Pokiaľ jezuiti viedli stredné školy a univerzity v Tmave a Košiciach, piaristi od založenia prvého kolégia v Podolínci v roku 1642, riadili nižšie a stredné školy. Ich gymnáziá v Trenčíne, Svätom Jure, Banskej Štiavnici, Brezne, Nitre, Prievidzi a Podolínci boli školami s vynikajúcou povestou nielen v Uhorsku.

Zásluhou grófa Štefana Dessewffyho, mestskej rady a provinciála Konštantína Halápyho prišli v roku 1739 do Sabinova. Do roku 1922 tu vyvíjali takú bohatú činnosť, že ich kolégium bolo známe široko-d'aleko a študenti sem prichádzali nielen zo Sabinova a okolia, ale aj zo Sliezska, Poľska, Chorvátska a z územia dnešného Maďarska činnosť piaristov nezastavili ani osvietenské zákony za čias vlády Márie Terézie a Jozefa II. Tieto skutočnosti sa stali podnetom pre teológa a cirkevného historika Dr. M. Čižmára k napísaniu diela, ktorému dal podnadpis *Príspevok k dejinám piaristov v Sabinove (1739 – 1922)*. Ide o precízne spracované vedecké dielo z cirkevných dejín, konkrétne z monasterológie a cirkevného, resp. rehoľného školstva na Slovensku. Autor rozdelil prácu do ôsmich kapitol, aby tak podal čo najucelenejší pohľad na mnohé aspekty pôsobenia pátrov Zbožných škôl v slobodnom kráľovskom meste Sabinov. Každá kapitola je vypracovaná neobyčajne dôsledne, podopretá je kritickým materiálom archívneho charakteru a bohatou domácou i cudzojazyčnou literatúrou. Kým na začiatku predstavuje čitateľovi spätný pohľad na náboženský život v Sabinove od jeho písomne zaznamenaných počiatkov v roku 1248, už v druhej kapitole sa venuje okolnostiam príchodu piaristov do mesta. Potom predstavuje ich pedagogickú, pastoračnú a kultúrnu oblasť účinkovania. Okrem pedagogickej činnosti poskytovali študentom výchovnú službu v konvikte, ktorý zriadili v roku 1741. Študentov, okrem povinnej výučby najmä klasických jazykov, ale aj prírodovedy, filozofie a matematiky, formovali v duchovnej oblasti v Bratstve Navštívenia Panny Márie. Kultúru zrelosť získavali študenti nielen poznáva-

ním klasickej rímskej literatúry, histórie, ale aj nacvičovaním divadelných hier. Počas mnohých desaťročí prítomnosti a pôsobenia piaristov v Sabinove sa naplňali slová a želanie zakladateľa rádu, sv. Jozefa Kalazanského, aby deti a mládež boli vychovávané v zbožnosti a vede.

V 6. – 8. kapitole dielo má encyklopedický a biografický charakter, keď ponúka vzácne informácie o pedagógoch, z ktorých mnohí boli básnici, prírodovedci, historici. Tu je potrebné spomenúť aspoň Konštantína Mulaya, Michala Podhrackého, Dionýza Kubíka, Krištofa Šimu, Františka Klohammera, Michala Horvátha, Štefana Visolajského, Hieronyma Nėčeiho, Vincenta Málika. V 7. kapitole predstavuje študentov, ktorí po ukončení gymnázia študovali na európskych univerzitách a dosiahli významné spoločenské, vedecké, kultúrne a cirkevné hodnosti a postavenie. V abecednom poradí uvádza na prvom mieste známeho kňaza a pedagóga ThDr. Jána Andraščíka, ďalej maliara ikonostasov gréckokatolíckych kostolov Michala Mankoviča, historika ThDr. Karola Wagnera, kňaza a spisovateľa ICDr. Vojtecha Wicka, biskupov Štefana Fischera (Sarmár), Imricha Paludáia (Košice, Nitra), Štefana Kollarčíka (Rožňava), Augustína Roškoviáňho (Vacov, Nitra) a ďalšie významné osobnosti spoločenského a cirkevného života.

S činnosťou pátrov Zbožných škôl je neodmysliteľne spojená knižnica. Autor predstavovanej knihy uviedol v nej všetky vzácne tlače zo 16. storočia a najvýznamnejšie slovenské tlače, medzi ktorými sú diela A. Bernoláka, J. Fándlyho, M. Rešetku, ale aj preklad Sv. písma J. Palkoviča z rokov 1829 a 1832.

Predstavené 300-stránkové dielo s obrazovou a dokumentačnou prílohou je hodnotným príspevkom nielen k histórii Sabinova, katolíckeho školstva, rádu piaristov, ale je aj vzácnym doplnkom k cirkevným dejinám Slovenska. Kto má úprimnú snahu poznať pedagogickú prácu piaristov na Slovensku ako aj úroveň a význam cirkevných škôl nech otvorí a číta. Bude milo prekvapený a možno sa dozvie viac ako očakával.

Academica

Dňa 8. novembra 2003 sa v seminárnom Kostole sv. Antona Paduánskeho v Košiciach konala slávnostná inaugurácia Teologickej fakulty v Košiciach, ktorá patrí do zväzku Katolíckej univerzity v Ružomberku. Na tomto mieste prinášame priebeh záznam z tejto slávnostnej chvíle.

Mons. Alojz Tkáč, košický arcibiskup-metropolita

Homília počas sv. omše o 9.00 hod.

Žehnaj toto dielo a nás urob ochotnými a pripravenými počúvať tvoj hlas

Bratia v biskupskej službe, bratia kňazi a diakoni, rehoľníci a rehoľnice, pedagógovia, predstavitelia štátnej správy a samosprávy, bratia z kresťanských cirkví, vzácní hostia, bratia a sestry!

Odvážim sa povedať: Tento deň, táto chvíľa – sú významné! Významné pre mesto Košice. Budova Teologickej fakulty a kňazského seminára, ktorá je teraz v generálnej rekonštrukcii v strede meste, je vzácnou architektonickou pamiatkou, ktorú spravujeme a zveľaďujeme ako vzácne dedičstvo minulých generácií. Po dokončení v centre mesta bude novou kvalitou a verím, že mesto naň bude hrdé.

V akademickej oblasti Teologická fakulta je novým subjektom. A hoci nepatrí do zväzku Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, predsa vyplní určité vákuum života tejto Univerzity.

Významná chvíľa pre Košickú arcidiecézu a pre druhú, východnú provinciu, teda pre Rožňavskú a Spišskú diecézu Teologická fakulta bude novým, kvalifikovaným zdrojom teologického poznania a vzdelania. Vzácný deň pre Katolícku univerzitu! V Teologickej fakulte dostáva dušu, Božieho ducha. Ona je jej srdcom, srdcom Cirkvi. Významná chvíľa pre Cirkev na Slovensku. Pre Cyrilometodskú bohosloveckú fakultu v Bratislave nebude konkurentom, ale partnerom. Verím, že sa jej vyrovná, i keď nie časom, ale kvalitou. Bude výzvou k zdravej súťaživosti, k zvýšeniu kvality teologického výskumu. Vyslovujem želanie: Nech to nebudú len naučené formuly a definície, ale hľadanie, a to tak do šírky, ako aj do hĺbky.

A konečne tento deň, táto chvíľa, sú významné pre univerzálnu, všeobecnú Cirkev. Je rozdiel v komunikácii medzi teologickými pracoviskami, hoci nespochybňujem kvalitu a význam teologických inštitútov, predsa objektívne vzaté, väčší kredit má teologická fakulta, a verím, že si ho aj získa, skvalitní a zväčší.

Bratia a sestry!

V tejto chvíli pozeráme samozrejme i do budúcnosti a radi by sme videli i existenciu, pôsobenie Teologickej fakulty a s ňou spojených kňazských seminárov v Košiciach a Spišskej Kapitule. Kde hľadať model, vzor a podnety pre ňu? Azda sa vám to bude zdať zjednodušené, príliš jednoduché, ale predpokladám, že jedine správne a účinné – model, vzor a podnety hľadať v Evanjeliu. Spomeňme si: Ježiš kázal zástupom, ohlasoval Božie kráľovstvo a pokánie a potom s apoštolmi odišiel na osamelé miesto. Učil ich v ústraní. Tam nepočuli hluk okolia. A potom ho apoštoli prosia: „Panne, nauč nás modliť sa!“ – To je model teologickej i duchovnej formácie, formácie seminaristov, budúcich kňazov, ale už aj kňazov a teológov-laikov. Samozrejme, že je prispôbený dnešným časom, potrebám i mentalite súčasnosti i blízkej či vzdialenejšej

budúcnosti. Teda, teologická a duchovná, asketická formácia, avšak ony sa navzájom prelínajú a dopĺňajú. Dobrý teológ je zároveň hlbokou duchovnou osobnosťou. Jeho teológia žije z modlitby, a adorácie. Bez nich by bol len zuniacim zvoncom. A veľká duchovná osobnosť vyrastá na pevných základoch teológie. A tak, posolstvo Biblie, Svätého písma, proroci a žalmisti, Pán Ježiš i apoštoli, spájajú sa s nádherným biblikom a vynikajúcimi dielami biblickej vedy rozličného pôvodu. Len treba splniť Augustínovo: „Tole et legere!“ – „Vezmi a čítaj!“

Apoštolské či Nicejsko-carihrdské vyznanie viery, teda základná či špeciálna dogmatika, dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, Katechizmus Katolíckej cirkvi, Kódex kánonického práva, sa spájajú s listami Svätého Otca Jána Pavla II. kňazom s postsynodálnymi exhortáciami, ako aj pre nás kňazov a biskupov významnými Pastores dabo vobis a Pastores gregis. A vernosť Magistériu Cirkvi, prítulnosť k Cirkvi získame v tichu a v samote, v modlitbe a adorácii, predovšetkým pred Eucharistiou a v škole Márie, Ježišovej matky, ktorá všetky veci uchovávala v svojom srdci a premýšľala o nich. To je model a vzor, ktorý sa nám ponúka.

Vzácní hostia, bratia a sestry!

Potešili ma slová jeho magnificencie profesora Jozefa Ďurčeka, rektora Katolíckej univerzity v Ružomberku v písanom príhovore: „Vítame v akademickej obci Katolíckej univerzity kolegov teológov, s ktorými nás už predtým viazali putá spolupráce a spoločných cieľov. Prajeme novej Teologickej fakulte mladistvý elán a Božie požehnanie vo všetkých jej aktivitách.“

Magnificencia, ďakujem, ďakujeme!

V tejto chvíli, keď nové dielo začína, ale i v budúcnosti, keď sa má rozmáhať a rásť, prosme Ducha Svätého, darcu múdrosti i mnohých iných darov: „*Žehnaj toto dielo a nás urob ochotnými a pripravenými počúvať tvoj hlas!*“ Amen.

Slávnostné otvorenie zhromaždenia akademickej obce sa začalo o 11.00 hod. (ThDr. Juraj Spuchľák, PhD., promótor slávnosti)

Vaša Magnificencia, Vaše excelencie, Vaše Spectability, Vaše Honorability, vážení senátori, milí hostia, študenti, dámy a páni. Pripadla mi milá úloha otvoriť a viesť túto inauguráciu Teologickej Fakulty Katolíckej Univerzity v Ružomberku, a inauguráciu jej dekana.

Dovoľte, aby som medzi nami zvlášť privítal: excelenciu pána arcibiskupa Mons. Alojza Tkáča, košického arcibiskupa a veľkého kancelára teologickej fakulty; Jeho Magnificenciu Prof. RNDr. Jozefa Ďurčeka, CSc., rektora Katolíckej univerzity v Ružomberku; J. Ex. Mons. ThDr. Františka Tondru, spišského diecézneho biskupa; J. Ex. Mons. Eduarda Kojnoka, rožňavského diecézneho biskupa; J. Ex. Mons. ThDr. Tomáša Gálisa, PhD., banskobystrického pomocného biskupa a relátora KBS pri Kongregácii pre katolícku výchovu; J. Ex. Mons. ThDr. Štefana Sečku, PhD., spišského pomocného biskupa; J. Ex. Mons. Bernarda Bobera, košického pomocného biskupa; Jeho Magnificenciu prof. JUDr. Vladimíra Babčáka, CSc., rektora UPJŠ v Košiciach; Jeho Magnificenciu Prof. RNDr. Dušana Mlynarčíka, DrSc., prorektora UK v Bratislave; Jeho Magnificenciu Doc. PhDr. Borisa Banáryho, CSc., prorektora KU v Ružomberku; Jeho Magnificenciu Doc. ThDr. BiblLic. Antona Tyrola, PhD., prorektora KU v Ružomberku; Jeho Magnificenciu Dr.h.c. prof. Ing. Antona Čizmára, CSc., a Jeho Magnificenciu doc. RNDr. Vladimíra Penjaka, CSc. prorektorov TU v Košiciach; Jeho Magnificenciu Doc. PhDr. Andreja Filipka, CSc., prorektora Trnavskej univerzity v Trnave; Jeho Spektabilitu Prof. Dr. hab. Štefana Kopereka, dekana

Teologickej fakulty Pápežskej akadémie v Krakove; Jeho Spektabilitu Prof. ThDr. Viľama Judáka, PhD., dekana Rímskokatolíckej CMBF UK v Bratislave; Jeho Spektabilitu Doc. PhDr. ThDr. Amantia Akimjaka, dekana Pedagogickej fakulty KU v Ružomberku; Jeho Spektabilitu Doc. PhDr. Imricha Vaška, CSc., dekana Filozofickej fakulty KU v Ružomberku; Jeho Spektabilitu Mgr. Richarda Machana, ThD., prodekana Teologickej fakulty Palackého univerzity v Olomouci; Jeho Spektabilitu Doc. MUDr. Andreja Jenču, CSc., dekana Lekárskej fakulty UPJŠ v Košiciach; Jeho Spektabilitu Doc. RNDr. Pavla Sovaka, CSc., dekana Prírodovedeckej fakulty UPJŠ v Košiciach; Jeho Spektabilitu Doc. JUDr. Máriu Bujňákovú, CSc., dekanu Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach; Jeho Spektabilitu Prof. Ing. Editu Virčíkovú, CSc., členku Akreditačnej komisie Vlády SR; Jeho Spektabilitu Ing. Štefana Nižníka, CSc., prodekana Hutníckej Fakulty TU v Košiciach; Jeho Spektabilitu prof. RNDr. Libora Vozára, CSc., dekana Fakulty prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa v Trnave. Srdečne medzi nami vítam paniu Máriu Sabolovú, poslankyňu NR SR; rovnako srdečne vítam aj pána predsedu Košického VÚC Rudolfa Bauera a primátora mesta Košice pána Zdenka Trebul'u; prednostov krajského a okresných úradov v Košiciach; vážených pánov starostov mestských častí Košíc; vítam predstaviteľov Ekumenického spoločenstva na území mesta Košice, brata biskupa ThDr. Jána Hradila z Československej Cirkvi Husitskej, brata biskupa Igora Mišinu z Evanjelickej cirkvi a.v., pána JUDr. Stanislava Sitára, predsedu Židovskej náboženskej obce; vysokodostojných pánov profesorov, milé panie profesorky v našom pedagogickom zbere, bratov kňazov, vysokodostojných pánov princípálov našich bohoslovcov, dôstojných pánov diakonov, milých bohoslovcov, ctihodné rehoľné sestry, milých poslucháčov diaľkového štúdia, našich ctených hostí a všetkých vás, milí prítomní!

Predstavenie vývoja vzniku Teologickej fakulty (ThDr. Juraj Spuchľák, PhD.)

Teraz mi dovoľte, aby som v stručnosti uviedol niektoré dôležité momenty z histórie vzniku Teologickej fakulty v Košiciach, Katolíckej univerzity v Ružomberku.

Na základe žiadosti Konferencie biskupov Slovenska zo dňa 22. novembra 2002 a na základe stanoviska Akreditačnej komisie Vlády Slovenskej republiky zo dňa 9. júna 2003, po schválení Akademickým senátom Katolíckej univerzity v Ružomberku dňa 23. júna 2003 bola zriadená dňom 1. júla 2003 v zmysle § 10, odseku 4 zákona Národnej rady Slovenskej republiky číslo 131/2002 Z. z. o vysokých školách v znení neskorších predpisov, Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, so sídlom v Košiciach. Teologická fakulta vznikla z dvoch pracovísk Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, jej Teologických inštitútov v Košiciach a na Spišskej Kapitule v Spišskom Podhradí.

Predchodcami dnes otvárajúcej Teologickej fakulty sú Teologická fakulta Košickej univerzity založená roku 1657 a Vysoká škola bohoslovecká na Spišskej Kapitule založená v roku 1815.

Významnými udalosťami, ktoré predchádzajú dnešný deň otvorenia Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku sú: 3. október 1990, kedy bol po 40 rokoch trvajúcim násilnom prerušení slávnostne otvorený Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka v Spišskom Podhradí a na afiliovaný Teologický inštitút Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave nastúpili bohoslovci pre Rožňavskú, Košickú a Spišskú diecézu. Ďalej 16. október 1994, kedy bol znova obnovený Kňazský seminár svätého Karola Boromejského a rovnako afiliovaný Teologický inštitút v Košiciach.

Katolícka univerzita ešte pred založením Teologickej fakulty v oblasti teologickej vedy a vzdelávania vykonala mnoho. Zaviedla vyučovanie teologických predmetov v rámci odboru učiteľstvo všeobecnovzdelávacích predmetov – náboženská výchova a získala akreditačné práva pre odbor katolícka teológia.

Teologický inštitút v Košiciach je od roku 1994 členom Ekumenického spoločenstva cirkví a náboženských spoločností na území mesta Košice.

Vkladom doterajších Teologických inštitútov sú dve fungujúce a ďalej rozvíjajúce sa pracoviská vo všetkých oblastiach teologickej vedy, zvlášť v oblasti cirkevného práva na Spišskej Kapitule a v oblasti liturgie Liturgický inštitút Jána Jaloveckého v Košiciach.

Dnes sme sa zišli na inaugurácii Fakulty a jej dekana, počas ktorej z rúk rektora prevzme zriaďovaciu listinu novej fakulty, čím bude nová fakulta prijatá do zväzku fakúlt Katolíckej Univerzity v Ružomberku a študenti do širokej akademickej obce Univerzity.

Predstavenie prvého dekana Teologickej fakulty

(doc. ThDr. Dr. Eubomír Stanček, PhD., predseda AS TF)

Vaša Magnificencia, pán rektor, vážené akademické zhromaždenie!

Podľa § 27 odsek 1 písmena b) zákona číslo 131/2002 Z.z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov, vykonal Akademický senát Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku dňa 24. októbra 2003 voľbu kandidáta na dekana Fakulty. Kandidátom na dekana bol doc. ThDr. Ing. Anton Konečný, PhD., narodený 17. marca 1944 v Prešove. Ako predseda Akademického senátu Teologickej fakulty v Košiciach vyhlasujem, že pri voľbách boli zachované všetky právne normy a ich výsledok je právoplatný.

Dovoľte mi teraz predstaviť nového dekana Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku. Mons. doc. ThDr. Ing. Anton Konečný, PhD., sa narodil 17. marca 1944 v Prešove. Otec Eduard zomrel v roku 1989 a matka Veronika, rodená Gajdošová, 2000. Obaja boli poštoví zamestnanci. Základnú školu v Kurime, okres Bardejov, ukončil roku 1958. Potom absolvoval stredoškolské štúdium, s maturitou v roku 1961. Strojnícku fakultu na Vysokej škole technickej v Košiciach úspešne ukončil v roku 1967. Neskôr, v roku 1969 začal teologické štúdiá a v roku 1973 bol vysvätený na kňaza. Prvé miesto bola kaplánka v Humennom, odtiaľ bol začiatkom roku 1975 preložený do Plavča nad Popradom za správcu farnosti. Tam od roku 1978 začal pracovať v oblasti obnovy liturgie, v súčasnosti vedie Hudobnú sekciu Komisie pre liturgiu pri katolíckej biskupskej konferencii Slovenska. Od 15. mája 1989 podľa kánona 1421 Kódexu kánonického práva bol ustanovený za diecézneho sudcu. V roku 1990 demokratizačnými posunmi bol preložený ku Košiciam do Poľova, a zároveň začal učiť na Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave – Teologickom inštitúte v Spišskom Podhradí liturgický spev a na Konzervatóriu v Košiciach liturgiku, kde pôsobí podnes. Koncom roka 1993 získal po trojročnom postgraduálnom štúdiu licenciát posvätej teológie na Pápežskej akadémii v Krakove a v júni 1997 doktorát z posvätej teológie. Dňa 1. apríla 1993 dostal poverenie pripravovať otvorenie Kňazského seminára v Košiciach. Od leta 1993 bol ustanovený za správcu seminárneho kostola a od marca 1994 ho diecézny biskup menoval za rektora seminára. V tom istom roku sa stal členom diecéznej kňazskej rady a členom zboru konzultorov. Dňa 24. januára 1995 Svätý Otec Ján Pavol II. ho menoval za kaplána Jeho Svätosti. Od roku 1994 je členom Vedeckej rady Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulty Univerzity komenského v Bratislave a od roku 1997

členom Odborovej komisie pre doktorandské štúdium na na tej istej škole pre študijný odbor katolícka teológia. Ako rektor seminára sa stal členom Komisie pre klérus pri Konferencii biskupov Slovenska, ktorá koordinuje formáciu a vzdelávanie kňazov na Slovensku. Od februára roku 2000 je členom Vedeckej rady Pedagogickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku. V júni 2002 na Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave úspešne ukončil habilitačné konanie. Hodnosť docent katolíckej teológie mu bola priznaná v máji roku 2003. Od 1. júla 2003 bol poverený dekan Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku.

Promótor pokračoval:

Ďakujem predsedovi Akademického senátu Teologickej fakulty v Košiciach katolíckej univerzity v Ružomberku doc. Dr. Ľubomírovi Stančekovi, PhD., za prednesenú správu a prosím Vás, vážený pán rektor, aby ste dali súhlas na vykonanie slávnostnej inaugurácie.

Rektor KU pokračoval:

Honorabilis, pán prodekan, vypočul som si správu podpredsedu Akademického senátu Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku a s radosťou dávam svoj rektorský súhlas na vykonanie slávnostnej inaugurácie nastupujúceho dekana Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku.

Promótor pokračoval:

Vaša Magnificencia, ďakujem Vám za Váš súhlas. Prosím Jeho excelenciu Mons. Alojta Tkáča, košického arcibiskupa-metropolitu a veľkého kancelára Katolíckej univerzity v Ružomberku a teologickej fakulty v Košiciach, aby od nastupujúceho dekana prijal predpísané vyznanie viery a prísahu vernosti, počas ktorej budeme stáť.

Vyznanie viery dekana TF (Mons. ThDr. Ing. Anton Konečný, PhD.)

Ego, Antonius Konečný, firma fide credo et profiteor omnia et singula quae continentur in Symbolo fidei, videlicet:

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia saecula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri per quem omnia facta sunt, qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de coelis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto, ex Maria Virgine, et homo factus est; crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est; et resurrexit tertia die secundum Scripturas, et ascendit in coelum, sedet ad dexteram Patris, et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis; Et in Spiritum Sanctum Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit; qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per Prophetas. Et unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum, et exspecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi. Amen.

Firma fide quoque credo ea omnia quae in Verbo Dei scripto vel tradito continentur et ab Ecclesia sive solemni iudicio sive ordinario et universali Magisterio tamquam divinitus revelata credenda proponuntur. Firmiter etiam amplector ac retineo omnia et singula, quae circa doctrinam de fide vel moribus ad eadem definitive proponuntur.

Insuper religioso voluntatis et intellectus obsequio doctrinis adhaereo, quas sive Romanus Pontifex sive Collegium episcoporum enuntiant cum Magisterium authenticum exercent etsi non definitivo actu easdem proclamare intendant.

Prísaha vernosti dekana TF

Ja, Anton Konečný, pri prevzatí učiteľského úradu sľubujem, že vo všetkom, čo budem hovoriť alebo konať, zachovám vždy jednotu s Katolíckou cirkvou.

Svedomito a verne budem plniť svoje povinnosti voči Cirkvi, tak všeobecnej ako aj partikulárnej, v ktorej som podľa právnych predpisov povolaný konať službu.

Pri vykonaní svojho úradu, ktorý mi bol zverený v mene Cirkvi, zachovám poklad viery neporušený a verne ho budem podávať a vysvetľovať: preto sa budem chrániť každého učenia, ktoré mu odporuje.

Budem dodržiavať a podporovať stanovený poriadok spoločný celej Cirkvi a budem dbať o zachovávanie všetkých cirkevných zákonov, najmä tých, ktoré sú v Kódexe kanonického práva.

S kresťanskou poslušnosťou budem prijímať, čo posvätní Pastieri vyhlásia ako autentickí učitelia a hlásatelia viery, alebo nariadia ako správcovia Cirkvi, a verne budem pomáhať diecéznym biskupom, aby sa apoštolská činnosť, ktorá sa má konať v mene a z poverenia Cirkvi, vykonávala v spoločenstve s Cirkvou.

Nech mi v tom Boh pomáha i sväté Božie evanjeliá, ktorých sa rukami dotýkam.

Promótor pokračoval:

Prosím Vás, Vaša Magnificencia, vážený pán rektor Katolíckej univerzity, aby ste od pána dekana Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku prijali inauguračný sľub.

Dekan (dotýkajúc sa dvoma prstami univerzitného žezla) pokračoval:

Spondeo ac polliceor.

Promótor pokračoval:

Prosím Vás, Vaša Magnificencia, aby ste slávnostne odovzdali novozvolenému dekanovi Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku zriaďovaciu listinu Fakulty, reťaz dekana Fakulty a menovací dekrét.

Rektor Katolíckej univerzity

dekoroval dekana reťazou s logom Teologickej fakulty, odovzdal mu listiny a podal mu ruku.

Dekan TF

podal ruku rektorovi KU a veľkému kancelárovi, otočil sa k zhromaždeniu a uklonil sa.

Predseda AS TF pokračoval:

Vážený pán dekan!

Prijali ste z rúk Jeho Magnificencie dekrét, ktorý v duchu starých univerzitných zvyklostí symbolizuje Vaše právo viesť Fakultu, vystupovať v jej mene, predsedáť Vedeckej rade Fakulty, zasadať vo Vedeckej rade Univerzity a v ďalších grémiách,

hľadať a ukazovať smer činnosti Fakulty, ale aj právo a povinnosť robiť závažné rozhodnutia.

Prijali ste aj dekanskú rečaz – puto, ktoré symbolizuje Vašu zviazanosť s Fakultou i Univerzitou a povinnosť chrániť Fakultu a Univerzitu, jej meno, tradície, akademické slobody, ako aj Vašu povinnosť podriať všetky svoje kroky a celý svoj život prospechu Fakulty, Univerzity a akademickej obce. K napĺňaniu tohto poslania Vám v mene celej akademickej obce želim najmä dobré zdravie a veľa síl a odhodlania, veľa Božích milostí na príhovor svätého Antona, patróna, svätého Karola, patróna Seminára, ale aj svätého Ondreja, svätej Alžbety.

Nech Vás Boh živí mnohé roky!

Slávnostný príhovor rektora Katolíckej univerzity v Ružomberku (RNDr. Jozef Ďurček, CSc.)

Excelencie, otec arcibiskup, otcovia biskupi, dôstojní kňazi; monsiñori, Magnificencie, Spektability a Honorability; vzácní hostia zo štátnej správy a samosprávy; vážené kolegyne a vážení kolegovia a členovia vedeckých rád a správnej rady; milí mladí priatelia, študenti Teologickej fakulty; milí bratia a sestry!

Dožili sme sa chvíle, kedy KU otvára svoju tretiu fakultu, a to fakultu, ktorá je pre katolícku univerzitu mimoriadne významná, teologickú fakultu.

Po francúzskej revolúcii, kedy scestné osvietenké prúdy začali boj proti teozófi i a náboženstvu vôbec, bola tendencia vytlačiť teológiu mimo akademického sveta. Univerzitný život sa sekularizoval a to aj v krajinách, kde sa zachovali teologické fakulty vo zväzku univerzít. Keď prednávnom otvárali

Dožili sme sa chvíle, keď Katolícka univerzita otvára už svoju tretiu fakultu, a to fakultu, ktorá je pre katolícku univerzitu mimoriadne významná – Teologickú fakultu.

Po francúzskej revolúcii, keď scestné osvietenké prúdy začali boj proti teológii a náboženstvu vôbec, bola tendencia vytlačiť teológiu mimo akademického sveta. Univerzitný život sa sekularizoval, a to aj v krajinách, kde sa zachovali teologické fakulty vo zväzku univerzít. Keď prednávnom otvárali univerzitu v Lugane a do jej zväzku pojali aj teologickú fakultu, jeho eminencia pán kardinál Grocholewski privítal túto udalosť ako zmenu v myslení univerzitného sveta a ako výzvu pre teológov stať sa opäť zdrojom inšpirácie v univerzitnom svete.

Po triumfalizme prírodných vied a modernizmu v závere 19. storočia nasleduje v 20. storočí vážne rozpaky v otázkach vedy i človeka, nastala éra zneistenia právd tohto sveta a hľadanie pevného bodu vo svete rozkolísanom svetovými vojnami. Tento pevný bod sa začal črtať v kresťanskom existencializme a humanizme. Teilhard de Chardin, Guardini, Marcel, Rahner, Ripper postavili jasnú kresťanskú alternatívu skepticizmu a beznádeji postáv, aké prezentovali Sarter, Camus a iní. Oči intelektuálov sa začali opäť upierať na teológiu ako na disciplínu, ktorá môže vracať zmysel celému vedeckému, technickému a spoločenskému úsiliu. Katolícke univerzity boli prvými, kde sa tieto blahodarné myšlienkové prúdy vracajúce nádej šířili do radov skepticizmom zasiahnutej inteligencie. Aj u nás po druhej svetovej vojne pocítili tento prúd z diel profesora Hanusa, doktora Búdu a ďalších teológov. Ich hlas bol čoskoro umlčaný a naše vysoké školy sa stali nástrojom ateizácie, ktorej ovocie trpkó zakúšame v radoch inteligencie dodnes.

Druhý vatikánsky koncil vymanil teológiu z postoja, do ktorého sa dostalo v časoch modernizmu a nové myšlienkové prúdy kresťanských mysliteľov prvej polovice 20.

storočia viedli k iniciatívam obnovy dialógu teológie so sekulárnymi vedami. Ťažisko tohto dialógu sa prenáša na katolícke univerzity.

Naša súčasnosť sa vyznačuje dvomi tendenciami: názorovým pluralizmom na jednej strane a na druhej strane globalizáciou všetkých stránok života. Univerzity sú v stredobode tohto sveta. Odpor voči globalizácii vyúsťuje často do úplného odmietania poriadku a odpor voči slobodnému konaniu jednotlivca a spoločenských, vedie k administratívnejmu a technokratickému ovládnutiu všetkých sfér života. Napätie medzi týmito dvoma tendenciami poznal už sv. Augustín poukazujúc na to, že je jednota sa zamieňa s uniformitou, sloboda protirečí požiadavke rovnosti a účelovosť nerešpektuje špiritualitu. Ako východisko sa javí uplatňovanie etických noriem pri presadzovaní každej z uvedených tendencií. Sekulárnej vede chýba potenciál na formulovanie a presadzovanie takýchto noriem, a tu treba hľadať hlavný dôvod pre potrebu zapojenia teológie do univerzitného života.

Na nedávnej konferencii o globalizácii a úlohách katolíckych univerzít jezuita doktor Weildsley položil otázku, či katolícke univerzity budú schopné dať dušu globalizácii, čo je podstatné pre ich ďalšie zmysluplné fungovanie. To si vyžaduje od katolíckych univerzít pracovať na integrácii cez katolícku identitu a rozvíjať interdisciplinárnu a interkulturálnu filozofiu vzdelávania.

Všeobjímajúcou víziou katolíckych univerzít sa musí stať pohyb k transcendentnu. Nestraťiť zo zreteľa transcendentno pomáhajú katolíckym univerzitám v prvom rade ich teologické fakulty. Tešíme sa preto z teologickej fakulty na našej Univerzite ako istému majáku, ktorého svetlo by nás malo správne orientovať v nejasnostiach postmoderného sveta. K tomu je potrebné, aby sa teológia stala organickou súčasťou života univerzity. A tak chceme, aby každý študent Katolíckej univerzity poznal základy teológie, je potrebné, aby každý študent teológie sa zoznamoval so základnými princípmi sekulárnych vied. Len potom možno plodný dialóg katolíckych intelektuálov a ich aktívnu účasť na pretváraní sveta. Dosiahneme to, ak predovšetkým učitelia budú k sebe nachádzať cestu v rovine spolupráce, ktorá sa začala úspešne rozvíjať na pôde predchodkyne Katolíckej univerzity, na Katecheticko-pedagogickej fakulte svätého Ondreja. Nejde a nesmie ísť o hegemoniu teológie, ale o partnerský vzťah vychádzajúci zo spoločenského úsilia a naplnenia cieľov Katolíckej univerzity. Iba vzájomná otvorenosť a dôvera plodí priateľstvo, ktoré vysoko prevyšuje inštitucionálne väzby medzi fakultami a katedrami. I pri priateľských vzťahoch treba rešpektovať pravidlá dané štatútom a zákonom, lebo len tak bude v akademickej obci poriadok, tak zdôrazňovaný svätým Augustínom pre Božiu obec.

Veríme, že s Pánovou pomocou sa podarí víziu takejto spolupráce realizovať, a budeme ho prosieť, aby teologická fakulta mala dostatok študentov, ktorí svojím špiritúálnym a intelektuálnym úsilím budú prispievať k utváraniu duše pre Univerzitu, a tým aj pre globalizáciu vo svete.

Ďakujem.

Slávnostný príhovor dekana Teologickej fakulty

(Mons. doc. ThDr. Ing. Anton Konečný, PhD.)

Excelencie, otcovia arcibiskupi a biskupi; magnificencie, spektability, vážení páni rektori, dekáni, pedagógovia a milí študenti; vážení predstavitelia vlády, poslanci, predstavitelia štátnej správy a samosprávy; milí predstavitelia Ekumenického spoločenstva cirkví v Košiciach; milí priatelia a vážení prítomní!

Prijmite poďakovanie za vzácnu prítomnosť na tomto slávnostnom zhromaždení, ktoré všetci spoločne vytvárame ako krásny gobelín z nití rôznych farieb. Patríme k viacerým skupinám mesta, nášho východu, zo Slovenska, ba i zo zahraničia, pretože otvorenie novej fakulty je významnou udalosťou akademického, cirkevného a občianskeho života.

Nadväzujeme pritom na dávnu tradíciu vysokého školstva, rozhodujúceho fenoménu napredovania spoločnosti.

Známe sú katedrálne školy 12. stor., formujúce sa na základe vlastných pravidiel, bez predchodcov, mimochodom v čase, kedy bola Európa najjednoduchšou. Zakladajú dlhý proces univerzít kultúrnej Európy a sveta. V strede záujmu univerzity je Boh a jeho obraz – milované stvorenie – človek a spoločnosť. Všetky školy spoločnosť dodnes podstatne pomáhajú prispením medicíny, práva, prírodných i technických a spoločenských vied.

Vývoj spôsobil, že v súčasnosti postupne prechádzame na jednu planetárnu civilizáciu. Podľa Paula Ricoeura je podstata tohto procesu pokrok a rozvoj univerzálneho rozumu. Pozitívum procesu je prístupnosť elementárneho blahobytu celej spoločnosti, masám. Negatívom vývoja je stretnutie kultúr – ťažká skúška dneška aj západného a najmä európskeho kresťanstva.

Šíri sa kultúra smrti, manipulácia i zničenie najmä bezbranných – nenarodených a starých a nevyliciteľne nemocných. Postupuje deštrukcia rodiny a manželstva sexuálnou revolúciou, ktorá dovoľuje všetko čo pôsobí okamžitú radosť.

Matka Terézia: Ľudstvo umiera na nedostatok lásky a vzájomnej úcty. Nik nemá čas, iba na seba.

Svet, ale najmä stredná a východná Európa je v prelomovom období, v pohybe, v kríze (kard. J. Tomko v SNR). Ale je to kríza aj duchovná a mravná.

Potrebný je kultúrny obrat: od sebeckva k záujmu o človeka a v jeho prospech. I DVK v dokumente *Nostra aetate a Dignitatis humanae* hovorí o potrebe obratu vedomia.

Je to odosobnenie sa, o ktorom hovoria všetky náboženstvá, tzv. zlaté pravidlo: rob, čo chceš,, aby iní robili tebe a nerob, čo nechceš, aby ti iní robili. To je základ ľudských práv, zákonnosti, tolerancie a mravnosti. Aby nik v mene slobody neurobil neslobodnými iných.

Dialóg sa dostal na program dňa a niet najmenej pochybnosti, že bez neho a bez lásky sa nepohneme ani o krok z miesta smerom k vzájomnému porozumeniu.

V dialógu sa nevzdávame svojej pozície napríklad viery, ale nevnučujeme sa ňou. Skúsenosť nášho ES, ktoré má sídlo v budove fakulty a – predstavitelia sú tu – hovoríme o svojich cirkvách, predstavujeme sa, definujeme, vedíme teologický dialóg. A objavujeme, že sme bližšie, ako sme si pôvodne mysleli, že medzi nami zavládla láska.

Nie príjemný euforický stav. Ale taká, ako miluje Boh – a ten sa dáva, v Kristovi sa vydal za nás. Tvrdá realita, ktorá znamená vzdať sa sebestačnosti. Jednota ľudí rôznych náboženstiev, rás a kultúr je možná. Na oslavách blahorečenia Jána XXIII. v tureckom Istanbule sme počúvali svedectvo o tomto pápežovi z úst moslimov, židov i kresťanov.

Poslanie teológie a teologickej fakulty, najmä na katolíckej univerzite (na svete je približne 1000 KU a 1400 TF) znamená vyučovací proces, ktorého súčasťou je nielen bádanie a výskum, ale rôzne služby teológie pre miestne, národné i medzinárodné spoločenstvo (SCh 12). Jubileum univerzít v roku 2000 bolo originálnym podujatím, ba

hraničným bodom. Otvorila sa nová etapa dialógu cirkiev – univerzita v kultúrnej rozmanitosti univerzitných spoločností, ako to očakával pápež.

Vzniklo presvedčenie definitívne odmietnuť konflikt medzi vierou a rozumom ako zdanlivý a ničím nepodložený. Medzi vierou a rozumom existuje vzájomná prepojenosť, konštruktívna spojitosť, ktorá v prípade, že sa postavia proti, prináša vážne škody pre obe. Viera a rozum nie sú cudzími realitami, ale navzájom sa potrebujú a dopĺňajú /Fides et ratio/.

Dnes sa už bránime jednostranným odborným cieľom na dosiahnutie praktických potrieb štátu a bez otázky čo je dobré. Vedec je povolaný spojiť striktný vedecký postup s požiadavkami ľudskosti. Na dvere vedeckých spoločností klope požiadavka prekonať nárok na sebestačnosť a vstúpiť do otvoreného dialógu s inými vednými odborními predovšetkým filozofickými a teologickými. Získať poznatky o biblii, filozofické a religionistické základy a poznať etické princípy. To je nová, neľahká cesta – nasmerovať vývoj vedy tak, aby sa nestala hrozbou pre človeka, ale aby mu slúžila.

Ale aj viera potrebuje vedecké bádanie a túto komunikáciu, v opačnom prípade ostane emóciou, súborom estetických názorov, pocitom. Ide o vzájomnú spoluprácu dvoch typov poznávania, ktoré majú tú istú vášeň hľadať pravdu. Skutočne akademická sloboda sa hodnotí vždy vo vzťahu ku konečnému cieľu akademickej práce, a tou je „úplná pravda o ľudskej osobe“ a o svete (Ján Pavol II.).

Prof. Devínsky pri udelení doktorátu h.c. kard. Grocholewskému: *Slovensko si nie len zasluhuje, ale aj potrebuje silné a zdravé strediská teologického myslenia.*

Vývojová zmena nesie v sebe pozitívny prvok novosti, ale aj negáciu a nostalgiu. A tu prichodí povinnosť poďakovať našej Rímskokatolíckej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského a vyjadrujem to Vám, Vaša Spektábilita pán dekan za námahu a pomoc pri založení Kňazských seminárov a Teologických inštitútov a za roky vzácnnej spolupráce.

Dovoľte mi vyjadriť želanie bratskej vzájomnej pomoci a spolupráce. Prijmite i prejav úcty, vďačnosti a duchovnej podpory.

Poďakovanie treba vyjadriť i PAT Krakov a KU v Lubline za pomoc pri doktorandských štúdiách v uplynulých 13 rokoch, bez ktorej by sme nemali dnešnú slávnosť.

Mám milú povinnosť vyjadriť priateľskú náklonnosť všetkým VŠ – univerzitám a fakultám v Košiciach, najmä UPJŠ, od ktorej sme dostali v počiatkoch pomoc vo forme priestorov a s ktorou sme uvažovali vážne aj o možnej príslušnosti. Susedské vzťahy v rámci akademickej obce jedného mesta priam ponúkajú ďalšiu spoluprácu.

Situácia školstva na Slovensku sa dotýka aj našej novozníknutej fakulty. Je to kvalitá vedeckopedagogického procesu v podmienkach integrácie do spoločnej Európy. V Slovenskej republike má teraz vysokoškolské vzdelanie 9,5 percenta populácie, pričom na dosiahnutie priemernej európskej úrovne treba toto číslo zdvojnásobiť. Sme obmedzení prostriedkami, ktoré škola má, najmä nevysokým počtom študentov. To sa dotýka každej fakulty na citlivom mieste – honorovanie a perspektíva vynikajúcich pedagógov, na ktorých škola stojí. Pre cirkevné schválenie našej TF Kongregácia pre katolícku výchovu ich požaduje 12.

Teologické štúdium a fakulta sú špecifické, pretože prvým a základným predpokladom je viera. Kristus hovorí Petrovi: ...Blažený si, Peter,... lebo telo a krv ti to nezjavili, ale môj Otec, ktorý je na nebesiach... (Mt 16,17).

Umenie posudzovať všetko podľa Božích úmyslov voláme múdrosťou. Štúdium a vedomosti pomáhajú, ale nie je to automatické. Podmienka je prijať požiadavky evanjelia.

Sv. Otec Ján Pavol II po návrate z nedávnej návštevy Slovenska na námestí sv. Petra vyslovil nádej, že náš národ vstupom do EU bude viesť ponúknuť pre budovanie Európy svoj príspevok na úrovni hodnôt – bohaté duchovné dedičstvo.

Máme všetci mnoho pozitívnych skúseností, budujme na nich, hovorme o nich, šírme ich.

Chcem dosvedčiť, že život v akademickom a zároveň duchovnom spoločenstve nášho seminára a TI, keď sme sa usilovali o vzájomnú lásku zmenil pracovné a úradné vzťahy – ako poslušnosť a spolupráca tak, že sa stali peknými a radostnými. Medzi nami je prítomný pán prelát Mons. Harčár, emeritný profesorom košického seminára pred rozpustením r. 1950, ktorý zdôraznil prínos spolupráce spišských a košických kňazov v minulosti pre celé Slovensko.

A práve s týmto vkladom života viery, vedeckej práce a spolupráce, – s pomocou Božou – chceme vstúpiť do akademického priestoru našej KU a tohto mesta.

A spoluvytvárať s bratmi vo viere i so všetkými ľuďmi dobrej vôle všade, kde žijeme, príjemnú spoločnosť ako krásny gobelín, s pestrými farebnými niťami priateľstva a spolupráce.

Pozdrav zástupcu prezidenta SR – riaditeľa Regionálneho pracoviska Kancelárie prezidenta SR v Košiciach (Ing. Jozef Širotnák)

Vaša magnificencia; execencie, magnificencie, honorability, spectability; vážení predstavitelia štátnej správy i samosprávy; vážení predstavitelia cirkevnej spoločnosti; vážení páni, vážené dámy!

Na úvod môjho krátkeho príhovoru mi dovoľte, aby som na dnešnej inaugurácii ospravedlnil neúčast' prezidenta Slovenskej republiky Jeho excelenciu pána Rudolfa Schustera a odovzdal vám jeho srdečné pozdravy.

Nedávna doba – ako všetci dobre vieme – nepriala rozvoju kresťanského školstva. Preto je veľmi cenné, ak dnes je možné konštatovať jeho oživovanie. Svedčí o tom aj dnešná inauguračná slávnosť. Teologická fakulta kresťanskej univerzity je významným počínom pri výchove vzdelaných a mravných odborníkov Katolíckej cirkvi, schopných chápať aj ďalej obetavé učenie Cirkvi, rešpektujúc dôstojnosť človeka so zmyslom kresťanského spôsobu života. Jej poslaním je zabezpečiť štúdium i výchovu kňazov a odborníkov, schopných dialógu medzi náboženstvom a výchovou, medzi vierou a vedou, ale najmä poskytnúť orientáciu, zmysel a perspektívu príslušníkom Katolíckej cirkvi, predovšetkým mládeži. Všetci si uvedomujeme, že je to úloha ťažká a že splnenie náročného poslania Fakulty bude potrebovať mnoho úsilia a pomoci ako od zodpovedných orgánov, tak od širokej verejnosti, najmä ak berieme do úvahy mnohé nezdravé javy, ktoré v súčasnej dobe vplývajú na výchovu a spoločnosť.

Dovoľte mi preto ešte raz v mene prezidenta Slovenskej republiky i v mene svojom poželať novej fakulte, jej pedagógom a študentom, aby sa im darilo naplňať toto jasné poslanie.

Úplne na záver mi dovoľte poblahoželať novému dekanovi pánu monsiňorovi Konečnému k zvoleniu do zodpovednej funkcie dekana Teologickej fakulty a popriať mu mnoho úspechov a dobrého zdravia!

Pozdrav rektora UPJŠ v Košiciach (prof. JUDr. Vladimír Babčák, CSc.)

Excelencie, magnificencie a spectability, honorability!

Dovoľte mi pri príležitosti slávnostnej inaugurácie Teologickej fakulty v Košiciach pozdraviť toto slávnostné zhromaždenie...

Rozhodnutím Konferencie biskupov Slovenska a Jeho magnificencie rektora Katolíckej univerzity bola zriadená Teologická fakulta v Košiciach, ktorá patrí do zväzku Katolíckej univerzity so sídlom v Ružomberku. História teologického vysokoškolského štúdia v Košiciach je však staršia, siaha hlboko do minulosti. V tomto kontexte chápeme zriadenie Teologickej fakulty v Košiciach ako istú symboliku a ako kontinuitu vysokoškolského teologického vzdelávania. Z histórie vieme, že v Jasove jedného februárového dňa 1657 Benedikt Kišdy zakladá studium universale – akadémiu a za jej sídlo určuje Košice. Vedenie univerzity zveril Spoločnosti Ježišovej. Biskup vyzdvihol najmä to, že sa venuje vedeniu mládeže všetkých národností, pričom založenie Universitas Cassoviensis sledovalo dva ciele... Tri roky neskôr prišiel aj cisársky súhlas s ustanovením univerzity. Universitas Cassoviensis mala Teologickú fakultu, Filozofickú fakultu a neskôr pribudla Právnická fakulta; jej hlavnou fakultou však bola Teologická fakulta. Nadväzovala na trojročné štúdium filozofie a zameriavala sa predovšetkým na výchovu kňazov.

Prečo pripomínam históriu teologického štúdia v Košiciach? – Pretože bez histórie nemôže byť ani súčasnosť. Novodobé dejiny univerzitného vysokoškolského štúdia v Košiciach potrebujú teologickú fakultu. [...] V súčasnosti už nie je vôbec dôležité, v rámci ktorej univerzity sa tak deje. Podstatné je, že sa v tomto nádhernom a nábožensky znášavom meste vyplňuje medzera, ktorú doteraz predstavovala absencia Teologickej fakulty. S plnou vážnosťou si uvedomujem, že v terajšej dobe, poznačenej záplavou komunikačných a informačných technológií, sa nedostáva mládeži tak potrebného duchovného rozvoja vo vzdelaní. Kiež by myšlienky, ktoré prináša v šírení Božieho slova zaplavili vyschnuté riečišťa i mysle mnohých mladých ľudí. Nová fakulta má naplňovať kresťanský hodnotový systém. Mesto Košice potrebuje fakultu, kde sa okrem vzdelaných a rozhladených ľudí zavládne systém osobnej i spoločenskej formácie inteligencie. Je na pedagógoch tejto Fakulty, ako budú otvárať mysle a srdcia pre tieto hodnoty. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ako pokračovateľka tradícií studia universale, nemá vo vienku teologickú fakultu. Má však bohatú kresťanskú tradíciu. Najmä prostredníctvom tejto akadémie chceme a budem rozvíjať hodnoty spoločnej spolupráce s Teologickou fakultou Katolíckej univerzity.

Prajem Teologickej fakulte v Košiciach a jej dekanovi výborných a zanietených pedagógov i vnímavých študentov, ktorí nadviažu na tradície teologického vzdelávania v Košiciach a budú šíriť dobré meno Košíc v kresťanskom svete.

Ďakujem za pozornosť.

[Podstatná časť bola prepísaná podľa zvukového záznamu.]

Pozdrav dekana Teologickej fakulty Pápežskej teologickej akadémie v Krakove (prof. Dr. hab. Štefan Koperek)

Excelencie, magnificencie, spectability, drahí profesori, študenti, panie a páni!

Ôsmy november 2003 je dôležitý dátum – historický a radostný deň, akoby plač novonarodeniatka, ktoré je tu, živé a zdravé. Významná udalosť pre Cirkev, región, Košice, pre vedu, kultúru, budúcnosť.

Pred 600 rokmi (1397) poľská kráľovná sv. Hedviga založila teologickú fakultu a krakovská škola studium generale, sa prijatím teologickej fakulty stala univerzitou Jagelonskou.

Na tejto univerzite začiatkom septembra konalo sa niekoľkodňové medzinárodné sympóziu na tému Hlavné idey v učení Jána Pavla II. Ovocím týchto prednášok a reflexií je táto kniha *Servo veritatis*, zasvätená Svätému Otcovi a podarovaná 15. októbra v Ríme.

Toto viňšujem z celého srdca, aby Fakulta bola sluhom pravdy – ancilla veritatis. Aby vytrvalo slúžila tej pravde, ktorej základom je Ježiš Kristus – Cesta, Pravda a Život.

Prosím i o prijatie (knihy) *Blesk viery*, aby z týchto pracovísk žiaril blesk viery, múdrosti, šľachetnosti, morálnosti a múdrosti

Toto zo srdca želám novej Teologickej fakulte, jej učiteľom a študentom!

Pozdrav zástupcu Ekumenického spoločenstva v Košiciach

(Mgr. Dušan Havrila)

Vážená akademická obec, dámy a páni, bratia a sestry, chcem vás všetkých pozdraviť v tento významný deň aj mene ekumenického spoločenstva mesta Košice.

Za tých temer desať rokov svojej existencie sa stala Ekuména neoddeliteľnou súčasťou mesta Košice. Je naším práním, aby táto nová fakulta bola začlenená do duchovného života mesta, aby pokračovala v tých snahách, ktoré tu už existujú. Naše želanie by však ostalo len na povrchu, keby sme to všetko videli len v tých ľudských rozmeroch. Prajeme novej fakulte aj novému vedeniu fakulty, akademickému obci, študentom, aby mali na mysli slová 111. žalmu: „Počiatok múdrosti je bázeň pred Hospodínom, rozumní sú všetci, čo tak žijú.“ Nech teda celý život tejto novej Teologickej fakulty je život bázne pred Bohom! A potom všetky hodnoty, vzdelávanie, všetko, produkovanie toho nového duchovného potenciálu bude zárukou kvality a múdrosti pred Bohom i pred ľuďmi.

Pán Vás požehnaj!

Ďakujem.

Promótor zakľúčil slávnosť slovami:

Excelencie, magnificencie, spektaklarity, honorability, vážení prítomní!

Týmto sa program inaugurácie Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku a jej dekana naplnil. Ďakujem Vám všetkým za účasť a vyhlasujem slávnostné zhromaždenie za skončené.

Spracoval: PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD.

Adresy autorov článkov

Doc. ICDr. ThDr. Anton FABIAN, CSc.

Katedra pastorálnej teológie, Teologická fakulta Katolíckej univerzity, Hlavná 91, SK – 042 03 Košice 1

Tel.: +421–(0)55–6828111, e-mail: fabian@abukosice.sk

ThLic. Peter KENTOŠ

Hýľov 14, SK – 044 12 Hýľov 1

Tel.: +421–(0)55–6967157, e-mail: hylov@rimkat.sk

ThDr. Mgr. Štefan Angelus KURUC, PhD., OPraem.

Filozofická fakulta Katolíckej univerzity, Hrabovská cesta 1, SK – 034 01 Ružomberok 1

Tel.: +421–(0)52–4684102, e-mail: angelo@stonline.sk

PhD. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Veľká Lodina 27, SK – 044 32 Veľká Lodina 1

Tel.: +421–(0)55–6991387, e-mail: lencis.s@stonline.sk

PaedDr. ThDr. Marek PRIBULA, PhD.

Katedra kresťanskej edukácie a spoločenskej komunikácie, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita, Ul. biskupa Gojdiča 2, SK – 080 01 Prešov 1

Tel.: +421–(0)51–7725166, e-mail: mapri@unipo.sk

ThDr. Andrej SLODIČKA, PhD.

Katedra systematickej teológie, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita, Prešov 1

Tel.: +421–(0)51–7725166, e-mail: mojzes@tiscali.it

Mgr. Peter ŠOLTÉS, PhD.

Slavistický kabinet, Slovenská akadémia vied, Panská 26, SK – 813 64 Bratislava

Tel.: +421–(0)2–54431761-3, tel/fax: +421–(0)2–54418359,

e-mail: slavsolt@savba.sk; peters@juls.savba.sk

PhDr. ThDr. Peter ZUBKO, PhD.

Katedra cirkevných dejín, Teologická fakulta Katolíckej univerzity, Hlavná 89, SK – 042 03 Košice 1

Tel.: +421–(0)55–6836111, e-mail: zubko@ktfke.sk

ThDr. Ing. Terézia ŽIGOVÁ, PhD.

Turgenevova 6, SK – 040 01 Košice 1

Tel.: +421–(0)55–6784850, e-mail: tezi@centrum.sk; tezi@eskola.sk

VERBA THEOLOGICA

Časopis Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity

Požiadavky pre prispievateľov

- Rozsah max. 10 normostrán (0,5 AH), redakcia si vyhradzuje právo v prípade rozvláčnosti skrátiť článok
- Napísať stručné, výstižné, ale pritom dostatočne popisné zhrnutie po anglicky
- Napísať najdôležitejšie kľúčové slová po anlicky
- Dodat' úplnú kontaktnú poštovú a e-mailovú adresu, tel. číslo pevnej linky, príp. faxu
- Vedecká úroveň článku
- Citovať podľa metodológie
- Pôvodnosť článku
- Originalita výsledkov
- Vyžaduje sa, aby boli citácie k tematike obsahovali úplnosť literatúry k predmetnej tematike a aby sa podľa možnosti citovala aj zahraničná literatúra
- Dostatok citácií k predmetnej problematike
- Citovať aj články z iných časopisov
- Podľa možnosti citovať články zo starších čísel Verba theologica
- Za jazykovú úroveň zodpovedá autor, preto by príp. mal dať článok skontrolovať odborníkovi na slovenský jazyk
- Možnosť publikovať aj recenzie na najnovšie knihy